

“TAIDE RAKASTAA ELÄMÄÄ”
Sosiokulttuurinen toiminta sosiaalisena innovaationa

Elina Eirtola
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2007

TIIVISTELMÄ

”Taide rakastaa elämää.” Sosiokulttuurinen toiminta sosiaalisena innovaationa.

Elina Eirtola
Pro gradu –tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2007
100 sivua + 2 liitettä

Pro gradu –tutkielmani käsittelee sosiokulttuurista toimintaa sosiaalisten innovaatioiden sekä hyvinvointipolitiikan ja sosiaalisen pääoman näkökulmista. Tarkoitukseni on jäsentää kulttuurin, taiteen ja sosiaalisen välistä suhdetta ja kartoittaa sosiokulttuurisen toiminnan tilannetta ja tarvetta Jyväskylän seudulla haastatteleamalla hankkimani aineiston avulla. Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt puolistrukturoitua teemahaastattelua ja analyysimenetelmäni on sisällönanalyysi.

Sosiokulttuurinen toiminta täyttää sosiaalisen innovaation tunnuspiirteet. Haastatteluista kävi myös ilmi, että sosiokulttuuriselle toiminnalle on tällä hetkellä tilaus ja tarve. Sosiokulttuurisen toiminnan sopivana kohderyhmänä mainittiin ”kaikki hoitolaitoksissa asuvat ihmiset”, mutta vanhukset mainittiin muita useammin. Sosiokulttuurisen toiminnan keskeisimpänä tuloksena nähtiin asiakkaan elämänlaadun kohentuminen ja henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisääntyminen, elämyksien tuottaminen sekä arjen piristäminen ja mielen virkistäminen, muistojen ja muistin aktivoiminen sekä turvallisuuden tunteen tuottaminen. Sosiokulttuurisen toiminnan ongelmakohtana, jopa esteenä, nähtiin haastatteluissa ensisijaisesti raha. Toiminnalle on vaikea löytää rahoittajia. Muina sosiokulttuurisen toiminnan esteinä ja ongelmina nähtiin tilojen puuttuminen tai niiden puutteellisuus. Myös kulttuuria väheksyvät asenteet mainittiin toimintaa häiritsevänä asiana. Neljäntenä sosiokulttuurisen toiminnan ongelmakohtana mainittiin sosiaali- ja kulttuurisektorin yhteistyön käynnistymisen vaikeudet. Tähän liittyen puututtiin myös siihen, että suunnittelijat ja tekijät (taiteilijat) eivät sosiokulttuurisessa toiminnassa kohtaa. Kuitenkin niin sosiaali- kuin kulttuuripuolella oltiin halukkaita järjestämään sosiokulttuurista toimintaa. Toiminnan tarvetta perusteltiin esimerkiksi väestön ikääntymisellä, uusien toimintamuotojen tarpeella, laitoksissa asuvien ja tilapäisesti olevien virkistämisen- ja aktivoimistavoitteella, elämänlaadun kohentamisella sekä yhteisöllisyyden vahvistamisella.

Kulttuuritoiminta voisi olla uusi elementti sosiaalipalvelukentässä. Esimerkiksi vanhuspalvelut kaipaavat uusia toimintamalleja. Kulttuuritoiminta voisi toimia ehkäisevän sosiaalipolitiikan tavoin. Sosiaalisen kentällä tarvitaan taide- ja kulttuuritoimintaa avartamaan perinteisiä tapoja ajatella ja toimia (Liikanen 2003, 49). Monen ihmisen arkinen ympäristö ja pitkäaikainen koti ovat hoitolaitoksessa. Siksi hoitoyhteisön velvollisuus olisikin antaa mahdollisuuksia luovuuteen ja elämyksiin sekä tukea asiakkaan omaa kulttuuritaustaa.

Avainsanat: innovaatio(politiikka), sosiaalinen innovaatio, sosiaalinen pääoma, hyvinvointipolitiikka, sosiokulttuurinen, kulttuuritoiminta

1 JOHDANTO	1
2 INNOVAATIOPOLITIikka, SOSIAALISET INNOVAATIOT JA SOSIAALINEN PÄÄOMA	7
2.1 Mikä on innovaatio?	7
2.2 Sosiaaliset innovaatiot	11
2.2.1 Sosiaalinen innovaatio yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta	14
2.2.2 Sosiaalinen innovaatio ja hyvinvointipolitiikka	16
2.3 Sosiaalinen pääoma hyvinvoinnin lisääjänä	17
3 KULTTUURIN, TAITEEN JA SOSIAALISEN SUHDE.....	21
3.1 Taiteen ja kulttuurin vaikutukset hyvinvointiin.....	23
3.2 Sosiokulttuurinen innostaminen – sosiokulttuurinen työ	24
3.3 Sosiokulttuurinen animaatiotoiminta.....	26
3.4 Kulttuuritoiminta yhteisön vahvistajana.....	28
3.5 Taide ja kulttuuritoiminta hoito- ja hoivatyön keskellä	30
4 SOSIAALIPOLITIIKAN TULEVAISUUDEN HAASTEISTA.....	34
4.1 ”Having, loving, being” – Missä on kulttuurin paikka?	34
4.2 Kansallinen innovaatiojärjestelmä.....	35
4.3 Kulttuuri hyvinvoinnin tuottajana	38
4.4 Sosiaalinen innovaatiopolitiikka ja yhteiskunnan rakenteellinen uudistumiskyky	40
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	42
5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	42
5.2 Haastattelu tutkimusmetodina	42
5.2.1 Puolistrukturoitu teemahaastattelu	44
5.2.2 Haastateltavien taustat.....	44
5.3 Tapaustutkimus sosiokulttuurisesta työstä	45
5.4 Sosiokulttuurisen työn keskus-esiselvitystyö	46
5.5 Tutkimushaastattelut ja litterointi.....	47
5.6 Sisällönanalyysi tutkimuksen analyysimenetelmänä	49

5.7 Luotettavuuden arviointia.....	50
6 TUTKIMUSTULOKSET.....	52
6.1 Sosiokulttuurinen toiminta Jyväskylässä.....	53
6.1.1 Lapset, nuoret ja perheet	55
6.1.2 Eläkeläiset ja vanhukset	59
6.1.3 Erityisryhmät	62
6.2 ”Ihan oikeesti se kulttuuri tuo, eikä vie!” – Tuloksia sosiokulttuurisesta toiminnasta .	66
6.2.1 Kulttuurin kautta elämyksiä ja piristystä arkeen	67
6.2.2 Kulttuuri luo turvaa ja lisää yhteisöllisyyden tunnetta.....	68
6.3 Sosiokulttuurisessa toiminnassa ilmenneitä ongelmia	72
6.4 Tapausesimerkkinä sosiokulttuurisen työn keskus.....	75
6.5 Sosiokulttuurisen toiminnan tulevaisuus ja haasteet Jyväskylässä	79
6.6 Tarvitaanko sosiokulttuurista toimintaa?.....	83
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	86
Lähteet	93
LIITTEET	101

1 JOHDANTO

Pro gradu –tutkielmani käsittelee sosiokulttuurista toimintaa sosiaalisten innovaatioiden, hyvinvointipolitiikan ja sosiaalisen pääoman näkökulmista. Jäsennän kulttuurin, taiteen ja sosiaalisen välistä suhdetta ja kartoitan samalla sosiokulttuurisen toiminnan tilannetta ja tarvetta Jyväskylän seudulla haastatteleamalla hankkimani aineiston avulla. Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt puolistrukturoitua teemahaastattelua ja analyysimenetelmäni on sisällönanalyysi.

Tutkielmassani lähdän liikkeelle kysymällä kuinka sosiokulttuurista toimintaa voi jäsentää sosiaalisena innovaationa. Kysyn myös: 1) Millaista yhteistyötä sosiaali- ja kulttuurialan välillä on olemassa? 2) Millaisia sosiokulttuurisen toiminnan muotoja Jyväskylän seudulla on? Eli millaisia projekteja Jyväskylän seudulla on järjestetty tai mitä mahdollisesti haluttaisiin järjestää? 3) Mikä on sosiokulttuurisen toiminnan tilaus ja tarve tällä hetkellä? Sekä 4) Millaisia ongelmia sosiokulttuurisessa toiminnassa on ilmaantunut?

Ennako-oletukseni on, että sosiokulttuurinen toiminta täyttää sosiaalisen innovaation tunnuspiirteet. Sosiokulttuuriselle toiminnalle on myös tarvetta ja tilaus. Sosiokulttuurinen toiminta voisi tuoda hoitolaitoksissa asuville sisältöä elämään ja kaivattua vaihtelua arkeen. Oletan myös, että sosiokulttuurinen toiminta edesauttaisi yhteisöllisyyden kokemusta sekä lisäisi hyvinvointia.

Tutkielmani sai alkunsa yhteiskuntapolitiikan harjoittelussa kesällä 2004. Tein Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle esiselvitystyön ”sosiokulttuurisen työn keskus” –hankkeesta, jota silloin kaavailtiin. Minua kehoitettiin jatkamaan aiheesta graduun asti ja asiaa hieman pohdittuani olin innokas sen tekemään. Käytän tutkielmassani tutkimusmateriaalina ”sosiokulttuurisen työn keskus” –esiselvitystyötä sekä siihen tekemiäni haastatteluja. Pro gradu –tutkielmassani päätin keskittyä nimenomaan sosiokulttuuriseen toimintaan painottaen sanaa ”kulttuuri” ja toisaalta tulkitsemalla sitä sen laajan määritelmän mukaan. Tutkielmassani ”kulttuuri” voi olla sekä taidetta ja korkeakulttuuria että arjen kulttuuria.

Sosiokulttuurisen käsite on monimutkainen. Pelkästään jo sen vuoksi, että se koostuu kahdesta hyvin monitahoisesta ja vaikeasti määriteltävästä käsitteestä: sosiaalinen ja kulttuuri. Kun nämä käsitteet yhdistetään, syntyy vähintäänkin vaativa termi ”sosiokulttuurinen”, mikä voi tarkoittaa hyvin monenlaisia asioita. Sosiokulttuurinen ei tarkoita välttämättä pelkästään sosiaalisen yhteydessä tapahtuvaa taiteellista toimintaa tai korkeakulttuuria, vaan se voi olla myös esimerkiksi elämäntapaan ja arkeen liittyvää. Kulttuuri onkin yhteisön kuva, jota taide muokkaa (Taide on mahdollisuuksia 2002, 9).

Pro gradu –tutkielmaa tehdessäni olen joutunut monta kertaa miettimään, onko kaikki toiminta, joissa yhdistetään sosiaalinen ja kulttuurinen, sosiokulttuurista toimintaa, ja milloin kyseessä on sosiaalinen innovaatio. On helpompi ymmärtää sosiaalisen alueella tapahtuva kulttuuritoiminta sosiokulttuuriseksi toiminnaksi kuin kulttuurisen alueella tapahtuva. On helpompi nähdä sairaalassa esiintyvän trubaduurin esitys sosiokulttuurisena toimintana kuin vaikkapa museossa järjestettävä työpaja. Ehkä tämä johtuu siitä, että sosiaalisektorille kulttuuritoiminta on erikseen vietävä ja järjestettävä, se ei synny siellä automaattisesti. Se lähtee aina tietyn ryhmän tarpeista ja nimenomaan heidän lähtökohdistaan. Kulttuurilaitokset sen sijaan kutsuvat paikalle tietyn ryhmän, kun jotain järjestetään, mutta kulttuuri on kulttuurilaitoksissa aina tarjolla periaatteessa kaikille. Tutkielmaani tehdessäni olen pohtinut, onko esimerkiksi vauvamuskari, missä itsekkin olen tyttäreni kanssa käynyt, sosiokulttuurista toimintaa. Ovatko muskariryhmät yleensäkin sosiokulttuurista toimintaa? Ovatko siis kaikki musiikki- tai taideharrastukset sosiokulttuurista toimintaa? Missä menee raja? Rajaa on vaikea vetää, mutta nähdäkseni vauvamuskari on sosiokulttuurista toimintaa, vaikka voikin olla, että tätä toimintaa tarvitsevat ennemminkin vauvojen pääasiassa kotona aikaansa viettävät äidit, jotka saavat vertaistukea ryhmän muilta äideiltä. Kenties sosiokulttuurisen toiminnan tunnistaa siitä, että se on kulttuuritoimintaa jonkin tietyn ryhmän ehdoilla, toteutuipa se sitten kulttuuri- tai sosiaalituloissa. Tällöin toiminnalla on olemassa myös jokin sosiaalinen funktio.

Milloin kyseessä on sitten sosiaalinen innovaatio? Sosiaalinen innovaatio on idea tai käytäntö, joka 1) on uusi tai uutena pidetty, 2) se muuttaa vallitsevia käytäntöjä siten, että 3) seurauksena on kohonnut (teknologinen, taloudellinen tai sosiaalinen) toimintakyky (Hämäläinen & Heiskala 2004, 46).

Sosiokulttuurisen toiminnan juuret ovat sosiokulttuurisessa innostamisessa sekä sosiokulttuurisessa animaatiotoiminnassa. Sosiokulttuurinen innostaminen lähtee siitä, että sen avulla herkistetään ja motivoidaan ihmisiä osallistumaan. Sosiokulttuurinen innostaminen kietoutuu käsitteisiin kulttuurinen demokratisaatio sekä kulttuurinen demokratia. Kulttuurisessa demokratisaatiossa tavoitellaan lähinnä kulttuurisen diskurssin syntymistä, jossa innostajat toimivat ikään kuin tulkkeina taiteen ja kansan välillä. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni pääsisi nauttimaan ”perinteisestä” taiteesta sekä kulttuuritoiminnan tuotteista. Kulttuurinen demokratia menee pidemmälle, ihmisten omaan arkeen ja omiin mahdollisuuksiin osallistua taiteen tekemiseen. Perustavoitteena on kannustaa ihmiset todellisiksi toimijoiksi ja siten kulttuurinsa tuottajiksi. (Kurki 2000, 14, 25.)

Sosiokulttuurinen animaatiotoiminta tähtäsi elävöittämiseen taiteen avulla. Se oli esimerkiksi kulttuurityötä ja taiteilijoiden toimintaa asuinkortteleissa, vapaa-ajan keskuksissa ja hoitolaitoksissa, kulttuuri- ja sosiaalityötä muun muassa siirtolaisten, nuorten, vanhusten ja vammaisten keskuudessa. Sosiokulttuurinen animaatiotoiminta oli työtä kulttuurisen demokratian tavoitteen alla ja siksi haluttiinkin korostaa ihmisten aktiivisuutta, oma-aloitteisuutta sekä määrittelyoikeutta kulttuurinsa ja sen kehittämisen suhteen. Kulttuurimerkityksessään animaatiotoiminta koostui perinteisistä taiteen popularisoinnin tavoista: taide ja taiteilijat kohtaavat ihmiset heidän arjessaan, kaduilla, tehtaissa, hoitolaitoksissa, pubeissa ja niin edelleen, mutta siten että ihmisillä ei ole yleisövaan osallistujapositiona. (Kangas 2003, 66-67.)

Sain tutkielmaani aineksia Hanna-Liisa Liikasen ”Arts in Hospital” –hankkeesta tehdystä selonteosta (2003). Liikasen on siinä tutkinut kulttuuritoiminnan vaikutuksia itäsuomalaisten hoitoyksiköiden ihmisten elämään. Liikasen listasi hankkeensa tavoitteiksi: 1) Taiteen ja kulttuuritoiminnan *esteettiset tavoitteet*, joilla lisätään ihmisten elämys- ja kokemusmaailmaa sekä ympäristön viihtyisyyttä tasa-arvoisesti. 2) Taiteen ja kulttuurin soveltavat *sosiaaliset tavoitteet*, joiden tarkoituksena on lisätä ihmisten sosiaalista ja yhteisöllistä hyvinvointia. Sekä 3) taide- ja kulttuuritoiminnan parempaan koettuun *terveyteen liittyvät soveltavat tavoitteet*, joita voidaan integroida osaksi hoitotyötä ja kuntoutusta. Taide- ja kulttuuritoiminta on yksilöllistä taiteellista toimintaa, jolla voi lisäksi olla yhteisöllisiä päämääriä. (Liikasen 2003, 22, 26.) Nämä sosiokulttuurisen

toiminnan tavoitteet, ennakko-oletukset, taustalla lähdin minäkin aihetta tarkemmin lähestymään.

Sosiokulttuurinen toiminta voisi toimia kuten ennalta ehkäisevä sosiaalipolitiikka. Yhteiskunnan rakenteiden hajaantuessa yksilöt joutuvat kokoamaan elämänsä merkityksiä toisalta ja tällöin esimerkiksi taide- ja kulttuuritoiminta toimivat sosiaali- ja terveyskentässä ennaltaehkäisevän politiikan tavoin (Liikanen 2003, 49). Taidesektori voi lisäksi toimia sosiaalipoliittisena tekijänä syrjäytymistä estäen ja erilaisuutta tulkiten (Cantell 2002, 14). Tässä kontekstissa taide- ja kulttuuritoimintaa tarvitaankin Liikasen (2003, 49) mukaan sosiaalisen kentällä, avartamassa perinteisiä tapoja ajatella ja toimia. Joutsenojan ja Lindhin (2004, 51) mukaan etuliite ”sosiaalinen” tuo innovaatiotoiminnan tarkastelun keskiöön nimenomaan uudet ajattelu- ja toimintatavat yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi.

Kulttuuri viittaa yhteisön piirissä omaksuttuun tapaan, maailman hahmottamiseen sekä mielekkyyden kokemuksiin. Ne näyttäytyvät paikallisissa elämäntavoissa, arkitodellisuudessa sekä hoito- ja hoivakulttuureissa. (Hyyppä & Liikanen 2005, 105.) Taidetta ja kulttuuria toteutetaan hoitotyön yhteydessä monin eri tavoin ja näkemyksin. Se voi näyttäytyä konkreettisesti seinämaalauksena sairaalan aulassa, runoilijan esityksenä vanhusten päiväkeskuksessa tai kuvataidetyöpajana vammaisten hoitokodissa. Suomessa taide- ja kulttuuritoiminta ei ole millään systemaattisella tavalla muovautunut osaksi hoito- ja hoivakulttuuria, vaikka yksittäisiä hankkeita onkin ollut. Taide- ja kulttuuritoiminnalla on kysyntää hoitoyksiköiden arjessa, mutta sitä ei ole helppoa sovittaa hoitokulttuurin kentälle. (Liikanen 2003, 152-153.) Esteettisen kokemuksen voimaa, esimerkiksi kuvataiteen muodossa, painottavat esimerkiksi Ruohonen (2001) sekä Shusterman (1997). Ihmiset kaipaavat kauneutta elämäntilanteesta riippumatta. Taiteen tulisikin saada sijaa hoitolaitoksissa, niissä paikoissa, missä ihmiset ovat sairaita, vanhoja ja yksinäisiä. Minna Canthia siteeraten: ”Taide rakastaa elämää”.

Kulttuuritoiminta voi luoda ja vahvistaa yhteisöllisyyttä. Yhdessä tekeminen ja esityksen seuraaminen tuovat ihmisiä yhteen ja luovat tilanteita, joissa voi syntyä sosiaalisia verkostoja. Yhteisölle taide on luovaa, sosiaalista, kulttuurista sekä taloudellista pääomaa. Sosiaalisena pääomana taide lisää yhteisön kiinteyttä tuottaessaan sitä yhdistävää symbolimaailmaa. (Taide on mahdollisuuksia 2002, 6-7, 41.) Sosiaalinen pääoma linkittyy

hyvinvointiin sekä yksilön että yhteiskunnan tasoilla. Mitä enemmän sosiaalista pääomaa on, sitä tyytyväisempiä ja terveempiä ovat yhteisön jäsenet. (Liikanen 2003, 56.) Sosiaalisella pääomalla viitataan yleensä sellaisiin sosiaalisiin ympäristöihin, jotka edistävät yhteisön jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta. Tämän vuoksi sosiaalinen pääoma voi helpottaa esimerkiksi sosiaalisten innovaatioiden toteutumista. (Ruuskanen 2004, 39.)

Kulttuuri on suomalaisessakin sosiaalipolitiikassa ymmärretty hyvinvoinnin osaksi jo 1930-luvulta saakka (ks. Kuusi 1931). Laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun se tosin nousi vasta 1960-luvulla. Vuonna 1976 Erik Allardt jakoi hyvinvoinnin kolmeen osaan: Having (elintaso), Loving (yhteisyyssuhteet) ja Being (itsensä toteuttamisen muodot), joista kaksi viimeistä kuvaavat elämänlaatua. Korkean elintason saavuttamisen jälkeen voidaan pyrkiä elämänlaadun parantamiseen. Näin ollen viihtyvyyden sekä elämänlaadun korostaminen onkin hyvinvointivaltion konkreettisen kehityksen huipentuma (Helne 2003, 71-72). Talouskasvun ja sosiaalipolitiikan yhteydestä on väitelty jo 1950-luvulta saakka. Toiset näkevät sosiaalipolitiikan talouskasvua tukevana asiana, kun taas toiset ovat sitä mieltä, että se on talouskasvun este. Tarvitseeko sosiaalipolitiikan edes tukea taloudellista kasvua? Eikö sen tehtävä olekin jokin muu?

Kulttuuri ja kulttuuriosaaminen on viime vuosina alettu nähdä uutena taloudellisena mahdollisuutena. Kulttuurin ja taiteen syvempää ja samalla epäsuorempaa vaikutusta korostetaan talouden ja yhteiskunnan menestyksessä. Taiteella on merkittävä rooli yhteiskunnan uudistumisprosesseissa, sillä se joko edistää tai hidastaa yhteiskunnan rakenteellista uudistumista, joka on taloudellisen menestyksen keskeinen tekijä murroksen olosuhteissa. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 148-149).

Modernisaatiokehityksen myötä sosiaalialan palvelujärjestelmä kaipaa uudistamista (mm. Valtioneuvoston periaatepäätös 2003, 3). Palvelujen monipuolinen järjestäminen edellyttää julkisen, yksityisen sekä kolmannen sektorin yhteistyötä. Ongelmiin vastaaminen vaatii koko järjestelmältä joustoa, innovatiivisuutta ja verkostomaista työskentelyotetta (Husso 2004, 17), se edellyttää myös paikallista hyvinvointipoliittista pohdintaa ja päätöksentekoa (Kinnunen 2003). Taloudellisten tekijöiden rinnalla kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät ovat muodostumassa yhä tärkeämmiksi alueiden kehitysheitojen muovaajiksi (Husso 2004, 19).

Tällä hetkellä talouden ja työelämän murros sekä julkisen sektorin rakenteelliset ongelmat aiheuttavat kasvavia paineita ihmisten arkielämässä. Nämä paineet heijastuvat esimerkiksi työuupumuksena, perheongelmina sekä mielenterveysongelmina. Yhteiskunnan kehitys ei ole kestävällä pohjalla mikäli näiden ongelmien perimmäisiin syihin ei puututa. Niinpä yhteiskunnan rakenteellisten uudistusten päämääräksi tulee ottaa tavallisen ihmisen arkipäivän ja elämänlaadun parantaminen uudessa toimintaympäristössä. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 119-120.) Koska tämä ei ole läheskään aina kiinni aineellisista resursseista, täytyy ottaa avuksi sosiaaliset innovaatiot (Hämäläinen & Heiskala 2004, 119-120), joita määrittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

Tutkielmani toinen luku käsittelee innovaatiopolitiikkaa, sosiaalisia innovaatioita sekä sosiaalista pääomaa. Käsitteelen sosiaalisia innovaatioita ja sosiaalista pääomaa myös hyvinvointipoliittisesta näkökulmasta. Kolmannessa luvussa analysoin kulttuurin, taiteen ja sosiaalisen suhdetta. Kerron taiteen ja kulttuurin vaikutuksista hyvinvointiin. Käyn läpi tarkemmin, mitä on sosiokulttuurinen innostaminen ja sosiokulttuurinen animaatiotoiminta. Käsitteelen myös taidetta ja kulttuuritoimintaa yhteisön vahvistajana ja selvitän kuinka taide- ja kulttuuritoiminta asettuvat hoito- ja hoivatyön keskelle. Neljännessä luvussa arvioin sosiaalipolitiikan tulevaisuuden haasteita ja pohdin, mikä on kulttuurin ja sosiaalisten innovaatioiden osuus niissä. Sosiaalinen innovaatiopolitiikka parantaisi Hämäläisen ja Heiskalan (2004, 121) mukaan yhteiskunnan rakenteellista uudistumiskykyä. Kuinka innovaatiojärjestelmäämme voisi kehittää käyttämään kulttuuriosaamista mahdollisimman monipuolisesti hyödyksi? Viidennessä luvussa käyn läpi tutkimuksen toteutuksen ja kuudennessa luvussa kerron tutkimustulokset.

2 INNOVAATIOPOLITIikka, SOSIAALISET INNOVAATIOT JA SOSIAALINEN PÄÄOMA

2.1 Mikä on innovaatio?

Innovaation käsite on syytä erottaa idean (invention) sekä implementaation käsitteistä. Idea (inventio) on toimijan saama ajatus, jota ei ole vielä pyritty sovittamaan olemassa olevaan institutionaaliseen kontekstiin. Innovaatio on oikeastaan jo pidemmälle mietitty idea, jonka toteutumis- ja toteuttamismahdollisuudet ovat realistiset. (Saari 1998, 33.) Saari (1998, 33) esittelee konkreettisen kokeilun toimeentulotuen siirtämisestä Kelalle esimerkkinä innovaatiosta, mutta pelkästään ajatus tämänkaltaisesta hankkeesta olisi idea. Implementaatiolla tarkoitetaan innovaation toimeenpanoa, jonka kuluessa poliittiset ja hallinnolliset toimijat pyrkivät sijoittamaan tehdyn innovaation sosiaalipoliittisten instituutioiden joukkoon siten, että pitkälläkin aikavälillä tulokset vastaavat toimijoiden intentioita. (Saari 1998, 33.)

Freeman ja Perez (1988) jakavat innovaatiot neljään luokkaan. *Kasvuun sidotut* innovaatiot ovat pienimuotoisia muutoksia, jotka yleensä tuotetaan järjestelmän sisällä. *Radikaalit* innovaatiot tuotetaan usein erilaisissa asiantuntijaorganisaatioissa jokapäiväisten käytäntöjen ulkopuolella. *Muutokset* ovat innovaatioita, joista aiheutuu merkittäviä sosiaalipoliittisia seurauksia. Edellisten innovaatioiden lisäksi tähän innovaatioluokkaan liittyvissä innovaatioissa syntyy organisatorisia sekä manageriaalisia muutoksia, jotka vaikuttavat laajalti toimintaympäristöön. *Paradigman muutokset* ovat sen sijaan niin laajoja innovaatioita, että niiden vaikutukset kohdentuvat koko yhteiskunnan sosioekonomiseen rakenteeseen. Tähän innovaatioluokkaan sisältyvät edellä mainitut muutokset samanaikaisina ja moninkertaisina. Innovaatiot voidaan luokitella myös tekemällä dikotominen ero yhtäältä a) *jatkuvien* ja *murrosmaisten* innovaatioiden ja toisaalta b) *endogeenisten* ja *eksogeenisten* innovaatioiden välillä. Kuvaava esimerkki jatkuvasta innovaatiosta on indeksien jäädytys, joka on rutiininomaista toimintaa mutta jolla on kuitenkin instituutioiden rakenteita muuttava vaikutus. Päivähoitojärjestelmän viiden peruselementin¹ välisten institutionaalisten suhteiden määrittäminen uudelleen

¹ Kunnallinen päivähoito, joka jakautuu edelleen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa tehtävään työhön, kunnallinen kotihoidontuki, erilaiset palvelusetelit sekä lapsilisäjärjestelmä (Saari 1998, 34).

esimerkiksi päivähoitomaksujen ja tulonsiirtojen suhteellisia tasoja muuttamalla on sen sijaan esimerkki merkittävästä murrosmaisesta instituutiosta. (Saari 1998, 33-34.)

Eksogeenisten ja endogeenisten innovaatioiden välinen erottelu on myös keskeinen. Erityisesti 1960-luvulla tuotetussa innovaatiotutkimuksessa korostettiin, että useimmat tekniset innovaatiot voidaan viime kädessä selittää yrityksiin nähden eksogeenisella ajattelulla, jonka tuottamisessa yliopistoilla ja yleensä akateemisella sfäärillä on keskeinen asema (Hall 1994; Saaren 1998, 34 mukaan.) Sosiaalipolitiikkaan sovellettuna voitaisiin sanoa, että sosiaalipolitiikan kehitys on yhteydessä tutkijoiden näkemyksiin ja ajatuksiin. Tätä näkemystä on tukenut 1970-luvulta eteenpäin ajatus, jonka mukaan suurin osa innovaatioista on luonteeltaan endogeenisiä, tuotannosta vastaavien organisaatioiden sisällä tuotettuja. Akateemisella ajattelulla tai yliopistoilla on tämän tulkinnan mukaan suhteellisen marginaalinen merkitys. (Saari 1998, 34.)

Kun nämä kaksi näkökulmaa yhdistetään, saadaan kuvan 1 muodostama nelikenttä.

	Jatkuva	Murros
Endogeeninen	Adaptiivinen oppiminen	Strategiset valinnat
Eksogeeninen	Tiedon kumuloituminen	Paradigman muutos

Kuva 1. Innovaatioiden neljä perusmuotoa. (Saari 1998, 35)

Endogeeninen jatkuva innovatiivisuus on yhteydessä järjestelmän ylläpitämisestä saatavia kokemuksia hyödyntävään adaptiiviseen oppimiseen (Vromen 1995), jossa toimijat ratkaisevat vastaantulevia ongelmia aikaisemman kokemuksen perusteella. *Eksogeeninen jatkuva innovatiivisuus* yhdistyy tieteellisen, yleensä empiirisen tiedon kumuloitumiseen, jossa tutkija lisää omat havaintonsa esimerkiksi mielipiteiden muutoksista tai tulonjaon kehityksestä aikaisempiin havaintoihin. Tutkija havaitsee muutoksen olevan tietynsuuntainen ja rakentaa havaintojensa pohjalta poliittiset toimenpidesuosituksukset. Esimerkiksi ”Jotta kansalaiset kannattaisivat sosiaalipolitiikkaa, ansiosidonnaisten etuuksien tasoa on nostettava.” (Saari 1998, 34-35.)

Endogeeninen murrosinnovaatio liittyy tilanteeseen, jossa adaptiivinen oppiminen ei enää riitä. Sen sijaan päämäärien tavoittamiseen tarvitaan kykyä tehdä strategisia, pitkälle eteenpäin katsovia valintoja, joilla on pitkällä aikavälillä merkittäviä sosiaalipoliittisia seurauksia. Esimerkiksi 1990-luvulla tapahtuneet sosiaalipolitiikan rahoitusperustan olennaiset muutokset ovat olleet tällaisia strategisia valintoja. Lopulta *eksogeeninen murrosinnovaatio* yhdistyy tieteellisen paradigman tai näkökulman muutokseen. Paradigman muutoksista voidaan mainita esimerkiksi sosiaalitaloudellisen tutkimuksen nousu (teemasta esim. Smelser & Swedberg [1994]; Niemelä ym., [1996]). (Saari 1998, 35.)

Perinteisesti innovaatiotutkimuksessa on keskitytty niin kutsuttuihin radikaaleihin innovaatioprosesseihin ja teknologisiin uudistuksiin, jotka ovat laajalti uudistuksia aiheuttavan luonteensa vuoksi helppo tunnistaa. Talouden ja yhteiskunnan kehityksen kannalta ovat kuitenkin keskeisiä myös muualla tehtyjen innovaatioiden käyttöönotto, hyvien käytäntöjen leviäminen sekä vähittäisten parannusten soveltaminen paikallistasolla. Paikalliset innovaatiot, esimerkiksi valtaosa organisaatioissa toteutettavista uudistuksista, liittyvät huomattavasti useammin lainattuihin ideoihin kuin omiin radikaaleihin innovaatioihin. (Ruuskanen 2004, 34.)

Innovaatiotoiminnan merkitys on korostumassa laadullisesti uudella tavalla. Teknologisilla innovaatioilla on ollut suuri vaikutus eri alueiden kilpailukyvyille ja taloudelliselle menestykselle. Viime vuosina kuitenkin sosiaaliset innovaatiot ovat alkaneet nousemaan teknologisten innovaatioiden rinnalle alueellista ja yhteiskunnallista kehitystä edistäviksi tekijöiksi. Valtion tiede- ja teknologianeuvoston vuoden 2002 katsauksessa korostetaan, että ilman sosiaalisia innovaatioita myös teknologisten innovaatioiden tehokas käyttöönotto ja hyödyntäminen sekä sen myötä toivottu tasapainoinen yhteiskuntakehitys jää saavuttamatta. Painopiste on siirtynyt informaatioteknologiasta vuorovaikutusteknologiaan. Esimerkiksi tutkimus- ja kehittämistyön keskiöön on otettu teknologian ”pehmeät” kehittämisalueet ja ihmislähtöiset sovellukset: hyvinvointi- ja terveyspalvelut, kestävä kehitys, virtuaalioppiminen ja -yhteisöllisyys, teknistynvä arki, työelämän kehittäminen sekä näihin liittyvät sosiaaliset innovaatiot. (Joutsenoja & Lindh 2004, 49.)

Joseph Schumpeter esitti jo vuonna 1934 laajemman määritelmän taloudellisista innovaatioista. Siihen kuuluivat tuotantopanosinnovaatio, prosessi-innovaatio, organisatorinen innovaatio, tuoteinnovaatio ja markkinainnovaatio. (Schumpeter 1934; Hämäläisen & Heiskalan 2004, 46 mukaan.) Tämäkään innovaatiomääritelmä ei kuitenkaan ole tarpeeksi laaja pitääkseen sisällään kaikki sosiaaliset innovaatiot.

”Tiedon ylivuodoista” (*knowledge spillovers*) puhutaan silloin, kun viitataan prosessiin, jossa esimerkiksi julkisen organisaation luoma tieto leviää muille toimijoille ilman korvausta tai tiedon todellista arvoa edullisemmin. Tieto leviää sosiaalisissa toimijaverkostoissa tapahtuvan luonnollisen kommunikaation sekä tietojen vaihdon myötä. Levitessään, siis ylivuotaessaan, kommunikaatioverkostojen välityksellä tieto kasvattaa koko talouden sekä yhteiskunnan osaamista ja toimintakykyä. Niin kutsutuista ”lineaarista innovaatiomalleista” on siirrytty tarkastelemaan innovaatioita yhä enemmän prosessikeskeisesti. Innovaatiot ymmärretäänkin nykyään vähittäisinä, monien toimijoiden välisinä oppimis- ja vuorovaikutusprosesseina. (Ruuskanen 2004, 34.)

Ruuskanen (2004, 34-35) toteaa, että ajatus innovaatioiden luonteesta on lähestynyt schumpeterilaista innovaatiokäsitystä, jossa innovaatiot ymmärretään pelkkiä tuoteinnovaatioita laajemmin resurssien uudenaikaisina käyttötapoina: uusina tuotteina, mutta myös uudenaikaisina toiminta- ja organisaatiomalleina sekä uudenaikaisen markkinalokeroiden havaitsemisena ja aktiivisena kuluttajien tarpeiden synnyttämisenä (ks. Schumpeter 1911, 66-74; Ruuskanen 2004, 35 mukaan). Teknologisista innovaatioista puhuttaessa on englanninkielisessä tutkimuksessa tehty ero keksintöjen (*inventions*) sekä kaupallistettujen innovaatioiden (*innovations*) välillä. Teknologisiin innovaatioihin liittyy myös jaottelu tuote- ja prosessi-innovaatioihin. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 46.)

Viime vuosina on kiinnitetty yhä enemmän huomiota vähittäisiin ja sosiaalisiin innovaatioihin kuten toimintamallien, tuotantoprosessien sekä toimijoiden työnjaon ja yhteistyön jatkuvaan parantamiseen (ks. esim. Lundvall 2002). Innovaatioilla onkin nimenomaan vahva sosiaalinen luonne: Yhtäältä oppiminen toteutuu, ja innovaatiot siten useimmiten syntyvät, sosiaalisissa verkostoissa ja sosiaalisissa vuorovaikutusprosesseissa. (Ruuskanen 2004, 35.)

2.2 Sosiaaliset innovaatiot

Sosiaalisilla innovaatioilla tarkoitetaan eri yhteyksissä eri asioita, esimerkiksi uusia organisaatiomuotoja, ohjaus- ja sääntelymalleja tai elämäntapoja, jotka ratkaisevat ongelmia aikaisempaa paremmin ja ovat riittävän arvostettuja imitoitaviksi ja / tai institutionalisoitaviksi (Schienstock 1999; Hämäläisen & Heiskalan 2004, mukaan). Sosiaaliset innovaatiot ovat regulatiivisiin, poliittisiin ja organisatorisiin rakenteisiin liittyviä uudistuksia, jotka parantavat yhteiskunnan suorituskykyä.

Innovaatiot – teknisetkin – ovat aina sosiaalisia, koska ne ovat ihmisten työn tuloksia ja niiden leviäminen edellyttää sosiaalista hyväksyntää. Sosiaalinen innovaatio on uusi sosiaalinen käytäntö tai tapa, joka luo uuden näkökulman, uudenlaisen toimijoiden yhdistelmän (verkoston, yhteisöllisyyden) tai uudenlaisen toimintatavan. (Oksa ym. 2004, 202.)

Suppeimmissa tulkinnoissa sosiaalisilla innovaatioilla tarkoitetaan yksinkertaisesti uusia tapoja organisoida lähinnä sosiaali-, terveys- ja opetustoimen alan toimintoja (VTTN 2003). Laajemmissa puheenvuoroissa sosiaaliset innovaatiot nähtiin sen sijaan koko yhteiskunnallisen kokonaisuuden ja sen eri sektorien – eli yksityisen, julkisen ja kansalaissektorin – toimintatavan sekä keskinäisen suhteen muutoksissa (Hämäläinen & Heiskala 2004). Toisin sanoen sosiaalisella innovaatiolla ymmärretään sellaista saranakohtaa, jossa yhteiskunnallisen kokonaisuuden toimintaperiaatteet muuttuvat niin voimakkaasti, että sen voidaan perustellusti ajatella siirtyneen aiemmalta uraltaan uudelle kehityspolulle. Tällaiset saranakohdat voidaan ymmärtää sosiaalisiksi innovaatioiksi silloin, kun ne eivät tapahdu sattumalta vaan kun ne sisältävät ainakin jonkin verran aiemmin vallinneen toimintamallin muuttamiseen tähtäävää suunnitelmallista toimintaa. (Heiskala 2006, 202-203.)

Jyväskylän yliopiston ja Sitran Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys: kohti oppivaa yhteiskuntaa -tutkimusprojektin määritelmän mukaan innovaatio on idea tai käytäntö, joka

- 1) on uusi tai jota pidetään uutena, ja joka
- 2) muuttaa vallitsevia käytäntöjä siten, että

3) seurauksena on kohonnut (teknologinen, taloudellinen tai sosiaalinen) toimintakyky.

Tämä yleinen innovaation määritelmä pitää sisällään niin teknologiset, taloudelliset kuin sosiaalisetkin innovaatiot. Määritelmän mukaan kaikki innovaatiot ovat sosiaalisia siinä mielessä, että ne muuttavat vallitsevia käytäntöjä. Erotukseksi teknologisista innovaatioista sosiaalisilla innovaatioilla voidaan kuitenkin tarkoittaa sellaisia innovaatioita, joihin liittyy yhteiskunnan rakenteisiin kohdistuvia institutionaalisia muutoksia. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 46.)

Sosiaalisen innovaation käsitteellä on ainakin kaksi ongelmaa, nimittäin sanojen ”sosiaalinen” ja ”innovaatio” määritelmät. Ensinnäkin käsitteet ovat jo sinänsä ristiriitaisia keskenään ja sallivat useaan suuntaan lähteviä tulkintoja. Lisäksi sanoilla on jokseenkin positiivinen lataus. Sosiaalinen tuo mielikuvan yhteisöllisyydestä, ihmisseläheisyydestä sekä vastuusta ja innovaatio viittaa uutuuteen, kehitykseen ja dynaamisuuteen. Sosiaalisen käsite viittaa myös vahvasti yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, kun innovaatio taas yhdistetään yleensä teknologian tutkimukseen. (Joutsenoja & Lindh 2004, 50.) Joutsenoja ja Lindh (2004, 50) toteavatkin, että sosiaalinen innovaatio on itse asiassa myös käsitteellinen innovaatio.

Moniulotteista sosiaalisen innovaation käsitettä tarkasteltaessa vaikuttaa siltä, että sen avulla voidaan selittää kaikki yksilölliset ja yhteiskunnalliset uudistamis- ja kehittämisyrimykset, oli sitten kysymyksessä sosiaalinen, taloudellinen tai kulttuurinen toiminta ajasta ja paikasta riippumatta. Sosiaalisista innovaatioista puhuvat niin tutkijat, virkamiehet kuin poliitikotkin ja käsitteen piiriin on sen lyhyen historian aikana lisätty yhä enemmän muuttujia ja ulottuvuuksia. (Joutsenoja & Lindh 2004, 51.) Joutsenojan ja Lindhin (2004, 51) ideaa lainaten toteutin internetissä google-haun ”sosiaaliset innovaatiot” -käsitteellä ja tulokset todella puhuvat käsitteen heterogeenisyyden puolesta. Suomessa sosiaalisiksi innovaatioiksi luokiteltiin muun muassa lasten päivähoito, etätyö, luomuruoka, hyvinvointivaltio, kansalaisyhteiskunta ja kolmas sektori, osaamiskeskusjärjestelmä, kouluterveydenhuolto sekä maksuton kouluruokailu. Kuitenkaan sosiaaliset innovaatiot sinänsä eivät ole mikään uusi ilmiö, sillä vanhemmista innovaatioista voidaan mainita esimerkiksi taylorismi² tehdastuotannon

² Taylorin järjestelmä oli amerikkal. Frederick Winslow Taylorin (1856-1915) laatima järjestelmä työn, erityisesti ruumiillisen teollisuustyön tuottavuuden kohottamiseksi määrittelemällä paras mahdollinen työ- ja

organisointimuotona sekä keskitysleiri väestöpoliittisena hallintakeinona (Joutsenoja & Lindh 2004, 51).

Teknologisia uudistuksia on usein varsin helppo kopioida, mutta toisin on paikallisten sosiaalisten suhteiden ja niiden uudistuksiin liittyvien järjestelyjen laita. Mikäli paikallisten tai kansallisten sosiaalisten toimintatapojen ja instituutioiden uudistuksilla kyetään saavuttamaan kilpailuetuja suhteessa muihin, on kilpailuedulla näin pelkkiä teknisiä uudistuksia kestävämpi pohja. Tämä onkin kiinnittänyt huomiota paikallisen sosiaalisen toimintaympäristön ja sen uusiutumiskyvyn merkityksen talouden dynamiikan ja yhteiskuntien toimintakyvyn taustalla. (Ruuskanen 2004, 39.)

Joutsenojan ja Lindhin (2004, 51) mukaan sosiaalisen innovaation käsitteen yleisyydestä huolimatta etuliite ”sosiaalinen” tuo innovaatiotoiminnan tarkastelun keskiöön nimenomaan uudet ajattelu- ja toimintatavat yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi. Sosiaalisia innovaatioita pidetään tarpeellisina, ellei välttämättöminä talouden ja teknologisen kehityksen toiminnassa. Niitä toteutetaan niin julkisen sektorin, yritysten kuin kansalaisyhteiskunnankin kautta. Pahimmillaan sosiaalisten innovaatioiden avulla voidaan peitellä ja kaunistella olemassa olevia ongelmia keksimällä niille uusia nimiä. Sosiaalisen käsitteen tuomat positiiviset mielikuvat yhdistettynä dynaamiseen innovaation käsitteeseen luovat käsitteestä kuitenkin helposti hyväksyttävän ja toisaalta hankalasti kritisoitavan ”iskukäsitteen”. Näin ollen sosiaalisen innovaation käsite tavoitteineen kuulostaa yhtä aikaa humanilta sekä innovaatiopoliittisesti osuvalta. (Joutsenoja & Lindh 2004, 52.)

Hämäläinen ja Heiskala esittelevät kirjassaan *Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky* (2004) teorian sosiaalisista innovaatioprosesseista. He jakavat prosessit *evolutionaarisiin* ”ensimmäisen asteen” muutosjaksoihin, joissa sosioekonomisen järjestelmän olemassa olevat rakenteet muuttuvat ja vahvistuvat pikkuhiljaa, sekä *revolutionaarisiin* ”toisen asteen” muutosjaksoihin, joiden aikana rakenteet muuttuvat perusteellisesti. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 49.)

Yhteiskunnan teknologiset, taloudelliset ja sosiaaliset rakenteet muodostavat yleensä suhteellisen tasapainoisen ja vakiintuneen kokonaisuuden, kun yhteiskunnan

lepoaikojen jaottelu, työskentelytapojen yhdistelmä, koneiden hyväksikäyttö yms. Kannatti hyviä palkkoja, mutta jätti työn viihtyisyyden ja muut psyk. tekijät huomiotta. (Perustieto sanakirja 1996.)

toimintaympäristö on vakaa tai muuttuu evolutionaarisen hitaasti. Yhteiskunnan eri osajärjestelmät kehittyvät tällöin pienin askelin aiheuttamatta suurempia jännitteitä tai sopeutumisongelmia muualla systeemissä. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 50-51.)

2.2.1 Sosiaalinen innovaatio yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta

Yhteiskuntatieteiden näkökulmasta sosiaalinen innovaatio -käsite on jotakin muuta kuin teknologisten artefaktien luomista tai uudelleenorganisointia. Perinteisellä yhteiskuntatieteellisellä sosiaalisen käsitteellä rajataan innovaation mahdolliset teknologiset ja taloudelliset ulottuvuudet analyysin keskiöstä ja korvataan ne sosiaalisilla, yhteisöllisillä sekä yhteiskunnallisilla tekijöillä ja muuttujilla. (Joutsenoja & Lindh 2004, 53.)

Tämän näkökulman mukaan Joutsenoja ja Lindh (2004, 54) määrittelevät sosiaaliset innovaatiot ensinnäkin yhteiskunnan rakenteisiin liittyväksi uudentamiseksi, jolloin luodaan perustaa yhteiskunnan rakenteelliselle tasapainolle sekä hyvinvoinnin kasvulle. Toiseksi sosiaalinen innovaatio on sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja organisaatioiden toimintaan liittyvää uudentamista (Joutsenoja & Lindh 2004, 54).

Edellä mainittujen sosiaalisten innovaation tasojen perusteella yhteiskunta rakentuu seuraavan kaavion mukaan:

sosiaalinen (esim. yhteisöllinen) -> yhteiskunta.

Tässä merkityksessä sosiaalisessa innovaatiossa korostuu niin sanottu lineaarinen innovaatiokäsitys siten, että uutta etsivä luonnontieteellinen perustutkimus korvautuu yhteiskuntatieteellisellä perustutkimuksella. Tämä tutkimus keskittyy siis vain sosiaalisen eristämiseen oman tieteenalansa sisälle, eikä näin ollen tuo mitään muuta uutta perinteiseen yhteiskuntatieteelliseen analyysiin kuin stabiilin sosiaalisen käsitteen rinnalle sanan ”innovaatio” luomaa retorista dynaamisuutta. (Joutsenoja & Lindh 2004, 54.)

Täysin toisenlaisen tavan ymmärtää sosiaalinen innovaatio -käsite tarjoaa viimeaikaisessa tieteen ja teknologian tutkimuksessa kehitelty toimijaverkostoteoria, joka asettaa kyseenalaiseksi yhteiskuntatieteiden valtavirran konventiot. Kyseessä on marginaalinen

keskustelu, mutta Joutsenoja ja Lindh (2004, 55) haluavat kuitenkin nostaa sen esille varteenotettavana yhteiskuntateoreettisena vaihtoehtona. Toimijaverkostoteorian ydinajatus on, että sosiaalinen ja yhteiskunnallinen eivät sinänsä ole selittämisen lähtökohdina vaan osana laajempaa tutkimusstrategiaa ja lähestulkoon aina monien, esimerkiksi talouteen, teknologiaan ja luontoon viittaavien tekijöiden yhteiskehityksen tulosta. Sosiaalinen innovaatio, kuten sosiaalinen yleensäkin, ei esiinny irrallaan, vaan on palautumattomasti ja verkostomaisesti kietoutuneena esimerkiksi talouteen ja teknologiaan. Sosiaalinen esiintyy lähes aina joko enemmän tai vähemmän tasa-arvoisesti ”epäsosiaalisen aineksen” kanssa. Nämä ainekset ovat sosiaalisia siinä merkityksessä, että esimerkiksi innovaation realisoituessa nämä kaikki ovat liittoutuneina toistensa kanssa. (Joutsenoja & Lindh 2004, 55.)

Tässä valossa toimiva sosiaalinen innovaatio on verkostomainen rakennelma, joka on vaatinut kovaa työtä ja moniaineksisten tekijöiden saattamista yhteen. Vasta sitten, kun verkostorakenne on hioutunut tarpeeksi kiinteäksi, sitä voidaan tarkastella esimerkiksi etätyönä, kansallisena innovaatiojärjestelmänä, Nokiana tai Neuvostoliittona. Erilaisista aineksista koostuva heterogeeninen järjestelmä on aina myös hauras ja altis romahdukselle. (Joutsenoja & Lindh 2004, 55.)

Toimijaverkostonäkökulmasta määritelmät sosiaalisesta innovaatiosta yhtäältä kaikkena muuna kuin teknologisena ja toisaalta puhtaasti sosiaalisena ovat molemmat oikeastaan mahdottomia, sillä sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä organisaatioiden ja yhteiskuntarakenteiden kehittämiseen liittyvä innovatiivisuus on puolestaan yleensä teknologisesti ja materiaalisesti välittyntä. Tämän lähestymistavan mukaan sosiaalisia innovaatioita ei voida tarkastella erillisenä yhteiskuntatieteellisesti puhdistettuna, vaan ne ovat sosiaalisen, teknologisen sekä taloudellisen yhteisvaikutuksesta syntyneitä, kuten kuviossa:

sosiaalinen – teknologinen – taloudellinen
-> *heterogeeninen verkosto (esim. yhteiskunta).*

Sosiaalisia innovaatioita ei siis ole mielekästä tarkastella ainoastaan sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta, koska ”puhdas” sosiaalinen itsessään ja jonkin ilmiön selittäjänä on mahdottomuus. Sosiaaliset innovaatiot ovat sosioteknokonomisia verkostoja (vrt. esim.

Latour 1993), jotka koostuvat toisistaan määräytyvistä osista. Sosiaalisia verkostoja tulisikin tarkastella ennen kaikkea heterogeenisinä verkostoina, joissa ihmisten välinen vuorovaikutus organisoituu yhtä lailla teknologian kuin taloudenkin kautta. Myös sosiaalisissa innovaatioissa ihmisten välinen vuorovaikutus ja toiminta rakentuu aina jonkinlaisten materiaalien välityksellä. (Joutsenoja & Lindh 2004, 55-56.)

2.2.2 Sosiaalinen innovaatio ja hyvinvointipolitiikka

Valtioneuvoston periaatepäätöksen (2003, 3) mukaan olennaista on, että yhteiskunnalliset palvelujärjestelmät toimivat tehokkaasti ja tukevat ihmisten omatoimista suoriutumista. Palveluiden kehittämisessä painotetaan nykyistä enemmän koko sosiaalialan palvelujärjestelmän modernisointia. Palvelurakenteiden tulee perustua alueellisesti joustaviin ratkaisuihin, ja palvelujen monipuolinen järjestäminen vaatii kuntien sekä yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyön käynnistämistä. (Valtioneuvoston periaatepäätös 2003, 3, 5.) Ongelmiin vastaaminen edellyttää siten koko järjestelmältä joustoa, innovatiivisuutta ja verkostomaista työskentelyotetta. Tässä tilanteessa sosiaalialan keskeisinä kehittämiskohteina ovat palvelujen saannin turvaaminen ja asiakaslähtöisyyden sekä laadun parantaminen. (Husso 2004, 17.) Pyrkimyksenä on, että uudet käytännöt ja työmenetelmät perustuvat tutkittuun ja arvioituun tietoon (Valtioneuvoston periaatepäätös 2003, 5).

Aiemmin hyvinvointipolitiikkaa hoidettiin pitkälti valtiollisen normi- ja ohjausjärjestelmän kautta, mutta nykyään haasteisiin vastaaminen edellyttää paikallista hyvinvointipoliittista pohdintaa ja päätöksentekoa (Kinnunen 2003). Taloudellisten tekijöiden rinnalla kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät ovat muodostumassa yhä tärkeämmiksi alueiden kehitysehtojen muovaajiksi. Kansalaisten hyvinvointi on yksi alueen sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten voimavarojen ilmenemismuoto, ja siten myös alueen toiminnallisen kehityksen lähtökohta. (Husso 2004, 19.)

Muuttunut yhteiskunnallinen tilanne ja uudet kunnille langenneet tehtävät merkitsevät kasvavaa tilausta myös sosiaalialan tutkimustiedon tuottamiselle, olemassa olevan tiedon hyödyntämiselle sekä tutkimuksen ja käytännön vuoropuhelun edistämiseksi (Kinnunen 2003, 5). Yhteiskunnallisten muutosten sosiaalisten seuraamusten ja hyvinvoinnin

vaihtelun tunnistaminen edellyttää myös paikallista, seudullista ja maakunnallista tiedontuotantoa, ja tutkimuksen, opetuksen ja käytännön vuorovaikutusta (Filppa 2002).

2.3 Sosiaalinen pääoma hyvinvoinnin lisääjänä

Inhimillinen pääoma viittaa yksilön tietoihin, taitoihin ja osaamiseen. Sosiaalisen pääoman käsite eroaa inhimillisestä pääomasta siten, että se ei koske ainoastaan yksilöä, vaan kysymys on ihmisten välisistä suhteista. 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla havaittiin, että inhimillisen pääoman teoriaa tulisi täydentää, sillä pelkkä yksilön tietojen ja taitojen arviointi ei riitä selittämään taloudellista menestystä ja hyvinvointia. Niinpä toiseksi tärkeäksi selittäjäksi nimettiin sosiaalinen pääoma. (Kajanoja 2003, 190.)

Käsitteenä sosiaalinen pääoma esitetään analogisena taloudellisen, fyysisen, inhimillisen ja luonnon pääoman kanssa. Yhteiskunnassa yksilöiden välinen vuorovaikutus ohjaa taloudellisen, fyysisen ja inhimillisen pääoman käyttöä, sillä ihmiset kuuluvat hyödyllisiin sidosryhmiin. Sosiaalinen pääoma on symbolista pääomaa, jota ei kerry yksilöille vaan yhteisöille. (Hyypä 2002.)

Pohjoismaissa sosiaalinen pääoma liitetään yleisen hyvinvointivaltion ominaisuuksiin, jotka suosivat yhteisöllistä toimintaa. Näkemyksen puoltajat puhuvat pystysuuntaisesta liittymisestä (*linking*). Hyvinvointivaltio muodostaa sosiaalisen pääoman makrorakenteen, joka ylätasolla kokoaa horisontaaliset (vaakasuuntaiset) yhteisöjä ja yksilöitä sitovat verkostot. Ruotsin Kansanterveyslaitos määrittelee sosiaalisen pääoman kolmitasoiseksi: siihen kuuluvat yksilöitä yhteen sitova taso, eri ryhmiin kuuluvia yhdistävä yhteisöllinen taso ja tasoja yhdistävä vertikaalinen (pystysuuntainen) hyvinvointivaltio. Kansalaisten osallistuminen vapaaehtoisten kansalaisjärjestöjen toimintaan ja sosiaalinen aktiivisuus ovat sosiaalista pääomaa, jota hyvinvointivaltio voi parhaimmillaan edistää, muttei synnyttää. (Hyypä 2005.)

Inhimillisen pääoman tavoin sosiaalinen pääoma selittää monia hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Vertailevat tutkimukset ovat tuottaneet runsaasti näyttöä siitä, että hyvät vuorovaikutussuhteet yhteisössä kytkeytyvät hyvään terveyteen ja jopa pitkään elinikään. (Kajanoja 2003, 190, 192.) Markku T. Hyypä (2002) on kansainvälistä huomiota herättäneissä tutkimuksissaan ottanut esimerkikseen Pohjanmaan ruotsinkieliset, jotka

elävät tuntuvasti pitempään ja terveempinä, sillä heidän keskinäinen yhteydenpitonsa on paljon intensiivisempää ja laajempaa kuin suomenkielisten keskinäinen yhteydenpito.

Sosiaalinen pääoma edellyttää keskinäistä vuorovaikutusta ja kattaa ne sosiaaliset verkostot, jotka auttavat ihmisiä heidän arjessaan yhteisön jäsenenä. Sosiaalisten siteiden merkitys korostuu terveyden ja hyvinvoinnin tukena. Sosiaalinen pääoma liittyy hyvinvointiin sekä yksilön että yhteiskunnan tasoilla. Mitä enemmän on sosiaalista pääomaa, sitä terveempiä ja tyytyväisempiä ovat yhteisön jäsenet – riippumatta varallisuudesta, koulutuksesta, työllisyydestä tai elämäntapaan liittyvistä terveystarpeista. (Liikanen 2003, 56; ks. myös esim. Ruuskanen 2002.)

Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan yleensä sosiaalista ympäristöä tai sosiaalisten suhteiden tiettyjä ulottuvuuksia, kuten sosiaalisia verkostoja, normeja ja luottamusta, jotka edistävät yhteisön jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja toimintojen yhteensovittamista. Näin ollen sosiaalinen pääoma tehostaa yksilöiden tavoitteiden toteutumista ja yhteisön hyvinvointia. (Ruuskanen 2002, 5.)

Sosiaalisen pääoman käsite on kuitenkin hyvin moniulotteinen ja käsitteestä on käyty sekä kriittistä että positiivista keskustelua. Innostuneissa puheenvuoroissa käsitettä on pidetty tervetulleena avauksena taloustieteilijöiden ja sosiaalitieteilijöiden väliseen keskusteluun. Kriittisissä puheenvuoroissa käsitettä on arvosteltu sen ameebamaisen luonteen vuoksi: se ei kuvaa mitään konkreettista, mutta samalla yrittää selittää kaikkea. On myös esitetty, että käsite taloudellistaa ihmisten väliset suhteet ja ulottaa talouden lonkerot myös eitaloudellisille osa-alueille. (Ruuskanen 2002, 8.) Sosiaalista pääomaa arvioitaessa kysytään, ovatko yhteisön ja yhteiskunnan pelisäännöt kunnossa, millaista on vuorovaikutus, vallitseeko yhteisössä luottamuksen ilmapiiri, kulkeeko tieto ja suuntautuuko yhteisö rakentamaan yhteistoimintaan (Kajanoja 2003, 190). Kun sosiaalista pääomaa on pyritty määrittelemään jokseenkin yksiselitteisesti, on puhuttu ”yhteiskunnan sosiaalisiin rakenteisiin juurtuneista normeista ja sosiaalisista suhteista, jotka mahdollistavat ihmisiä koordinoimaan toimintaansa haluttujen tavoitteiden saavuttamiseksi” (Woolcock 2000, 36-37).

Robert Putnam, sosiaalinen pääoma -keskusteluun suuresti vaikuttanut yhdysvaltalainen tutkija, teki sosiaalisesta pääomasta laajasti sovelletun ja myös tiedeyhteisön ulkopuolella

tunnetun käsitteen 1990-luvulla (Ruuskanen 2002, 13). Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma koostuu verkostoista, sosiaalisista normeista sekä luottamuksesta (Putnam ym. 1993, 167; Ruuskanen 2002, 13 mukaan). Putnam on sitä mieltä, että sosiaalinen pääoma liittyy läheisesti ”kansalaishyveisiin” (*civic virtue*). Hänen mukaansa sosiaalisen pääoman tehtävä onkin oikeastaan kansalaishyveiden toiminnan tehostaminen tiheissä vastavuoroisuuteen perustuvissa sosiaalisissa verkostoissa. Putnamille sosiaalisen pääoman rinnakkaiskäsitteitä ovat muun muassa kansalaisaktiivisuus, kansalaishyveet, sosiaalinen infrastruktuuri ja yhteisön infrastruktuuri. Kaikilla näillä hän viittaa samaan perusajatukseen: Yksilöiden välisellä aktiivisella vuorovaikutuksella ja sosiaalisilla verkostoilla on kykyä luoda, levittää ja ylläpitää vastavuoroisuuden normeja sekä luottamusta, jotka edistävät yhteiskunnan toimintakykyä. (Ruuskanen 2002, 14.) Yleisesti sosiaalinen pääoma on määritetty esimerkiksi ”ryhmien sisäistä ja niiden välistä yhteistyötä helpottaviksi verkostoiksi, jaetuiksi normeiksi, arvoiksi ja käsityskyvyiksi” (OECD 2001). Toisin sanoen sosiaalisella pääomalla viitataan yleensä sellaisiin sosiaalisiin ympäristöihin, jotka edistävät yhteisön jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta. Sosiaalinen pääoma voi näin ollen helpottaa esimerkiksi teknologisten, organisatoristen sekä sosiaalisten innovaatioiden toteutumista. (Ruuskanen 2004, 39.)

Taloustieteilijät ovat myös tutkineet paljon sosiaalista pääomaa. Tutkimuksissa käy ilmi, että sosiaalista pääomaa kuvaavat ilmiöt osoittautuvat tärkeiksi talouskasvun selittäjiksi. Talouskasvu on sitä nopeampaa, mitä vahvempaa on kansalaisten luottamus toisiin kansalaisiin ja yhteiskuntaan, mitä enemmän kansalaiset osallistuvat yhteiskunnallisiin asioihin, mitä rehellisempää on keskinäinen vuorovaikutus, mitä tasaisempaa on tulonjako ja mitä helpompaa on sosiaalinen liikkuvuus eli siirtyminen yhteiskuntaluokasta toiseen. (Kajanoja 2003, 194.) Kajanoja (2003, 197) toteaa, että inhimillisen ja sosiaalisen pääoman käsitteissä sana ”pääoma” on sosiaalitieteiden kannalta pulmallinen. Pääoma nimittäin sisältää ajatuksen tuotosta. Onko tuotto sama asia kuin kansantulon kasvu? Hän kuitenkin lisää, että tuotto voidaan määritellä toisinkin, esimerkiksi hyvänä elämänä, huonoimmassa asemassa elävien elämän parantamisena ja kestäväenä kehityksenä. (Kajanoja 2003, 197.)

Cantellin (2002, 15) mukaan on ennakoitavissa, että taiteiden ja kulttuurin sosiaalisen merkityksen ymmärtäminen saa jatkossa yhä enemmän huomiota. Tästä kertoo sekin, että Robert Putnam on huomannut kulttuurin tärkeyden sosiaalisen pääoman kannalta. Hän korostaa sitä, että kulttuurin avulla voidaan ylittää sosiaalisia raja-aitoja. Vaikka

kulttuuritoimintojen pääasiallinen tarkoitus hänen mukaansa on puhtaan esteettinen, niin niiden arvokkaana sivutuotteena syntyy sosiaalista pääomaa. (Cantell 2002, 15.)

3 KULTTUURIN, TAITEEN JA SOSIAALISEN SUHDE

Lausu sana kulttuuri, ja työnnät lumipallon mäen harjanteelta alas – kieriessään siihen tarttuu aina uusia merkityksiä. (Everitt, Anthony 1999.)

Kulttuurin käsitteellä on lukuisia määritelmiä. Esa Pirnes (2002) on kuvannut laajan kulttuurin käsitteen ja jäsentänyt sen kahden jännitteen, luovuuden ja hallinnan sekä yksilö- ja yhteisömotivoituneen toiminnan väliin. Kulttuuri sisältää yksilöllisen itseilmaisun, luovat kyvyt, taidot ja pyrkimykset sekä yhteisölliset sosiaalisen elämän rakenne- ja hallintaelementit, arvot, normit ynnä muun yhteisöllisen kulttuurin sääntelyn (Pirnes 2002, 20-21).

Taide ja kulttuuri samaistetaan usein epätarkasti toisiinsa, vaikka ne ovat osin eri asioita. Taide on pääsääntöisesti yksilön luovaa toimintaa yhteisössä, kun taas kulttuuri laajimmassa merkityksessään on sama asia kuin tuo yhteisö. Kulttuuri on muutakin kuin taidetta, mutta yksilöiden uutta luovana toimintana taide on kulttuurin liikkeellepaneva voima. Kulttuuri on yhteisön kuva, jota taide muokkaa. Myös yhteisön muut toimijat pyrkivät vaikuttamaan kulttuuriin suuntaamalla sen kehitystä. (Taide on mahdollisuuksia 2002, 9.)

Taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet terveydenhuollon kentällä ovat lisääntyneet sekä terveystieteiden muuttumisen että hoitotieteen kehittymisen myötä. Maailman terveysjärjestö WHO hyväksyi vuonna 1946 positiivisen terveystieteiden määritelmän, jossa ”terveys ei ole vain sairauden puuttumista vaan täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila”. Määritelmän kritiikistä huolimatta se loi pohjan uudenlaiselle terveysajattelulle. (Liikanen 2003, 41.) Antti Kariston mukaan positiivista terveystieteen kehittäessä siihen lisättiin itsensä toteuttaminen, luovuus, aktiivisuus, tyytyväisyys sekä onnellisuus. Tämän määritelmän myötä päästiin lähelle hyvinvoinnin ja ihanteellisen elämän käsitteitä. (Karisto 1984, 57.)

Hanna-Liisa Liikasen tutkimus Arts in Hospital -hankkeesta (2003) on selonteko kulttuuritoiminnan vaikutuksesta itäsuomalaisien hoitoyksiköiden ihmisten elämään, niin terveys- kuin sosiaalisektorillakin. Liikanen toteutti laadullisen tapaustutkimuksen taiteen ja kulttuuritoiminnan laajuudesta, laadusta sekä mahdollisuuksista neljässä erilaisessa

hoitoyksikössä. Hankkeen tavoitteiksi Liikanen listasi seuraavat pyrkimykset: 1) Taiteella ja kulttuuritoiminnalla nähdään olevan esteettisiä tavoitteita, joilla lisätään ihmisten elämys- ja kokemusmaailmaa sekä ympäristön viihtyisyyttä tasa-arvoisesti myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen piirissä oleville. 2) Taiteella ja kulttuuritoiminnalla on soveltavia sosiaalisia tavoitteita, joilla lisätään ihmisten sosiaalista ja yhteisöllistä hyvinvointia, sekä 3) taide- ja kulttuuritoiminnalla on parempana koettuun terveyteen liittyviä soveltavia tavoitteita, joita voidaan integroida osaksi hoitotyötä ja kuntoutusta. (Liikanen 2003, 22.)

Taide sisältää luovan itseilmaisun sekä esteettisen asennoitumisen elämään ja ympäristöön. Taide- ja kulttuuritoiminta on yksilöllistä taiteellista toimintaa, jolla voi lisäksi olla yhteisöllisiä päämääriä. (Liikanen 2003, 26.) Toimiiko taide ja kulttuuritoiminta rajojen rikkojana kulttuurin kentän ja sosiaalisen kentän välillä yhteisö- ja yksilötasolla (Liikanen 2003, 26), vai jääkö se Juha Virkin (1997, 139) kuvaamaksi kulttuuritapahtumien järjestämiseksi ”sosiaalipoliittinen ketunhantä kainalossa”?

Kulttuuri on keskeisessä asemassa siinä, miten muodostamme käsityksemme itsestämme ja muovaamme identiteettiämme (Kangas 1997, 192). Liikanen (2003, 26) kysyykin, kuinka erilaisista kulttuuritaustoista tulevat hoitoyksiköiden asiakkaat pystyvät mukautumaan uuteen ympäristöön, hoitokulttuuriin ja traditioihin sekä rakentamaan identiteettiään edelleen ja muodostamaan sosiaalisen yhteisön?

Pirkko-Liisa Rauhalan (1998) mukaan ehkäisevän sosiaalipolitiikan käsite on sekä teoreettiselta että käytännölliseltä kannalta selkiintymätön ja asemaltaan marginaalissa. Rauhalan mukaan ehkäisevä sosiaalipolitiikka voidaan sitoa useaan kontekstiin, joista ensimmäinen on pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehys, toinen sosiaalisten ongelmien ratkaisut ja kolmas sosiaalisen, psyykkisen ja fyysisen elämänhallinnan ja riskitilanteiden käsittelyt. Neljäs konteksti liittyy riskiyhteiskunnan teemaan (Beck 1990), jossa samaan viitekehykseen asetetaan ihmisen ja yhteiskunnan luontoyhteys, sosiaalinen toimintajärjestelmä ja yksilöllisen elämän kokonaisuus (Rauhala 1998, 43, 76).

Modernisaatiokehityksen myötä sosiaalityön pohjaa joudutaan hakemaan uusin menetelmin ja asiakkaiden arjesta. Tämä tarkoittaa yksilöllistä toimintaa, kokemuksia, valintoja ja ratkaisuja (Satka & Mutka 2000, 10; Liikasen 2003, mukaan). Aulikki Kanaoja

(2000, 17) etsii valmiuksia ylittää tieteenalakohtaiset rajat ja osaamisreviirit silloin, kun kohteena olevat ilmiöt eivät tule ymmärrettäviksi sosiaalitieteen käsittein tai lähestymistavoin. Yhdeksi keinoksi Kanaoja (2000, 17) nimeää tiedollisen, sosiaalisten ja tunneperäisten aineiden yhteen kytkemisen käytännön muutosprosessin toteuttamisessa.

3.1 Taiteen ja kulttuurin vaikutukset hyvinvointiin

Kulttuurin sallivuus ylittää arjen rajat. Arkielämän pienetkin asiat heijastavat kulttuuria. Kulttuuri sisältää yksilölliset itseilmaisut, luovat kyvyt, taidot ja pyrkimykset, arvot, normit ja ympäröivän yhteisön. Kulttuuri viittaa yhteisön piirissä omaksuttuun tapaan, maailman hahmottamiseen ja mielekkyyden kokemuksiin. Ne näyttäytyvät paikallisissa elämäntavoissa, arkitodellisuudessa sekä hoito- ja hoivakulttuureissa. (Hyypä & Liikanen 2005, 105.)

Taiteen ja kulttuuritoiminnan integroimista hoitotyöhön alettiin toteuttamaan järjestelmällisesti Ruotsissa 1980-luvun alussa. Tällöin kulttuuri nähtiin sillaksi potilaan ja hoitajan välille. Strandhin (1991) mukaan kulttuurityö nähtiin yhdeksi inhimilliseksi perustarpeeksi, jonka lisäksi sille asetettiin myös hoitotieteellisiä sekä lääketieteellisiä tavoitteita. (Liikasen 2003, 44 mukaan.)

Taidetta ja kulttuuria toteutetaan hoitotyön yhteydessä monin eri tavoin ja näkemyksin. Se voi näyttäytyä konkreettisesti taidenäyttelynä sairaalan aulassa tai lastenosaston seiniä koristavina maalauksina satuhahmoista. Toimintana se voi olla yhtä hyvin iloisen sairaalaklovnin vierailu, vanhusten askartelupiiri tai kehitysvammaisten taideleiri. Henkilökunta saattaa mieltää kulttuurin syvemmin omana hoitotieteellisenä diskurssina, integroituna osana hoidon kulttuuria ja käytäntöä. (Liikanen 2003, 41.)

Eila Ruohonen (2001) uskoo, että kauneuden kokeminen, esimerkiksi kuvataiteen muodossa, voi olla sairaalle, kärsivälle, yksinäiselle tai surun keskellä elävälle syvästi koettu terveyselämys ja voiman sekä ilon lähde. Se voi merkitä harmoniaa, kärsimysten sietämistä ja henkistä kasvua. (Ruohonen 2001, 35.)

Richard Shusterman (1997) painottaa pragmatistisessa estetiikassaan³ taiteen aktiivista ja käytännönläheistä roolia ihmisen elämässä. Hän puolustaa esteettisen kokemuksen merkitystä. Shustermanin (1997, 178) mukaan hyvän yhteiskunnan on turvattava jäsenilleen myös mahdollisuus esteettisesti tyydyttävään elämään. Hän listaa ainakin neljä eri dimensiota ja merkityssisältöä esteettiselle kokemukselle. Esteettinen kokemus on:

- 1) arvokasta ja ilahduttavaa / nautittavaa (*evaluative dimension*)
- 2) elävästi koettua ja subjektiivisesti väritynyttä, se vie mukanaan, kiinnittää nykyhetkeen ja kuljettaa pois arkirutiineista (*phenomennological dimension*)
- 3) mielekäs kokemus, ei vain tuntemus (*semantic dimension*)
- 4) luonteenomainen kokemus, jonka voi identifioida taiteen yhteydessä ja jonka avulla voi tavoittaa taiteen olennaisen merkityksen (*demarcational – definitional dimension*) (Shusterman 1999; 2000, 17; Liikasen 2003, 29 mukaan.)

Liikasen (2003, 48) mukaan taiteen ja kulttuuritoiminnan tulemista sosiaalisen kentälle voidaan tarkastella ehkäisevän sosiaalipolitiikan näkökulmasta. Kun yhteiskunnan rakenteet hajautuvat, yksilöt joutuvat kokoamaan elämänsä merkityksiä eri elementeistä jolloin taide- ja kulttuuritoiminta toimivat sosiaali- ja terveystieteissä ennaltaehkäisevän politiikan tavoin (Liikasen 2003, 49). Taidesektori voi toimia myös sosiaalipoliittisena tekijänä syrjäytymistä estäen ja erilaisuutta tulkiten (Cantell 2002,14). Tässä kontekstissa taide- ja kulttuuritoimintaa tarvitaan Liikasen (2003, 49) mukaan sosiaalisen kentällä, avartamaan perinteisiä tapoja ajatella ja toimia.

3.2 Sosiokulttuurinen innostaminen – sosiokulttuurinen työ

Mitä on sosiokulttuurinen innostaminen? Leena Kurjen teoksen *Sosiokulttuurinen innostaminen* takakansiteksti määrittelee termin seuraavasti: ”Sosiokulttuurinen innostaminen on arkipäivän sosiaalisen toiminnan väline: sen avulla herkistetään ja motivoidaan ihmisiä osallistumaan. Innostajat toimivat monilla alueilla ja monien metodien avulla. Innostamista on maalla ja kaupungeissa, slummeissa ja lomakeskuksissa,

³ Pragmatistisen filosofian menetelmille ja opeille perustuva esteettinen teoria. Pragmatistinen estetiikka pyrkii tuomaan taiteen teorian lähemmäs kokemusta syventääkseen ja tehostaakseen molempia. (Shusterman 1997, 9, 17.)

ajanviettopaikoilla ja työyhteisöissä. Innostaa voidaan kasvatuksellisten, kulttuuristen, sosiaalisten, poliittisten ja urheilullisten aktiviteettien avulla.” (Kurki 2000.)

Kulttuuritoiminnan eräs soveltava muoto, sosiokulttuurinen innostaminen voidaan nähdä reflektiivisen sosiaalityön menetelmänä. (Liikanen 2003, 49.) Sosiokulttuurinen innostaminen on syntynyt niin käsitteenä kuin toimintanakin Ranskassa toisen maailmansodan jälkeen, jolloin ranskalaiset kokivat välttämättömyydeksi elvyttää niitä demokratian arvoja, jotka olivat hautautuneet jonnekin natsimiehityksen aikaiseen ankeuteen. Innostamisen kuva on monitahoinen. Se on laajalle levinnyt pedagoginen liike, jossa yhdistyvät kasvatuksellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen toiminta. Ranskassa innostamisella oli alusta lähtien useita määritelmiä, mutta aina kysymys oli pedagogisen tiedostamisen, kulttuurisen demokratian, osallistumisen ja sosiaalisen luovuuden liikkeestä. Jokainen innostamisen käsitys on kuitenkin aina heijastanut ranskalaisen sosiologian ideologisia tunnuspiirteitä. (Kurki 2000, 11.)

Yhteistyön kehittyminen taiteen ja sosiaalisen kentän välille vaatii reflektiivisen ammattiotteen kehittymistä sosiaalityön menetelmissä (Liikanen 2003, 49). Sosiaalityötä koskevissa tutkimuksissa puhutaan sosiokulttuurisesta työstä ja sosiaalipedagogiikassa sosiokulttuurisesta innostamisesta (Kangas 2003, 69). Keskustelu sosiokulttuurisesta innostamisesta kietoutuu käsitteisiin *kulttuurinen demokratisaatio* sekä *kulttuurinen demokratia*. Kulttuurisessa demokratisaatiossa tavoitellaan lähinnä kulttuurisen diskurssin syntymistä, jossa innostajat toimivat välittäjinä tai ikään kuin tulkkeina taiteen ja kansan välillä. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni pääsisi nauttimaan ”perinteisestä” taiteesta sekä kulttuuritoiminnan tuotteista, esimerkiksi kirjallisuudesta, kuvataiteista ja musiikista. Kulttuurinen demokratia sen sijaan menee pidemmälle, nimittäin ihmisten omaan arkeen ja omiin mahdollisuuksiin osallistua taiteen tekemiseen. Perustavoitteena on siis kannustaa ihmiset todellisiksi toimijoiksi ja siten myös kulttuurinsa tuottajiksi. Tällöin sosiokulttuurinen innostaja toimii katalysaattorina omaehtoiseen kulttuuritoimintaan. Kulttuurisen demokratian pääperiaate viittaa siihen, ettei kulttuuri ole ainoastaan harvojen etuoikeus, vaan pikemminkin inhimillisen käyttäytymisen rakenne. Sen perustaksi pitää ymmärtää sekä kulttuurien monipuolista kirjoa että yksilöiden monipuolisia kulttuurisia tarpeita. Tarvitaan yhä laajempaa kulttuurien välistä ymmärrystä ja kunnioitusta. (Kurki 2000, 14, 25.)

Sosiokulttuurisen innostamisen kautta pyritään kulttuurisen demokratian saavuttamiseen ja siksi innostaminen onkin kasvatuksellinen toimintamuoto yhteiskunnan parantamiseksi. Innostaminen on myös asenne, joka sisältää ammatillisen kutsumuksen ja sitoutumisen. Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena on luoda kasvattava, solidaarisuuden arvot tiedostava yhteiskunta nimenomaan ihmisten oman osallistumisen avulla. (Kurki 2000, 14.)

3.3 Sosiokulttuurinen animaatiotoiminta

1970- ja 1980-luvuilla toteutetut erilaiset kulttuuriprojektit Suomessa ja muualla Euroopassa sekä esimerkiksi Kanadassa pyrkivät saamaan aikaan konkreettisia toimenpiteitä kulttuuridemokratian tavoitteessa. Niissä tuettiin ihmisten monimuotoista kulttuuriin osallistumista, mahdollisuuksia mielipiteen ilmaisuun kulttuurin määrittelyjä koskevissa asioissa ja heräteltiin ihmisiä siihen, että he itse voisivat kehittää aktiivisesti kulttuuriaan. Jo silloin tutkijat ja kulttuuripoliitikot keskustelivat kulttuurin käsitteen kahdesta eri merkityksestä: laajasta, elämäntapaan ja arkeenkin liittyvästä sekä suppeasta, lähinnä hallinnollisin sektorimäärittelyin tehdystä merkityksestä. Kulttuuridemokratian tavoitteen lisäksi keskusteluissa tuotettiin uusia määritelmiä kulttuurityölle. Uutta työmenetelmää alettiin kutsua sosiokulttuuriseksi animaatioksi (*animacion socio-culturelle, socio-cultural animation*), jonka suomentaminen ja ”istuttaminen” suomalaisen todellisuuteen oli vaikeaa. (Kangas 2003, 65-66.)

Sosiokulttuurinen animaatiotoiminta tähtäsi elävöittämiseen taiteen avulla. Se oli esimerkiksi kulttuurityötä ja taiteilijoiden toimintaa asuinkortteleissa, vapaa-ajan keskuksissa sekä hoitolaitoksissa, kulttuuri- ja sosiaalityötä muun muassa siirtolaisten, nuorten, vanhusten ja vammaisten keskuudessa. Sosiokulttuurinen animaatiotoiminta oli työtä kulttuurisen demokratian tavoitteen alla ja näin ollen haluttiin korostaa ihmisten aktiivisuutta, oma-aloitteisuutta sekä määrittelyoikeutta kulttuurinsa ja sen kehittämisen suhteen. Sosiokulttuuriseen animaatiotoimintaan perustuvia projekteja toteutettiin ympäri Eurooppaa ja esimerkiksi Kanadassa. (Kangas 2003, 66.)

Ilmiönä animaatio määriteltiin kulttuuriseksi vapautukseksi, joka oli välttämätön, jotta ihmiset voisivat tulla aidosti osallisiksi kulttuuridemokratian toteutumisesta. Kun animaatio ymmärretään kulttuurityönä, sosiokulttuurisena animaatiotoimintana,

kulttuuritoimintojen arvottaminen suhteessa toisiinsa ei ole olennaista vaan keskeistä on laajentaa ihmisten kokemuksia kulttuurista(an). Sosiokulttuurisella animaatiolla oli sekä kulttuurinen että sosiaalinen ulottuvuutensa. Kulttuurimerkityksessään animaatiotoiminta koostui perinteisistä taiteen popularisoinnin tavoista: taide ja taiteilijat kohtaavat ihmiset heidän arjessaan, kaduilla, tehtaissa, hoitolaitoksissa, pubeissa ja niin edelleen, mutta siten että ihmisillä ei ole yleisö- vaan osallistujapositiona. Laajemmin ajateltuna animaatiotoiminta oli työtä paikallisissa yhteisöissä, joissa animaattorit osallistuivat ihmisten elinolojen parantamiseen niin että luovan toiminnan edellytykset paranisivat ja yhteisöjen jäsenten keskinäinen kommunikaatio mahdollistuisi. (Kangas 2003, 66-67.)

Anita Kangas (2003, 67-68) on listannut teemoittain kahdeksan sosiokulttuurisen animaatiotoiminnan painopistettä, jotka nousevat esille useista animaatioprojekteista koskevista raporteista ja selvityksistä.

- 1) Taide arjessa. Näissä projekteissa esimerkiksi taiteilijat esittivät produktioitansa kansan keskuudessa: puistoissa, kahviloissa, työpaikoilla, kaupoissa, pankeissa ja niin edelleen. Näin taide tuotiin ihmistä lähelle.
- 2) Taidekasvatuksen korostaminen. Tähän teemaan liittyivät taidelaitosten (esimerkiksi teattereiden ja museoiden) yhteistyö koulujen kanssa. Kouluissa järjestettiin esimerkiksi esityksiä ja koululaiset pääsivät osallistumaan taidelaitoksissa produktioiden tuottamiseen. Taidekasvatus oli animaatiotoiminnan kannalta keskeistä, sillä sen kautta voitiin laajentaa ihmisten taidekokemuksia sekä voitiin nähdä, että kokemusten jälkeen ihmisillä lisääntyi halu osallistua sekä kulttuuritoimintoihin että oman elinympäristön kehittämiseen.
- 3) Käyttäjien huomioiminen. Animaatiotoimintaan liittyy useita esimerkkejä, joissa käyttäjät ovat aktiivisesti mukana: sairaaloiden lastenosastojen koristelut, eri käyttäjäryhmien omien kulttuurikeskusten suunnittelut ja toteutukset.
- 4) Erityisryhmien identiteetin vahvistaminen. Hyvin usein projekteihin liittyi pyrkimys vahvistaa erilaisten erityisryhmien, esimerkiksi siirtolaisten, kulttuurista identiteettiä. Keinoina käytettiin muun muassa erilaisten näytelmien kirjoittamista arkielämän tilanteista sekä niiden dramatisointi ja esittäminen ryhmien omasta toimesta. Samalla tavoin voitiin organisoida valokuvanäyttelyjä tai tehdä videoita. Toimintaa voisi nimittää lähinnä yhdyskuntatyöksi, erityisesti naapurustyöksi, jota tekivät animaattorit, muut kulttuurityöntekijät, taiteilijat, sosiaalityöntekijät, toimittajat ja niin edelleen.

- 5) Kommunikaatio- ja vapaa-ajan keskusten tai kulttuuritalojen toiminta ja sen kehittäminen. Näissä keskuksissa oli tilaa erilaisiin harrastuksiin, näyttämöitä, elokuvateattereita, liikuntatiloja, kahviloita sekä varsin usein sosiaalityöntekijän ja muiden kunnallisten tai kirkon työntekijöiden vastaanottotilat.
- 6) Järjestömuotoisen toiminnan korostaminen. Järjestöjä koottiin toteuttamaan erilaisia toimintoja. Kulttuurityöntekijät ja animaattorit kutsuivat järjestöjä myös yhteistyöneuvotteluihin ja pyrkivät perustamaan järjestöjen ja kunnallisten organisaatioiden yhteistyöelimiä. Yhteistyöelimestä saadut kokemukset olivat kuitenkin melko ristiriitaisia.
- 7) Sosiaaliset kysymykset. Sosiaaliset kysymykset nousivat animaatioprojekteissa usein pintaan jo senkin vuoksi, että projektit toteutettiin usein yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Toimintaan kuului esimerkiksi päiväkerho- tai taidekerhotoimintaa sekä eläkeläisryhmien ja vammaisten toimintaa.
- 8) Aikuiskoulutus. Tiedon ja tiedostamisen lisäys nähtiin animaatiotoiminnassa keskeisenä komponenttina. Se oli käytännössä tiedon jakamista taiteesta, ihmisten elinympäristöön vaikuttavista tekijöistä, heidän vaikutusmahdollisuuksistaan itseään koskevaan päätöksentekoon ja esimerkiksi maahanmuuttajien kohdalla kielellisistä valmiuksista.

Edellä luetellut esimerkit osoittavat, että kysymys oli projekteista, jotka nojasivat eri alojen asiantuntijuuteen. (Kangas 2003, 67-68.) Suomessa sosiokulttuurinen animaatiotoiminta, kulttuuridemokratian tavoitteeseen kiinnitetty kulttuurityö noudatti selkeästi hallintosektorirajoja. Kangas (2003, 69) toteaaakin, että sosiokulttuurista animaatiotoimintaa, sen kansainvälisessä merkityksessä, olivat lähinnä niin sanottuun rakenteelliseen yhdyskuntatyöhön, kylä- ja korttelitoimintoihin liittyneet projektit 1970-luvulla.

3.4 Kulttuuritoiminta yhteisön vahvistajana

Richard Shustermanin (1997) pragmatistinen estetiikka on pragmatistisen filosofian menetelmille ja opeille perustuva esteettinen teoria. Pragmatistinen estetiikka pyrkii tuomaan taiteen teorian lähemmäs kokemusta syventääkseen ja tehostaakseen molempia. Teoria edustaa taiteen paluuta elämään ja keinoa mukautua jopa uuteen kulttuuriseen

yhteisöön. Esimerkkinä Shusterman kuvaa rap-musiikin kulttuurisia juuria amerikkalaisen mustan alaluokan yhdistävänä ghetto-kokemuksena, joka oli tarkoitettu ainoastaan live-esityksiin kotona, kouluissa, nuorisotaloilla tai puistoissa. Rapin vahva paikkahenkisyys onkin alun perin kaupunginosien välisten kiistojen ja kilpailun tulosta. (Shusterman 1997, 9, 17-18, 132, 136, 141.)

Matarasso näkee tutkimustensa valossa, että osallistuminen taideprojekteihin vahvistaa sosiaalista koheesiota monin tavoin. Yhteiset taideprosessit tuovat ihmisiä yhteen ja luovat tilanteita, joissa ystävyysuhteet voivat syntyä. Matarasson tutkimuksen (jossa oli mukana 50 paikallista taideprojektia) mukaan 91 % taideprojekteihin osallistuneista kertoi löytäneensä uusia ystäviä, 81 % ilmoitti kiinnostuneensa jostain uudesta ja 54 % oppi uutta vieraista kulttuureista. Sosiaaliset suhteet ja yhteisöön kuuluminen koettiin tärkeämmäksi kuin taiteet itsessään. Sekä yksilöt että yhteisöt hyötyivät taiteeseen osallistumisesta. (Matarasso 1997, 79.)

Markku T. Hyypän mukaan traditiot ja kulttuuripitoiset harrastukset edesauttavat siteiden ja tukea antavan verkoston syntymistä ihmisten välille (Hyypän nauhoitettu haastattelu 8.5.2001 Turun Kelan tutkimuslaitoksella; Liikasen [2003, 56] mukaan). Esimerkiksi kuorolauluharrastus tarjoaa laulamisen ja musiikkielämyksen lisäksi myös sosiaalista yhdessäoloa sekä vuorovaikutusta (Hyypä 2002, 188).

Yhteisölle taide on luovaa, sosiaalista, kulttuurista sekä taloudellista pääomaa. Taiteen merkitys korostuu eriytyvässä, monimuotoistuvassa, kulttuuristuvassa ja teknistyvässä tietoyhteiskunnassa. Tulevaisuuden haasteisiin vastaaminen edellyttää maamme innovaatiopolitiikan laimentamista ja taiteen ymmärtämistä kehityksen strategisena voimavarana. Taiteen laajempi käyttäminen innovaatioperustan osana ja luovan hyvinvointiyhteiskunnan keskeisenä voimavarana edellyttää taiteen resursoinnin nykyistä määrätietoisempaa kasvattamista. Taiteen voimavarojen kehittämiseen on luotava samanlainen strategia, jota on menestyksellä sovellettu tieteellisen toiminnan kehittämisessä. Sosiaalisena pääomana taide lisää yhteisön kiinteyttä tuottaessaan sitä yhdistävää symbolimaailmaa. Taide voi kiinteyttää yhteisöä myös edistämällä vuoropuhelua eri toimijoiden välillä. (Taide on mahdollisuuksia 2002, 6-7, 41.)

3.5 Taide ja kulttuuritoiminta hoito- ja hoivatyön keskellä

Jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oppivelvollisuudesta säädetään lailla. Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. (Suomen perustuslaki 16 §, sivistykselliset oikeudet)

Pragmatistisen estetiikan filosofian mukaisesti taiteella on itseisarvo. Sen lisäksi sillä on välineellistä ja soveltavaa käyttöä, kun pyritään joko taiteellisiin tai hyvinvointiin liittyviin henkilökohtaisiin tai yhteisöllisiin tavoitteisiin. Tälle käsitykselle pohjaa ajatus taiteen ja kulttuuritoimintojen mahdollisuuksista sosiaali- ja terveystyön arjessa. Monenlainen taidetoiminta ja siihen liittyvät harrastukset antavat mahdollisuuden toteuttaa hoitolaitoksessa olevan ihmisen luomisen vapautta, tarvetta tehdä kulttuurisia valintoja ja virittää elämäänsä parempaan sopusointuun ja harmoniaan itsensä ja ympäristönsä kanssa. (Hyypä & Liikanen 2005, 110-111.)

Taide nähdään yksilön perusoikeutena (vrt. Suomen perustuslaki 16§), joka laajennetaan käytännössä kaikkien mahdollisuudeksi rikastuttaa omaa ja toisten elämää sekä nauttia laadukkaasta ympäristöstä. Tämän perusoikeuden toteutumisen tärkeimmät kulttuuriset valmiudet luodaan taidekasvatuksella ja lastenkulttuurilla. Valtioneuvosto toimii siten, että jokaiselle lapselle ja nuorelle turvataan taideaineiden opetus. Valtioneuvosto pyrkii poistamaan myös muut taiteen perusoikeuden toteutumisen esteet, joita ovat alueelliseen etäisyyteen, taloudellisiin tekijöihin, vähemmistöasemaan, liikkumis- tai toimimisesteisiin sekä muihin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai elämäntilanteisiin (hoito- tai muu laitosympäristö) liittyvät esteet. (Taide on mahdollisuuksia 2002, 6-7.)

Taiteen ja sosiaalisen kentät kohtaavat hoitoyksiköissä yksittäisinä taiteilijavierailuina tai erityisten lyhytkestoisten kulttuuriprojektien osana. Taiteen kaltaisia piirteitä esiintyy myös arkisessa päivätoiminnassa. Taide kohtaa elämän hoitolaitoksissa lyhyinä tuokioina, mutta kenttien kohtaamattomuus on ongelma. (Liikanen 2003, 154.)

Taide- ja kulttuuritoiminnalle on kysyntää sosiaali- ja terveydenhuollon hoitoyksiköissä. Taide sekä taiteen kaltainen toiminta antavat kaivattua sisältöä elämään. Taiteen ja

kulttuuritoiminnan tarve ja oikeus eivät häviä siirryttäessä kotoa hoitolaitokseen. Liikasen ”Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta” -tutkimukseensa (2003) haastatellut henkilöt kertoivat nauttineensa taidehetkistä ja yhdessä tekemisestä. Haastateltavat toivoivatkin jatkuvampaa kulttuuritoimintaa, sillä sitä tarjottiin pääasiassa vain suurten juhlapyhien aikaan. Taide, kulttuuritoiminta ja juhlat koettiin välittämisenä ja ihmisten arvostamisena, joka synnytti luottamusta itseen ja yhteisöön. (Liikanen 2003, 156.)

Hanna-Liisa Liikanen (2003, 152) toteaa tutkimuksensa perusteella, että taide- ja kulttuuritoiminnalla on kysyntää hoitoyksiköiden arjessa, mutta sitä ei ole helppoa sovittaa hoitokulttuurin kentälle. Hoitotiede ja hoitokäytännöt ovat muuttuneet 1990-luvulla kohti yksilökeskeisempää ja yhteisöllisyyttä korostavampaan suuntaan. Sosiaalityö on etsinyt uusia ennaltaehkäiseviä ja refleksiivisiä työmallia koko 1990-luvun (Rauhala 1998). Tilaa organisatoristen ja järjestelmien rajoja rikkovaan työhön on enemmän kuin terveydenhuollossa (Liikanen 2003, 152). Moderneista ihmistyön professioista sosiaalityötä pidetään vapaana ja sopivana laajentamaan ammatillista tietoperustaansa taiteeseen (Bardy 1998, 54). Sosiaali- tai hoivatyö on kuitenkin soveltanut kulttuuritoimintaa tavoitteellisena menetelmänään rajoitetusti, ainoastaan erillisten projektien kautta (Liikanen 2003, 152).

Taide- ja kulttuuritoiminta ei Suomessa ole millään systemaattisella tavalla muotoutunut osaksi hoitotyötä tai kuntoutustoimintaa, vaikka yksittäisiä kehittämisprojekteja on ollutkin. Kulttuurin ja sosiaalisen kentät ovat lähentyneet ajoittain, mutta törmänneet muun muassa pysyviin rakenteisiin. Uudemmat palvelukodit ja -asunnot sen sijaan pystyvät luomaan oman avoimen kulttuurinsa, johon kulttuuritoiminta voisi juurtua helpommin. (Liikanen 2003, 153.)

Taiteen ja kulttuuritoiminnan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon hyvin erilaisten kenttien kohtaaminen ei voi tapahtua Liikasen (2003, 153) mukaan törmäyksittä. Hoito- ja hoivatyön toimenpidekeskeisyys ja funktionaalisuus sekä taiteen vapaus ja luovuus lomittuvat hankalasti toisiinsa. Taiteilijoiden kokemukset hoitolaitoksissa todistavat, että heidät koetaan ulkopuolisiksi. Taiteilijat kokevat joutuvansa sekä hoitoyhteisön että taideyhteisön marginaaliin. Rajojen rikkominen yhdessä tapahtuu harvoin ja lähinnä hoitoyksikön asettamin edellytyksin. Kielteisistä kokemuksista huolimatta moni taiteilija olisi valmis yhteistyöhön sosiaalisen kentän kanssa. Positiivisina puolina on nimetty oman

taiteilijaidentiteetin ja ammattitaidon vahvistuminen sekä varmempi toimeentulo. Myös toisten ihmisten parissa työskentely koettiin motivoivana. (Liikanen 2003, 153-154.)

Liikasen (2003, 154) mukaan hoitoyksiköissä ollaan periaatteessa myönteisiä taiteellisille ja soveltaville kulttuuri-interventioille, kunhan ne eivät sekoita liikaa normaalia päivärytmiä tai aiheuta asiakkaille hallitsemattomia elämyksiä. Taiteen ja kulttuuritoiminnan orastavat integraatiopyrkimykset sosiaalisen kentän kanssa eivät ole yltäneet vielä eläväksi kulttuuri-, sosiaali- ja terveyspolitiikaksi. Taide- ja kulttuuritoiminnan integroiminen olennaiseksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa on kuitenkin käytännössä mahdollista, mutta lienee hidasta. Se tarvitsisi tuekseen valtakunnallisia, alueellisia sekä paikallisia yhteistyösopimuksia. (Liikanen 2003, 154.)

Hanna-Liisa Liikanen (2003) on etsinyt ”Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta” - tutkimuksessaan taiteen ja sosiaalisen kenttien yhteistoiminnan edellytyksiä. Taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyön onnistumiseksi ja kehittymiseksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, tulisi Liikasen mukaan tarkastella ainakin seuraavia edellytyksiä:

- 1) Ensimmäisenä lähtökohtana on, että taide ja kulttuuritoiminta nähdään tärkeänä osana jokaisen elämää ja tarpeita, myös sosiaali- ja terveyspalvelujen kentällä. Asiakkaan omaa kulttuuri- ja taideharrastusta tulisi tukea hänen siirtyessään asumaan hoitolaitokseen. Hoitolaitoksissa luodaan kodinomainen ilmapiiri, joka tarjoaa mahdollisuuksia erilaisiin elämyksiin ja kokemuksiin.
- 2) Toinen edellytys on, että asenteet muuttuvat tasa-arvoisemmiksi kulttuurin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Toisen ammattitaidon, kielen ja kulttuurin kunnioittamisen tulisi olla peruslähtökohtana.
- 3) Kolmantena Liikanen tuo pohdittavaksi, kuinka hoitolaitosten jäykkää päivärytmiä voitaisiin saada joustavammaksi siten, että se antaisi myöten luovuudelle ja kokeiluille. Tarvittaisiin kiireettömyyttä ja vapautta, tilaa mielikuville ja elämyksille. Tiukan päiväjärjestyksen vuoksi taiteen tuominen keskelle ”toimenpiteitä” koetaan uhkaksi arjen sujuvuudelle.
- 4) Neljäntenä edellytyksenä on riittävä henkilökunnan (animaattorien) määrä. Kaikki Liikasen haastateltavat kertoivat, että henkilökuntaa on yksinkertaisesti liian vähän. Kulttuuritoiminta koetaan ylimääräisenä työnä ja työyhteisössä koetaan

riittämättömyyttä eri vaatimusten paineissa. Tämä on varmasti totta, mutta rutiinitöiden rationalisointi ja resurssien uudelleen kohdentaminen voisi tuoda väljyyttä työjärjestelyihin ja ajankäyttöön. Kulttuuriretket ja juhlat voisivat onnistua, mikäli omaisia, vapaaehtoisia ja kansalaisjärjestöjä saadaan mukaan henkilökunnan avuksi.

- 5) Viidenneksi Liikanen haluaa muistuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaista myös kulttuuritoimen tasavertaisina asiakkaina. Kulttuuritarjontaa tulisi kohdistaa monipuolisesti hoitolaitoksiin ja palvelujen piirissä avohoidossa oleviin.
- 6) Kuudes edellytys ovat määrärahat. Nykyisillä määrärahoilla ei suuria suunnitella. Taiteilijoiden oletetaan tulevan ilmaiseksi hyväntekeväisyytenä esiintymään tai lahjoittavan töitään. Näin tosin tapahtuukin paljon, mutta tasa-arvoiselle yhteistyölle se ei luo edellytyksiä. Määrärahat myös takaavat toiminnan jatkuvuuden, jolloin liikkeelle saatu positiivinen prosessi ei katkea asiakkaan ennenaikaiseen hylkäämiseen. Tämä edellyttää hallinnonrajojen rikkomista ja yhteisiä sopimuksia valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella päätöksenteon tasoilla. (Liikanen 2003, 154-155.)

4 SOSIAALIPOLITIIKAN TULEVAISUUDEN HAASTEISTA

Sosiaalipolitiikan konteksti ja asema ovat muuttuneet suomalaisessa yhteiskunnassa monin tavoin. Yhä useammin sosiaalipolitiikkaan liitetään tavoitteita, jotka eivät välittömästi ole yhteydessä sosiaalipolitiikan perustehtävään, kollektiivisten järjestelmien avulla tapahtuvaan riskien vastaiseen vakuuttamiseen. Uusien tavoitteiden muotoilu on kuitenkin perusteltua, sillä pitkällä aikavälillä sosiaalipolitiikka vaikuttaa muun muassa yhteiskunnan innovatiivisuuteen sekä talouskasvuun. (Saari 1998, 46.) Nyt ollaankin jälleen tilanteessa, jossa on syytä pohtia sosiaalipolitiikan tehtäviä ja mahdollisuuksia. Mihin suuntaan sosiaalipolitiikan tulisi tulevaisuudessa mennä? Mitkä ovat sen haasteet ja tavoitteet?

4.1 ”Having, loving, being” – Missä on kulttuurin paikka?

Saksan sosiaalipoliittista yhdistystä perustettaessa kansantaloustieteen professori Gustav Schmoller esitti seuraavan vetoomuksen: ”Vaadimme valtiolta, kuten koko yhteiskunnalta ja jokaiselta yksilöltä (...), että se on suuren ihanteen kantama. Tämän ihanteen tulee olla, että yhä suurempi osa väestöstämme saatetaan kulttuurin arvokkaimpien saavutusten, sivistyksen ja hyvinvoinnin piiriin...” (ks. Boese 1939, 10; Helnen 2003, 70-71 mukaan). Hyvinvointivaltion kehittämiseen on kuulunut pyrkimys lisätä koko väestön turvallisuutta, edistää tasa-arvoa ja antaa kaikille yhteiskuntaluokille mahdollisuus nauttia kulttuurin hedelmistä. Tavoite onkin pyritty takaamaan esimerkiksi kaikille yhtäläisen koulutusjärjestelmän kautta. Toisaalta hyvinvointivaltion luominen on mahdollista tulkita myös materialistiseksi projektiksi ja siksi sen historiaa kuvataankin usein tulonsiirtojärjestelmien kehittämisen ja ajoittumisen näkökulmasta. Kenties tämä selittyy sillä, että talouspolitiikan dominoimassa yhteiskunnassa sosiaalipolitiikasta ja hyvinvoinnistakin on haluttu keskustella aineellisen tarpeentyydytyksen sekä elintason kielellä. (Helne 2003, 71.)

Hyvinvointi ymmärrettiinkin pitkään kapeasti, lähinnä elintasoon viittaavasti. Kuitenkin esimerkiksi jo 1930-luvulla Eino Kuusen (1931, 917) mukaan työväenhuolto tarkoitti ”työntekijäin ja heidän perheensä hyvinvoinnin ja viihtymisen edistämistä”. Viihtyvyyden tuottamisesta sosiaalipolitiikan yhtenä tehtävänä käytiin keskustelua myös 1940-1950 -

luvuilla (Nieminen [1955], 1984, 94-95), mutta varsinaisesti hyvinvoinnin käsite alkoi avartua taloudellista hyvinvointia laajemmaksi vasta 1960-luvulla.

Suomessa kulttuurin rooli sosiaalisen hyvinvoinnin tuottajana nousi laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun 1960-luvulla. Hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisprosessin, populaarikulttuurin lisääntyneen näkyvyyden ja kulttuurintekijöiden piirissä tapahtuneen kulttuurin roolia koskevien näkemysten moninaistumisen myötä alettiin kiinnittää huomiota kulttuurin *tasa-arvoistamiseen*. Julkisen vallan tavoitteeksi nostettiin kansalaisten ”kulttuuriaktiivisuus” perinteisen taiteilijoiden ja taidelaitosten tukemisen rinnalle. (Wilenius 2004, 69.)

Erik Allardt kehitti vuonna 1976 jaottelun, jossa hyvinvointi jaettiin kolmeen osatekijään: *Having* (elintaso), *Loving* (yhteisyyssuhteet) ja *Being* (itsensä toteuttamisen muodot). Näistä kaksi viimeistä kuvaavat elämänlaatua, ei-materiaalista hyvinvointia. (Allardt 1976.) Viihtyvyyden ja elämänlaadun korostaminen on hyvinvointivaltion konkreettisen kehityksen huipentuma: korkean elintason saavuttamisen jälkeen on varaa pyrkiä myös elämänlaadun lisäämiseen. Näin ollen elämänlaadun ajatellaankin rakentuvan elintason varaan. (Helne 2003, 71-72.)

Talouskasvun ja sosiaalipolitiikan yhteydestä on kiistelty jo 1950-luvulta saakka. Toiset näkevät sosiaalipolitiikan osana talouskasvua tukevaa infrastruktuuria, kun taas toiset tutkijat näkevät sosiaalipolitiikan taloudellisen kasvun esteenä. Empiiriset tutkimukset tukevat kuitenkin pääasiassa ensimmäistä näkemystä, mutta myös päinvastaisia tutkimustuloksia on olemassa. (Saari 1998, 49.) Sosiaalipolitiikka ei ehkä ole tällä hetkellä parhaalla mahdollisella tavalla taloudellista kasvua tukevaa, mutta voisiko tilanne muuttua sosiaalisten innovaatioiden myötä? Ja toisaalta, tarvitseeko sosiaalipolitiikan ylipäätään tukea taloudellista kasvua?

4.2 Kansallinen innovaatiojärjestelmä

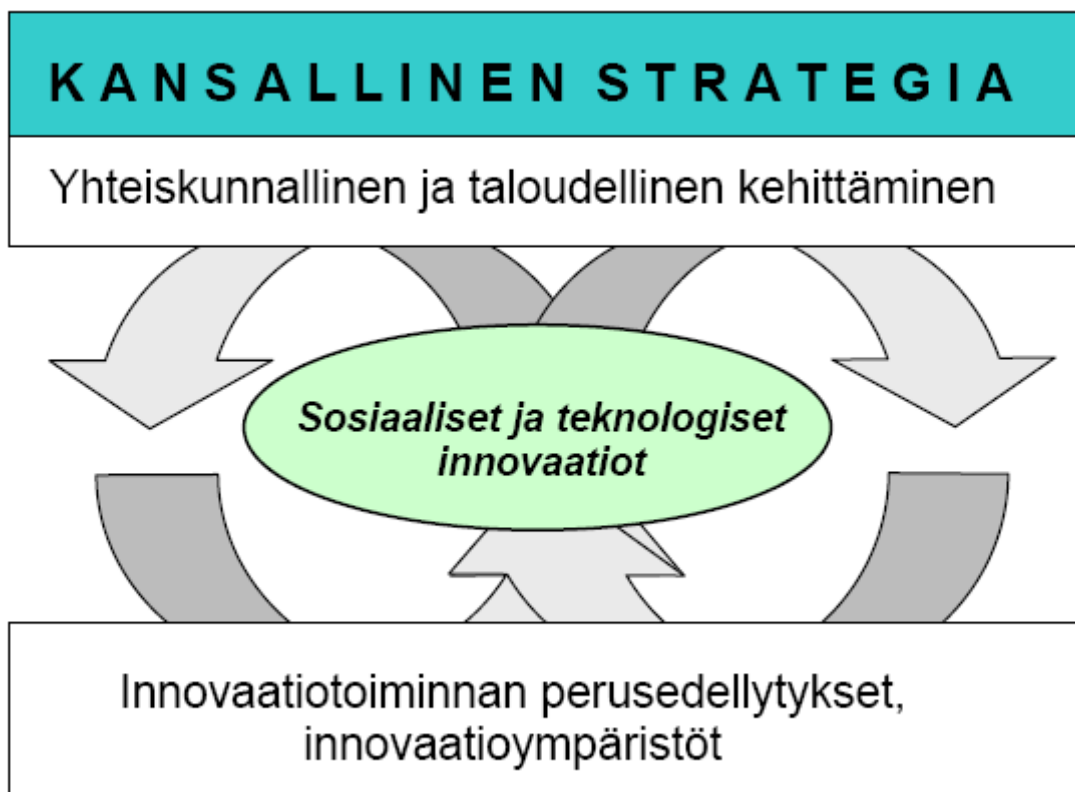
Suomi ajautui ennätykselliseen lamaan 1990-luvun alussa. Neljässä vuodessa tuotanto väheni yli 10 prosenttia ja työttömyys nelinkertaistui 17 prosenttiin. Julkinen talous ja samalla myös pohjoismainen hyvinvointimalli ajautui ongelmiin. (Kuusisto 2004, 257.)

Lamasta selviytyminen onnistui oleellisesti huipputekniikan kehittämiseen ja hyödyntämiseen perustuvan, viennin lisäämiseen tähdänneen määrätietoisen toiminnan avulla (VTTN 2003, 5). 1990-luvun työttömyys aiheutti muutospaineita useissa jälkitekollistuneissa länsimaissa ja ongelmaan piti löytää ratkaisu. Kansallinen innovaatiojärjestelmä onkin yksi vastaus työttömyyden ongelmaan, sillä sen avulla kansainvälistä kilpailukykyä pyritään parantamaan sijoittamalla tutkimukseen aikaisempaa enemmän resursseja ja koordinoimalla yhteiskunnan eri sektoreiden toimintaa. Kansallisia innovaatiojärjestelmiä on kehitetty 1980-luvulta lähtien, vaikkakin niitä käsittelevät raportit on julkaistu 1990-luvun puolella. Suomessa esimerkiksi Teknologianeuvosto on ollut aktiivinen kansallisen innovaatiojärjestelmän kehittäjänä ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitos sen tutkijana. Euroopan unioni on puolestaan korostanut kansallisen innovaatiojärjestelmän sekä informaatioyhteiskunnan välistä yhteyttä. (Saari 1998, 47.)

Kansallisten innovaatiojärjestelmien ajatus on monelta tapaa kannatettava. Suppeasti sosiaalipolitiikan kannalta arvioituna näiden ongelmana on kuitenkin se, että niissä yleensä oletetaan teknologisten innovaatioiden olevan keskeisin tuottavuutta ja kilpailukykyä edistävä tekijä. Näinhän tietyissä rajoissa onkin. Kuitenkin esimerkiksi yrityksen toimintaympäristön muutoksilla voi olla yrityksen menestymisen kannalta suurempi merkitys kuin yrityksen teknologiainvestoinneilla. (Saari 1998, 47.)

Sosiaalipolitiikalla institutionaalisen järjestelmänä yleensä ja sosiaalipoliittisilla innovaatioilla erityisesti ei ole itsenäistä asemaa suomalaisessa innovaatiojärjestelmässä. Sitä käsitellään lähinnä yhtenä osana heterogeenista kokonaisuutta. Sosiaalipoliittisten innovaatioiden asema taloudellisen aktiivisuuden lisäämisessä, tukemisessa sekä uudesta teknologiasta aiheutuvien syrjäytymistendenssien eliminoimisessa on silti keskeinen. On kuitenkin syytä pohtia laajemmin sitä, onko sosiaalipolitiikan muututtava teknologian ehdoilla vai voivatko sosiaalipolitiikan ympärillä olevat toimijat ottaa aloitteen omiin käsiinsä kansallisen innovaatiojärjestelmän osana. Kun sosiaalipoliittinen järjestelmä kohtasi teknologisen haasteen traktorin, moottorisahan ja lypsykoneen muodossa siirryttäessä maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta jälkitekolliseen, sosiaalipolitiikan rooliksi jäi maaseudun rakennemuutoksen paikkaaminen. Kenties tällä kerralla, kun siirrytään jälkitekollisen yhteiskunnan rakennemallista tietoyhteiskunnan rakenteisiin, sosiaalipolitiikka ja teknologinen kehitys voisivat ennemminkin tukea toisiaan. (Saari 1998, 48-49.)

Valtion tiede- ja teknologianeuvoston raportin (2003, 2) mukaan kansallisen strategiamme ytimen muodostaa seuraava ajatus: Teknologisten innovaatioiden rinnalla tarvitaan myös määrätietoista panostamista sosiaalisten innovaatioiden tuottamiseen, jotta yhteiskunnallinen ja sosiaalinen kehitys eivät eriydy talouden ja teknologian kehityksestä. 1990-luvun tärkeimpiä opetuksia on, että onnistuminen innovaatioiden tuottamisessa on niin yritysten kuin yhteiskuntien menestystekijä. Innovaatioista ja niiden tuottajista vallitsee avoin, jatkuvasti koveneva kansainvälinen kilpailu. Nopeus ja joustavuus sekä korkeatasoinen tieto ja osaaminen ovat tässä kilpailussa strategisia etuja. Maat, joilla näitä etuja on, ovat muita paremmassa asemassa pyrittäessä hyödyntämään avautuvia uusia mahdollisuuksia. Suomi kuuluu tällä hetkellä näihin maihin. (VTTN 2003, 5.)

Kuva 2. Kansallinen strategia. (VTTN 2003, 6.)

Kuvassa kaksi näkyä ”kansallisen strategian” idea. Kun innovaatiotoiminnalle luodaan sopiva ympäristö ja perusedellytykset, syntyy sosiaalisia ja teknologisia innovaatioita.

Innovaatioiden myötä taas yhteiskunta sekä talous kehittyvät ja sen myötä jälleen innovaatiotoiminnan edellytykset paranevat ja niin edelleen.

VTTN:n mukaan Suomessa on pystytty menestyksellisesti yhdistämään tiedon ja osaamisen laaja-alainen tuottaminen ja taloudellinen hyödyntäminen muihin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin tavoitteisiin kuten hyvinvoinnin ja kestävä kehityksen edistämiseen. On valtava haaste säilyttää hyvä asema ja kyetä jatkamaan myönteistä kehitystä yhä kovenevan kansainvälisen kilpailun oloissa. Avaintekijöitä tässä ovat tuottavuuden ja työllisyysasteen nostaminen. Niissä onnistuminen vaatii menestyksellisiä sosiaalisia ja teknologisia innovaatioita. (VTTN 2003, 9.) Tiede- ja teknologianeuvoston mukaan suomalaisen innovaatiopolitiikan haaste on kuitenkin painopisteen siirtäminen teknisistä sosiaalisiin innovaatioihin (VTTN 2003).

4.3 Kulttuuri hyvinvoinnin tuottajana

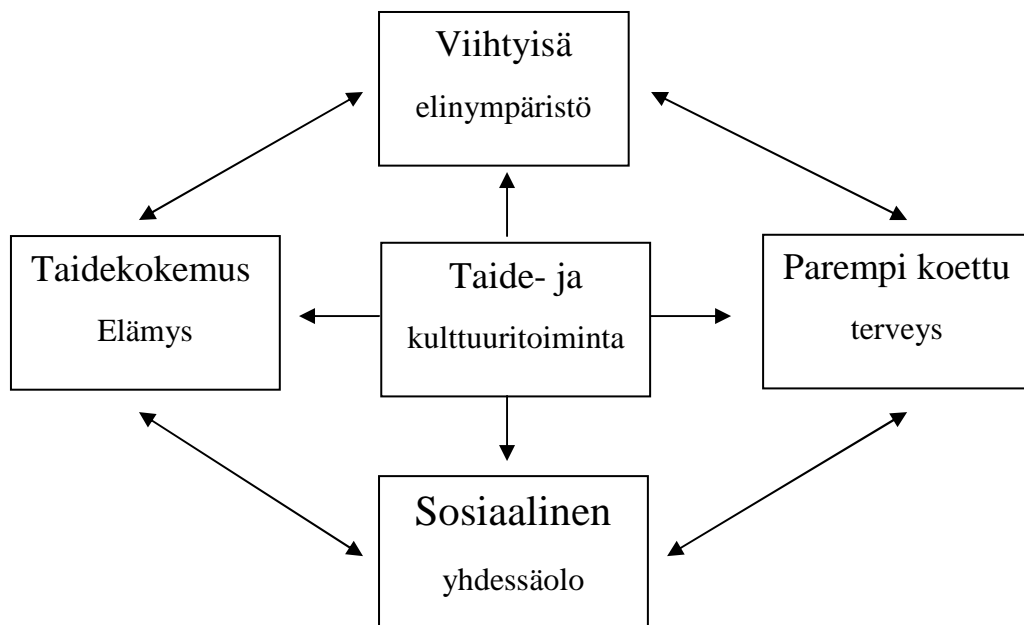
Kulttuuri ja kulttuuriin liittyvä osaaminen on viime vuosina alettu nähdä uutena taloudellisena mahdollisuutena (Hämäläinen & Heiskala 2004, 148). Kulttuuriosaamista ollaan valjastamassa esimerkiksi yritysten tuotekehittelyyn sekä brandin kirkastamiseen (Wilenius 2004). Syvälinen kulttuuriosaaminen voi tarjota yritykselle kestävämmän kilpailuedun tuotekehityksessä ja markkinoinnissa kuin helposti kopioitava teknologinen innovaatio. Tässä korostetaan kuitenkin kulttuurin ja taiteen syvempää ja samalla epäsuorempaa vaikutusta talouden ja yhteiskunnan menestykseen. Tämä vaikutus kulkee kulttuurista yhteiskunnan uudistumiskyvyn kautta talouteen. Taiteella on merkittävä rooli yhteiskunnan uudistumisprosesseissa, sillä se joko edistää tai hidastaa yhteiskunnan rakenteellista uudistumista, joka on taloudellisen menestyksen keskeinen tekijä murroksen olosuhteissa. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 149.)

Viihdyttävän taiteen, niin sanotun massaviihteen, kysyntää ja tarvetta lisää yhteiskunnan kasvanut epävarmuus. Tällöin taiteen pariin on helpottavaa paeta nopeasti muuttuvan yhteiskunnan ja arjen paineita sekä stressiä. Suurten yhteiskunnallisten murrosten aikana taiteella on merkittävä rooli yhteiskunnan kulttuurisen identiteetin (paradigman) uudistamisessa. Taiteilijathan loivat esimerkiksi itsenäisen Suomen kulttuurisen identiteetin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Tällä hetkellä suomalaisesta

kulttuurielämästä näyttää puuttuvan kuitenkin yhteiskunnallisiin asioihin kantaottava nykytaide. Suomalaisen yhteiskunnan rakenteellista uudistumiskykyä voitaisiin parantaa tukemalla tällaista taidetta kulttuuripolitiikan keinoin. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 150.)

Taiteella ja kulttuurilla on vaikutusta sosiaaliseen hyvään elämän kokemukseen ja se auttaa meitä jäsentämään sekä ottamaan haltuun arkeamme. Hyyppä ja Liikanen (2005, 113) listaavat neljä taide- ja kulttuuritoiminnan välineellistä vaikutusta ihmisen hyvinvoinnin kannalta.

- 1) Tärkein on taide elämyksenä, merkityksinä ja taidenautintoina sellaisenaan, osana ihmisten tarpeita. Taide virittää aisteja ja rikastuttaa elämymaailmaa.
- 2) Taiteen ja kulttuuritoiminnan yhteys hyvään terveyteen, parempaan työkykyyn ja hyvään elämän kokemuksiin.
- 3) Kulttuuritoiminnan ja harrastamisen myötä syntyneet yhteisöllisyys ja verkostot, jotka auttavat hallitsemaan elämäämme paremmin.
- 4) Taiteen, arkkitehtuurin ja sisustamisen vaikutukset viihtyisämmän ympäristön luomiseksi. Kaunis ympäristö ja luonto virkistävät ja voivat edesauttaa kuntoutumisessa.

Kuva 3. Taide- ja kulttuuritoiminnan kokemuksellinen ja välineellinen merkitys hyvinvoinnin kehikossa (Hyyppä & Liikanen 2005, 112). Kuvassa selkiytetään taiteen ja kulttuuritoiminnan merkitysisältöjä sekä funktioita hyvinvoinnin kehikossa Hyyppän ja Liikasen edellisellä sivulla olevan listan perusteella.

Mikä rooli kulttuuriosaamisella on innovaatioprosesseissa ja kuinka innovaatiojärjestelmäämme voisi kehittää käyttämään kulttuuriosaamista mahdollisimman monipuolisesti hyödyksi? Kuinka kulttuuri luo hyvinvointia? Kuinka siis taide eri muodoissaan saataisiin osaksi yhteiskunnan ja talouden toimintaa; kuinka niiden avulla voitaisiin nostaa suomalaisen yhteiskunnan suoritus- ja elämäntasoa? (Wilenius 2004, 43, 68.)

Kulttuuri luo merkityksiä, joiden avulla ihminen voi viettää hyvää elämää. Yhteiskunnan tehtävänä onkin tuottaa mahdollisimman hyvät puitteet luovalle toiminnalle, jonka kautta näitä merkityksiä syntyy. Vuonna 2002 tuotetussa hallituksen taide- ja taiteilijapoliittisessa ohjelmassa tähdätään luovan hyvinvointiyhteiskunnan kehittämiseen. Tällä tarkoitetaan sellaista strategista lähestymistapaa, jossa satsataan uuden tiedon, oppimisen edellytysten sekä uusien taitojen luomiseen. Tavoitteena on luoda kestävä alusta sellaisille sosiaalisille innovaatioille, jotka lisäävät kansalaisten hyvinvointia ja samalla luovat uutta kilpailukykyä kansantaloudellemme. (Wilenius 2004, 68.)

Lienee selvää, että kulttuuripolitiikka ja hyvinvointipolitiikka tulevat olemaan läheisemmässä kytköksessä keskenään kuin kulttuuri- ja teknologiapolitiikka. Siinä missä kulttuurilla tuetaan kulttuurista ja taiteellista monimuotoisuutta sekä edellytyksiä luovaan työhön, hyvinvointipolitiikalla pyritään takaamaan ne aineelliset ja henkiset resurssit sekä peruspalvelut, jotka toimivat henkisen vireyden välttämättöminä ehtoina. Suomi tarvitsisi 2000-luvulla sellaisen luovuusstrategian, jonka avulla systemaattisesti satsataan luovan työn edellytyksiin samoin kuin Suomessa 1990-luvulla satsattiin tutkimukseen ja tuotekehitykseen. Tällaista strategiaa onkin ryhdytty valmistelemaan opetusministeriön toimeksiannosta talvella 2003. (Wilenius 2004, 68.)

4.4 Sosiaalinen innovaatiopolitiikka ja yhteiskunnan rakenteellinen uudistumiskyky

Yhteiskuntapolitiikan päämäärät voidaan jakaa kahteen pääosaan: (a) *talouden tehokkuuden ja kilpailukykyyn* sekä (b) *sosiaalisen tasa-arvon* edistämiseen (Okun 1975; Hämäläisen & Heiskalan 2004, 118-119 mukaan). Näitä tavoitteita tarkastellaan usein toisistaan erillään niin tutkimuksessa kuin yhteiskunnallisessa keskustelussakin, vaikka todellisuudessa niiden välillä vallitsee kiinteä suhde. Yhteiskuntapolitiikan päämäärien

suhde riippuu kuitenkin pitkälti yhteiskunnan kehitysasteesta. Esimerkiksi pitkälle kehittyneissä maissa sosiaalinen tasa-arvo sekä talouden tehokkuus ja kilpailukyky toteutuvat molemmat, kun taas kehitysmaissa molempien taso on matala. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 118-119.)

Yhteiskunnan resurssipohjan turvaaminen edellyttää nykyään *talouden tehokkuuden ja kilpailukyvyn määrätietoista kehittämistä* (OECD 2003). Se tulisi ottaa yhteiskunnan rakenteellisten uudistusten keskeiseksi päämääräksi. Nopea talouskasvu turvaa pitkällä tähtäimellä parhaiten myös yhteiskunnallisen tasa-arvon päämäärän toteutumisen. Yhteiskunnallista tasa-arvoa ei murroksen olosuhteissa voi rakentaa vain passiivisten tulonsiirtojen ja turvaverkkojen varaan. Ne kompensoivat yhteiskunnallisten ongelmien vaikutuksia, mutta eivät puutu niiden syihin. Tällä hetkellä talouden ja työelämän murros sekä julkisen sektorin rakenteelliset ongelmat aiheuttavat kasvavia paineita ihmisten arkielämässä. Nämä paineet heijastuvat muun muassa työttömyyden, perheongelmien, lasten kehityshäiriöiden, mielenterveysongelmien ynnä muiden kasvuna. Yhteiskunnan kehitys ei ole kestäväällä pohjalla, mikäli näiden ongelmien perimmäisiin syihin ei puututa. Siksi yhteiskunnan rakenteellisten uudistusten toiseksi keskeiseksi päämääräksi tulee ottaa *tavallisen ihmisen arkipäivän ja elämänlaadun parantaminen uudessa toimintaympäristössä*. Koska tämä ei ole läheskään aina kiinni aineellisista resursseista, tarvitaankin sosiaalisia innovaatioita. Niiden avulla ihmisten arkielämän sekä yksityisen että julkisen sektorin uusien toimintamallien ja rakenteiden välille saadaan parempi tasapaino. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 119-120.)

Hämäläinen ja Heiskala (2004, 121) kutsuvat yhteiskunnan rakenteellista uudistumiskykyä parantavia toimenpiteitä *sosiaalisiksi innovaatiopolitiikaksi*. Sosiaalisen innovaatiopolitiikan perinteisinä interventiokohtina, joille rakenteellisen uudistumisen tarve asettaa uusia haasteita, mainittakoon muun muassa tutkimus, media, koulutus, kulttuuri, julkishallinto, sosiaali-, alue- ja työvoimapolitiikka. Aivan uusia julkisen intervention mahdollisuuksia, joita tulisi jatkuvasti kehittää, ovat esimerkiksi strateginen ennakointi- ja arviointityö, kokeiluhankkeet sekä yhteiset visiointi- ja strategiaprosessit. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 121.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Pro gradu –tutkielmani tavoitteena on tarkastella sosiokulttuurista toimintaa sosiaalisten innovaatioiden, hyvinvointipolitiikan ja sosiaalisen pääoman näkökulmista. Jäsennän kulttuurin, taiteen ja sosiaalisen välistä suhdetta ja kartoitan samalla sosiokulttuurisen toiminnan tilannetta ja tarvetta Jyväskylän seudulla. Aineistonani käytän sosiaali- ja kulttuurialoilla työskentelevien ihmisten haastatteluja.

Tutkielmassani lähdän liikkeelle kysymällä kuinka sosiokulttuurista toimintaa voi jäsentää sosiaalisena innovaationa. Kysyn myös: 1) Millaista yhteistyötä sosiaali- ja kulttuurialan välillä on olemassa? 2) Millaisia sosiokulttuurisen toiminnan muotoja Jyväskylän seudulla on? Eli millaisia projekteja Jyväskylän seudulla on järjestetty tai mitä mahdollisesti haluttaisiin järjestää? 3) Mikä on sosiokulttuurisen toiminnan tilaus ja tarve tällä hetkellä? Sekä 4) Millaisia ongelmia sosiokulttuurisessa toiminnassa on ilmaantunut?

Ennako-oletukseni on, että sosiokulttuurinen toiminta täyttää innovaation tunnuspiirteet (vrt. Jyväskylän yliopiston ja Sitran innovaation määritelmä s.11). Voidaan sanoa, että sosiokulttuurinen toiminta on käytäntö, joka on melko uusi tai ainakin uutena pidetty, se muuttaa vallitsevia käytäntöjä ja sen seurauksena kohenee ainakin yksilöiden sosiaalinen toimintakyky. Oletan myös, että sosiokulttuuriselle toiminnalle on tarvetta ja tilaus. Suurin osa ihmisistä ikään, terveydentilaan, sosiaaliseen asemaan tai muuhun henkilökohtaiseen ominaisuuteen katsomatta, tarvitsevat ja haluavat ainakin mahdollisuuden käyttää kulttuurituotteita tai olla itse mukana kulttuuritoiminnassa, mutta tällä hetkellä siihen ei ole kaikilla tasapuolisesti mahdollisuutta. Lisäksi oletan, että sosiokulttuurinen toiminta edistäisi yhteisöllisyyden kokemusta sekä olisi hyvinvointia lisäävää toimintaa.

5.2 Haastattelu tutkimusmetodina

Tutkielmani on kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusaineiston hankinnassa sekä tutkimusanalyysin tekemisessä on näin ollen käytetty laadullisia menetelmiä. Haastattelu, mitä itsekin käytin, on laadullisen aineiston keräämisen yleisesti käytetty tapa.

Haastatteleamalla pyritään esimerkiksi selvittämään, mitä haastateltava ajattelee jostain tutkijaa kiinnostavasta asiasta. Haastattelu metodina on omanlaistaan keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja on tutkijan johdattelemaa. Yksinkertaisimmillaan haastattelun rakenne on sellainen, että tutkija kysyy kysymyksiä ja haastateltava vastaa niihin. Nykyään kuitenkin haastattelut ovat kehittyneet keskustelevampaan suuntaan.

Haastattelu on vuorovaikutustilanne tutkijan ja tutkittavan välillä, jolle voidaan määrittää muutamia erityispiirteitä. Haastattelu on 1) ennalta suunniteltu, 2) haastattelijan alulle panema ja ohjaama. Lisäksi 3) haastattelija joutuu usein motivoimaan haastateltavaa sekä pitämään haastattelua yllä, 4) haastattelija tuntee roolinsa ja haastateltava oppii sen. Sekä viimeiseksi 5) haastateltavan on luotettava siihen, että hänen kertomisiansa käsitellään luottamuksellisesti. (Hirsjärvi & Hurme 1980, 41.)

Pertti Alasuutari (1994, 80, 122) on erotellut kaksi näkökulmaa haastatteluun: fakta- ja interaktionäkökulman. Faktanäkökulmasta ajateltuna haastattelu on materiaalin keräysmetodi, jonka avulla tutkija saa tietoa (faktoja) haastateltavalta. Tähän näkemykseen sisältyy oletamus, että kieli on ainoastaan kanava, jonka kautta tietoa todellisuudesta välitetään. Keskustelun konteksti, käytetyt sanat ja rakenteet jätetään huomiotta tai ne nähdään vain potentiaalisina merkkeinä haastateltavien epäluotettavuudesta tai rehellisyyden puutteesta. Interaktionäkökulmassa korostuu tutkijan aktiivisempi rooli haastattelijana. Tutkija ei yritä pysyä puolueettomana tai erillään tutkittavasta tilanteesta saadakseen ”objektiiviset” vastaukset tai selonteot haastateltavilta. Tutkija ei tällöin asetu neutraaliin, faktoja keräävän tarkkailijan rooliin vaan tutkija tarkkailee haastattelutilanteessa myös vastaajan reaktiota kysymyksiin.

Omat haastatteluni sijoittuvat näiden näkökulmien väliin. Faktanäkökulman tapaan kieli oli haastatteluissani vain tiedon saannin väline, enkä kiinnittänyt huomiota käytettyihin sanoihin, rakenteisiin tai muihin kielellisiin piirteisiin. Interaktionäkökulman mukaan olin kuitenkin aktiivisempi haastattelija. Osallistuin jonkin verran keskusteluihin haastateltavien kanssa muutenkin kuin ainoastaan kysymällä kysymykset. En kuitenkaan tarkastellut haastateltavien reaktioita kysymyksiini, sillä ainoastaan sisältö oli tutkimusongelmani kannalta oleellista.

5.2.1 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Puolistrukturoitu teemahaastattelu on kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmä, jossa kysymykset muotoillaan samalla tavalla ja esitetään samassa järjestyksessä kaikille haastateltaville. Tämä perustuu ajatukseen siitä, että kysymyksillä on sama merkitys kaikille. Vastausvaihtoehtoja ei ole valmiina, vaan haastateltava vastaa kysymyksiin omin sanoin. (Eskola & Suoranta 1998, 87.)

Erityyppiset haastattelut tuottavat erilaista tietoa, joten haastattelutyyppi kannattaa valita tutkimusongelman perusteella (Eskola & Suoranta 1998, 89). Itse valitsin puolistrukturoidun haastattelutyyppin, sillä halusin esittää kysymykset mahdollisimman selkeästi, kaikille samoin sanoin, käsitteiden (esimerkiksi sosiokulttuurinen) ollessa hieman monimutkaisiakin. Esimerkiksi teemahaastattelu olisi saattanut tässä tapauksessa tuottaa liian epämääräisiä vastauksia. En kuitenkaan halunnut, enkä aiheen vuoksi edes voinut, määritellä vastausvaihtoehtoja, vaan koin tärkeäksi saada omin sanoin kerrottuja esimerkkejä ja visioita sosiokulttuuriseen toimintaan liittyen. Näin ollen strukturoitu haastattelutyyppi oli poissuljettu.

5.2.2 Haastateltavien taustat

Kaikkia haastateltaviani haastattelin puhtaasti heidän ammatillisen asemansa vuoksi. Siksi en kokenut tärkeäksi selvittää henkilöistä muita taustatietoja kuin ammatin. Yhdistävänä tekijänä haastateltujen välillä oli nimenomaan kiinnostus sosiokulttuuriseen toimintaan. Haastatellut henkilöt olivat joko käytännön tasolla mukana sosiokulttuurisessa toiminnassa tai mukana ideoimassa tai suunnittelemassa tällaista toimintaa. Kaikki haastateltavat toimivat joko sosiaali- (8 henkilöä) tai kulttuurisektorilla (5 henkilöä). Kulttuurisektorin henkilöt olen erottanut kirjaimella ”K” ja numeroinut 1-5. Samalla tavoin sosiaalisektorin henkilöt tunnistan kirjaimesta ”S” ja numeroista 1-8.

Kulttuurisektori:

K1: muusikko, trubaduuri

K2: kulttuuritoimen johtaja

K3: kirjailija

K4: museolehtori

K5: kuvataiteilija

Koske:n yhteistyöryhmä / sosiaalisektori:

S1: suunnittelija / Koske

S2: johtaja / Koske

S3: sosiaalityön lehtori / JY

S4: sosiaalityön lehtori / JY

S5: johtava sosiaalityöntekijä

S6: vanhustyön kehittämishankkeen projektityöntekijä, avopalveluohjaaja

S7: yliopettaja, sosiokulttuurinen työ / Jamk

S8: yliopiston opettaja, varhaiskasvatus / JY

5.3 Tapaustutkimus sosiokulttuurisesta työstä

Tapaustutkimus voidaan määritellä empiiriseksi tutkimukseksi, jossa tutkitaan nykyajassa tapahtuvaa ilmiötä todellisessa elämäntilanteessa ja omassa ympäristössään (Yin 1987, 23-25; Eskolan & Suorannan 1998, 65 mukaan). Yleensä tapaustutkimus kohdistuu nimenomaan yhteen tapaukseen, niin kuin tässäkin tutkielmassa, mutta joskus myös usean tapauksen tutkimukset ovat mahdollisia. Kohde tapaustutkimukseen voidaan valita usealla tavalla. Se voi olla mahdollisimman tyypillinen ja edustava. Toisaalta se voi olla myös jonkinlainen raja- tai poikkeustapaus ja ainutkertainen. Tapaustutkimuksen taustalla on ajatus siitä, että kaikessa yksilöllisyydessäänkin tapauksen mahdollisimman monipuolinen erittely sisältää ainekset yleistykseen; kuinka hyvin tapaustutkimus on kuvattu tai kuinka onnistuneesti se on käsitteellistetty. (Eskola & Suoranta 1998, 65.)

Tutkielmassani esiteltävä tapausesimerkki on valittu yksinkertaisesti siksi, että olen itse sen parissa työskennellyt. Se on tyypillinen sosiokulttuurinen hankesuunnitelma. Sosiokulttuurisen työn keskus on esimerkki modernista sosiaalipalvelumallista, jonka yhteydessä voitaisiin helposti toteuttaa kulttuuritoimintoja eri muodoissaan ja saattaa kulttuuri usean ryhmän ulottuville. Sosiokulttuurisen työn keskus -projekti linkittyy yleensä sosiaalialan soveltavan tutkimuksen eteenpäin viemiseen olemalla itsessään sosiaalinen innovaatio sekä tarjoamalla puitteet sosiaalialan eteenpäin viemiselle eli

tutkimus- ja kehitystyölle. Sisällöltään keskus on kuitenkin melko ainutlaatuinen, sillä tämän kaltaisia projekteja ei valtakunnallisestikaan useaa ole, ehkä ei ainuttakaan. Esittelemäni projekti ei kuitenkaan ole varsinainen tapaustutkimus, sillä en sukella tutkielmassani kovin syvälle projektin uumeniin, vaan esittelen sen ainoastaan pääpiirteittäin seuraavassa kappaleessa.

5.4 Sosiokulttuurisen työn keskus-esiselvitystyö

Kesällä 2004 olin yhteiskuntapolitiikan vapaaehtoisessa harjoittelussa kaksi kuukautta. Tuolloin tein esiselvitystyön ”sosiokulttuurisen työn keskukselta” Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle (Koske). Esiselvityksen tavoitteena oli koota Koske:n koulutusyhteistyöryhmän ajatuksia ja visioita niin sanotusta sosiokulttuurisen työn keskukselta, jota yhteistyöryhmä oli suunnitellut vuoden 2003 loppupuolelta saakka.

Esiselvitystyöhön keräsin materiaalia haastatteleamalla työryhmän jäseniä (josta tarkemmin myöhemmin) sekä etsimällä internetistä vastaavantyyppisiä projekteja Suomesta ja muualta Euroopasta. Käytin materiaalina myös sosiokulttuurisen työn keskuksen liittyviä kokousmuistioita. Haastatteluvaiheessa hanke oli vielä hyvin abstraktilla tasolla, mutta punainen lanka keskuksen ideasta oli jo havaittavissa. Haastattelujen perusteella keskuksen lähtökohdaksi nousivat ennen kaikkea sukupolvet ylittävä ja kulttuurinen ote kaikessa keskuksen toiminnassa. Sosiokulttuurisen työn keskuksen tulisi haastateltujen työryhmän jäsenten mukaan olla osaamis- ja resurssikeskus, missä tarjottaisiin opetusta, koulutusta sekä harjoittelumahdollisuuksia (esimerkiksi sosiaalialan opiskelijoille), asiakaspalveluja, työnohjausta, konsultaatiota ja tutkimustoimintaa sekä muuallekin maakuntaan ulottuvia liikkuvia erityispalveluja. Keskuksen tulisi olla matalan kynnyksen kohtaamispaikka, jonka toimintaa leimaisivat niin sanotut hyvät käytännöt ja moniammatillisuus, ylisukupolvisuus ja kulttuurisuus. Sosiokulttuurisen työn keskus -visiosta kerron tarkemmin luvussa kuusi (s.75). Materiaalina käytän Koske:n koulutusyhteistyöryhmän jäsenien haastatteluja.

Esiselvitystyön tehtyäni jotkut työryhmän jäsenet ehdottivat minulle, että jatkaisin aiheesta graduun. Aluksi epäröin, sillä olin ajatellut tehdä graduni toisesta aiheesta. Asiaa hieman kypsyteltyäni innostuin ajatuksesta. Olihan aihe erinomainen, kiinnostava sekä melko uusi, ja materiaaliakin valmiiksi koossa.

5.5 Tutkimushaastattelut ja litterointi

Haastattelin Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen koulutusyhteistyöryhmän ydintyöryhmän jäseniä kesällä 2004. Kysyin kaikilta haastateltavilta samat kysymykset, mutta joillekin esitin lisäksi heidän omaan alaansa liittyviä kysymyksiä, jotka tulivat mieleeni keskustelun edetessä. Täsmensin myös toisinaan joitakin kysymyksiä saadakseni tarpeeksi kuvaavan vastauksen. Tarkoitukseni oli haastattelujen pohjalta hahmotella, millainen ”sosiokulttuurisen työn keskus” tulisi olemaan. Oli tärkeää rajata kysymykset tarkasti, sillä keskus sinänsä oli vasta suunnitteluasteella ja ilman rajattuja kysymyksiä vastaukset olisivat voineet lähteä harhailemaan moneen eri suuntaan. Puolistrukturoitua haastattelutekniikkaa käyttäen sain melko konkreettisen käsityksen keskuksen perusideasta. Kysyin haastateltavilta esimerkiksi ”ketkä olisivat sosiokulttuurisen työn keskuksen asiakkaita?” ja ”millaisia palveluja asiakkaille tarjottaisiin?”, mutta kysyin myös aika abstraktisti ”millainen olisi mielestäsi sosiokulttuurisen työn keskus?”.

Haastattelun aihealueet olin jakanut kuuteen osaan, joiden mukaan haastatteluni eteni. Kysyin 1) sosiokulttuurisen työn keskuksesta yleensä, 2) asiakkuudesta keskuksessa, 3) opiskelijoiden, oppilaitosten sekä tutkimuksen suhteesta keskuksen toimintaan, 4) kulttuurin roolista, 5) työskentelystä keskuksessa sekä lopuksi lyhyesti 6) toiminnan perusteluista. Haastattelurunko on sivulla 101 (liite 1). Haastattelin yhteensä kahdeksaa henkilöä, jotka ovat olleet mukana ideoimassa sosiokulttuurisen työn keskusta.

Haastatteluista osan toteutin yksilö- ja osan parihaastatteluina. Parihaastattelua käytin silloin, kun samassa työpaikassa oli kaksi työryhmän jäsentä. Näin ei tarvinnut tehdä kahta haastattelua erikseen. Keskustelu tuntui olevan jopa aktiivisempaa parihaastatteluissa kuin yksilöhaastatteluissa, sillä jos toisella haastateltavista ei ollut heti johonkin kysymykseen sanottavaa, niin toinen saattoi aloittaa ja pian oli molemmilla kommentoitavaa. Haastateltavat ikään kuin aktivoivat toisiaan ja keskustelu sujui luontevammin kuin yksilöhaastatteluissa. Haastattelut tein poikkeuksetta haastateltavien työpaikoilla heidän omasta toivomuksestaan.

Kulttuurialalla työskenteleviä henkilöitä haastattelin kesällä 2005. Sain haastateltua yhteensä kuutta henkilöä, vaikka kahdeksalle välitin haastattelupyynnön. Yksi haastattelu jäi valitettavasti käyttämättä, sillä nauhoituksen laatu oli niin surkea, ettei sitä pystynyt

litteroimaan. Nauhuri ei ottanut ääntä kunnolla talteen sen ollessa ilmeisesti liian matalalla pöydällä. Toivomuksistani huolimatta haastateltava ei jälkeen päin lähettänyt minulle vastauksiaan referoituna sähköpostilla. Itse en tietenkään ollut ymmärtänyt tehdä muistiinpanoja, sillä luotin nauhuriin, mikä oli aiemmin toiminut moitteettomasti. Sain siis kulttuurialan henkilöiltä yhteensä viisi haastattelua. Haastateltavat saivat valita itse suullisen- ja sähköpostihaastattelun välillä ja näin ollen kolme heistä vastasi sähköpostilla ja kaksi suullisesti. Haastateltavat valitsin yhdessä kulttuuripolitiikan professori Anita Kankaan kanssa siten, että saataisiin vastauksia niin kulttuurialan asiantuntijoilta kuin taiteilijoiltakin. Mukaan piti myös saada sellaisia henkilöitä, jotka olivat aikaisemmin olleet mukana sosiokulttuurisissa projekteissa tai joilla saattaisi olla intressejä tällaiseen toimintaan.

Yhteensä haastattelin siis kolmeatoista henkilöä, joilla oli kokemuksia tai näkemyksiä sosiokulttuurisesta toiminnasta. Suoritin sosiaali- ja kulttuurialan henkilöiden haastattelut eri haastattelurunkoja käyttäen, sillä sosiaalipuolen asiantuntijoilta kyselin lähinnä sosiokulttuurisen työn keskus -hankkeeseen liittyviä kysymyksiä, kun taas kulttuuripuolen toimijoilta kyselin sosiokulttuurisesta toiminnasta yleensä, koska heillä ei tietenkään ollut mitään tietoa sosiokulttuurisen työn keskus -suunnitelmasta.

Kaikki suulliset haastattelut nauhoitin nauhurilla, jonka käyttöön pyysin jokaiselta haastateltavalta luvan. Haastattelumateriaalin purin suoraan litteroiden tietokoneelle. Litteroin haastattelut sanatarkasti eli kirjoitin kaikki, mistä sain selvän. En merkinnyt taukoja, erilaisia painotuksia, yskäisyjä tai muita vastaavia sisällön kannalta epäolennaisia äännähdyksiä. Epäselvät sanat merkitsin x- kirjaimella ja lauseet muutamalla x- kirjaimella (esim. xxx). Litteroin analyysitapaani nähden ehkä turhankin tarkasti, mutta esiselvitykseeni litteroimat haastattelut kirjoitin tarkasti, sillä en voinut silloin olla varma käytäntö aineistoa gradussani tai mitä analyysimenetelmää käyttäen. Myöhemmin tehdyt haastattelut halusin litteroida yhdenmukaisesti aiempien kanssa. Haastattelusitaatit (luvussa 6) ovat kieliänsä kahdenlaisia, osa puhuttua kieltä ja osa kirjoitettua tekstiä, riippuen siitä onko haastattelu tehty suullisesti vai sähköpostilla.

5.6 Sisällönanalyysi tutkimuksen analyysimenetelmänä

Alasuutarin (1994, 30) mukaan laadullinen aineisto koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä sekä arvoituksen ratkaisemisesta ja käytännössä ne nivoutuvat aina toisiinsa. Havaintojen pelkistämisessä ensinnäkin aineistoa tarkastellaan aina vain tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta eli kiinnitetään huomio siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksenasettelun kannalta ”olennaista”. Näin esimerkiksi analyysin kohteena oleva tekstimassa pelkistyy hieman hallittavammaksi määräksi erillisiä ”raakahavaintoja”. Seuraavaksi havaintoja karsitaan edelleen yhdistämällä havaintoja. Erilliset raakahavainnot yhdistetään yhdeksi havainnoksi tai ainakin harvemmaksi havaintojen joukoksi. Tähän päästään etsimällä havaintojen yhteinen piirre, nimittäjä tai muotoilemalla sääntö, joka tältä osin pätee poikkeuksetta koko aineistoon. Näin ollen havaintojen yhdistämisessä lähtökohtana on siis ajatus siitä, että aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. (Alasuutari 1994, 31.)

Laadullisen analyysin toinen vaihe Alasuutarin (1994, 34) mukaan on arvoituksen ratkaiseminen. Sosiaalitutkimuksen metodiikassa kutsutaan samaa vaihetta usein tulosten tulkinnaksi. Arvoituksen ratkaiseminen tarkoittaa sitä, että tuotettujen johtolankojen sekä käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Mitä enemmän samaan ratkaisumalliin sopivia johtolankoja voidaan löytää, sitä todennäköisemmin ratkaisu on oikea. Täydellistä varmuutta tieteellinen tutkimus ei kuitenkaan voi koskaan saavuttaa. (Alasuutari 1994, 34-35, 39.)

Analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysiä ja aineiston luokittelun välineenä tematisointia. Eskolan ja Suorannan (1998, 179) mukaan teemoittelu on suositeltava analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemiseksi, jolloin tarinasta voidaan kätevästi poimia käytännöllisen tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa. Teemoittelun avulla tekstiaineistosta saadaan esille kokoelma erilaisia vastauksia tai tuloksia esitettyihin kysymyksiin (Eskola & Suoranta 1998, 180).

Perinteisesti sisällönanalyysissä kuvataan kvantitatiivisesti esimerkiksi tekstin sisältöä (esim. Eskola 1975, 104-128). Tilastollinen sisällön erittely tai -analyysi analysoi sitä, mitä tai miten jostakin asiasta on puhuttu (tai kirjoitettu). Asetettuihin tutkimusongelmiin

vastataan kvantitatiivisten mittaustulosten avulla. Mittaus tapahtuu frekvenssi- tai volyymimittauksena eli laskemalla kuinka monta kertaa jokin sana tai teema esiintyy esimerkiksi haastattelussa. Yksinkertaisimmillaan frekvenssimittaus on yksittäisten sanojen esiintymisten laskemista, mutta yleensä käytössä on luokitusrunko. (Eskola & Suoranta 1998, 186.) Sisällön erittelyä voidaan soveltaa myös siten, että luokitusyksiköksi valitaan useamman lauseen mittaiset lausumat, ajatukselliset kokonaisuudet (ks. Pantzar 1991). Aineiston luokittelu tapahtuu siis etsien tutkimuskysymyksiin vastauksia jäsentämällä aineistosta nousevia teemoja.

5.7 Luotettavuuden arviointia

Validiteetti tarkoittaa sitä, mittaavatko tutkimuksen muuttujat tutkittavaa aihetta (Hirsjärvi ym. 1998, 222). Haastattelujen sisältövalidius on mielestäni vahva apukysymysten ansiosta. Mikäli haastateltava ei antanut tyhjentävää vastausta kysymykseeni, esitin täsmentäviä kysymyksiä. Sähköpostilla vastanneille en tietenkään suoraan pystynyt esittämään apukysymyksiä, mutta haastateltavat antoivat minulle luvan kysyä myöhemmin täsmentäviä kysymyksiä, mikäli niille jäisi tarvetta. Sähköpostilla lähettämäni haastattelurunko tosin sisälsi jo valmiiksi joitakin apukysymyksiä, joten vastauksista kävi ilmi oleellinen. Alasuutarin (1994, 222) mukaan laadullisen tutkimuksen yhteydessä ei oikeastaan pitäisi puhua yleistämisestä lainkaan. Sen sijaan voitaisiin eritellä sitä, miten tutkija osoittaa analyysinsä kertovan muusta kuin vain aineistostaan. Suhteuttaminen voisi tässä mielessä olla kuvaavampi termi. (Alasuutari 1994, 222.)

Reliabiliteetti tarkoittaa sitä, että tutkittaessa samaa henkilöä kahdella tutkimuskerralla, saadaan sama tutkimustulos (Hirsjärvi ym. 2000, 186). Teemahaastattelun heikkous on se, että haastattelutilanne on aina ainutkertainen. Saman henkilön haastattelemisen toistamiseen aiheuttaisi keinotekoisuutta. Ja mikäli haastattelu toistettaisiin, se tuskin olisi koskaan täysin identtinen ensimmäisen haastattelukerran kanssa. Toisaalta tämä ei ole menetelmän heikkoutta, vaan seurausta muuttuneesta tilanteesta. (Hirsjärvi ym. 1982, 129; 2000, 186.)

Mikäli itse toistaisin tekemäni haastattelut, saisin ehkä erilaista materiaalia. Koska tuoreimmistakin haastatteluistani on jo noin puolitoista vuotta aikaa, on hyvin mahdollista,

että haastatelluilla henkilöillä olisi uutta kerrottavaa tai ainakin jotakin lisättävää johonkin kysymykseen. Jollain tavalla haastattelututkimus on aikansa ja toteuttamishetkensä kuvaamista. Haastatteleman henkilöt kuitenkin vastasivat mielestäni kysymyksiini kattavasti ja selkeästi, osittain varmasti siksi, että lähetin sähköpostitse haastattelurungon jokaiselle haastateltavalle aina ennen haastattelua. Haastatteleman henkilöt olivat siis hyvin valmistautuneita ja miettineet vastauksia ennen varsinaista haastattelutilannetta. Uskon, että tämän vuoksi tutkittavat saivat sanotuksi suurimman osan siitä, mitä halusivatkin.

Laadulliseen tutkimukseen päädyin yksinkertaisesti tutkimusongelmani vuoksi. Sitä olisi ollut mahdoton tehdä kvantitatiivisin menetelmin. Haastattelututkimukseen päädyin siksi, että sen tavoitteena on selvittää, mitä jollakulla on mielessään. Kun haluamme tietää jotakin ihmisestä – mitä hän ajattelee, minkälaisia motiiveja hänellä on jne. – niin miksi emme kysyisi sitä häneltä suoraan? (Eskola & Suoranta 1998, 86.) Koska tarkoitukseni oli selvittää esimerkiksi, millaisia sosiokulttuurisia hankkeita, suunnitelmia ja projekteja Jyväskylän seudulla on, tietenkin minun kannatti kysyä niistä niiltä ihmisiltä, jotka ovat näitä hankkeita suunnitelleet tai muuten niissä mukana toimineet. Samalla sain käsityksen näiden ihmisten suhtautumisesta sosiokulttuuriseen toimintaan, vieläpä konkreettisin esimerkein. Kuinka tarpeelliseksi toiminta koetaan, mitä voisi tehdä toisin tai mitkä ovat toiminnan ongelmat. Juuri haastattelemalla näihin kysymyksiin sain suoran vastauksen. Analyysimenetelmän valinta perustui siihen, että vastaus tutkimusongelmaani löytyy nimenomaan haastattelujen sisällöstä.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista. (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, 27 artikla)

Taide on kansalaisen perusoikeus. Perustuslaki turvaa jokaiselle Suomen kansalaiselle sivistykselliset oikeudet. Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Lisäksi perustuslaissa todetaan, että julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Oikeuden hyvään kulttuurielämään voidaankin katsoa kuuluvan kansalaisten sivistyksellisiin perusoikeuksiin. Myös erilaiset kansainväliset sopimukset ja linjaukset – esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 27 artikla, YK:n lasten oikeuksien yleissopimus ja Unescon kulttuuripoliittiset asiakirjat – lähtevät samansuuntaisesta ajattelusta. (Taide on mahdollisuuksia 2002, 21.)

Tässä luvussa esittelen pro gradu –tutkielmani tuloksia. Olen jakanut tämän luvun tutkimuskysymysteni sekä haastatteluissa esille nousseiden teemojen mukaan kuuteen kappaleeseen. Havainnollistan pääpiirteittäin sosiokulttuurisen toiminnan tilaa Jyväskylässä. Jaan toiminnan kohderyhmien perusteella siten, että kerron ensin millaista toimintaa tarjotaan tai on tarjottu lapsille, nuorille ja perheille. Seuraavaksi kerron vanhusten tilanteesta ja lopuksi mitä on tarjolla erityisryhmille. Näihin ryhmäjakoisiin olen päätenyt haastattelumateriaalin perusteella. Otan esille joitakin esimerkitapauksia, joista sain haastatteluissa tietää sekä kerron tiivistäen suurimpien kulttuurilaitosten sosiokulttuurisesta otteesta. Toisessa kappaleessa kerron sosiokulttuurisen toiminnan tuloksista. Mitä hyötyä siitä on yhteiskunnalle ja ennen kaikkea yksilölle? Kolmannessa kappaleessa puutun vuorostaan sosiokulttuurisen toiminnan ongelmakohtiin sekä mahdollisiin esteisiin. Neljäs kappale on tapausesimerkki Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteistyöryhmän sosiokulttuurisen työn keskus –hankkeesta, mahdollisesta sosiokulttuurisen toiminnan areenasta. Viidennessä kappaleessa visioidaan sosiokulttuurisen toiminnan tulevaisuuden tilannetta ja haasteita. Kerron myös mitä haastateltavat haluaisivat itse tulevaisuudessa tehdä. Viimeisessä kappaleessa nostan esille sosiokulttuurisen toiminnan perusteita. Siinä punnitaan sitä, olisiko sosiokulttuuriselle toiminnalle tilausta ja jos, niin miksi.

6.1 Sosiokulttuurinen toiminta Jyväskylässä

Sosiaalisten innovaatioiden merkitys tulee siitä, että ne hyväksytään käytännöiksi. Sosiaalialan soveltavan tutkimuksen esiselvityksen visio on, että Keski-Suomi toimisi sosiaalisten innovaatioiden kokeiluympäristönä. Keski-Suomen alueella onkin toteutettu runsaasti kehittämishankkeita ja kokeiluja, joissa pyritään luomaan uusia toimintamalleja ja käytäntöjä esimerkiksi sosiaalipalvelujen organisoimiseksi, sosiaalisten ongelmien kohtaamiseksi ja hyvinvoinnin ylläpitämiseksi. (Husso 2004, 34-35.)

Sosiokulttuurista toimintaa ovat muun muassa hyvin perinteiset esimerkit, kuten erilaiset laitoskirjastot tai kirjastojen satutunnit sekä yhteisötaideteokset, vaikkapa patsas sairaalan pihalla tai maalaus päiväkodin seinällä. Yhteisötaide tarjoaakin yhden mahdollisuuden kuvata taidetta ja kulttuuritoimintaa sosiaalisessa kontekstissa. Yhteisötaiteella tarkoitetaan jossain yhteisössä tapahtuvaa, yhteisön jäsenten ja taiteilijan yhteistä taideprojektia, jossa lähtökohtana on tasa-arvo taiteen ja osallistujien kesken (van Delf 1998; Liikasen 2003, 28 mukaan).

Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategiassa todetaan, että ihmisen hyvinvointiin kuuluu aineellisen hyvinvoinnin ja terveyden lisäksi myös henkinen hyvinvointi. Kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteys on osoitettu niin kansainvälisissä kuin kansallisissakin tutkimuksissa. Kysymys onkin kulttuurin, taiteen sekä hyvinvointipalvelujen tuottajien resursoinnin ja yhteistyön vahvistamisen kautta saavutettavista hyödyistä. Näin ollen kulttuurin sekä sosiaali- ja terveystalvelujen yhteistyötä on syytä vahvistaa. Toiminta voidaan rakentaa julkisten toimijoiden lisäksi järjestöjen ja kulttuuriyrittäjien toiminnan pohjalta. Kaupungin kulttuuristrategiassa todetaan myös, että kulttuurin on oltava kaikkien asukkaiden saavutettavissa. Eri ryhmät ja alueet on otettava huomioon kulttuuritarjonnasta päätettäessä sen lisäksi että kaikille tulee turvata esteetön pääsy kulttuuripalvelujen käyttäjinä. (www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/3612_kulttuuristrategia_300506.pdf.)

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt haastatteluin selvittämään Jyväskylän seudun sosiokulttuurisen toiminnan tilannetta. Millaisia sosiokulttuurisia projekteja Jyväskylässä ja sen lähiympäristössä on saatu aikaan? Ketkä niitä ovat järjestäneet ja kenelle? Mitä on mahdollisesti tällä hetkellä meneillään? Tavoitteenani ei suinkaan ole listata joka ikistä

sosiokulttuurista projektia, mitä Jyväskylän seudulla on meneillään tai jo toteutettu. Haluan havainnollistaa toimintaa pääsääntöisesti niiden esimerkkien avulla, mitkä olen haastatteleamalla tietooni saanut. Keräsin haastatteluaineistoni kesinä 2004 sekä 2005 ja siksi olen ottanut lisäksi joitakin esimerkkejä lehdestä ja internetistä kuvaamaan tämän hetkistä tilannetta.

Havaitsin, että internetistä on huomattavasti helpompi löytää sosiokulttuurista toimintaa kulttuurilaitosten alta kuin sosiaali- ja terveystieteiden laitosten alta. Sosiaali- ja terveystieteiden alta ei itse asiassa löydy juuri mitään. Oikeastaan kaikkien Jyväskylän kaupungin keskeisimpien kulttuuritoimijoiden ohjelmasta löytyi jonkinlaista sosiokulttuurista toimintaa. Taidemuseolla oli muutenkin laajan sosiokulttuurisen tarjonnan lisäksi ehkä parhaiten huomioitu myös erityisryhmiä. Esteetön museo –hanke (josta tarkemmin sivulla 62) on tietysti ajanut asiaa tällä saralla. Uskon, että kulttuuritoimijat informoivat sosiokulttuurisista hankkeistaan sosiaali- ja terveyssektoria paremmin sen vuoksi, että kulttuurilaitoksiin hakeudutaan nimenomaan kulttuuritarjonnan vuoksi. Sosiaali- ja terveystieteiden laitoksiin mennään sen sijaan asioimaan jostakin muusta syystä, esimerkiksi sairauden vuoksi, ja tällöin sosiokulttuurisen toiminnan tarkoitus laitoksissa onkin sekundaarinen, lähinnä tarjota ajankulua ja virkistää asiakkaita. On ryhmiä, joille ainut mahdollisuus päästä osalliseksi kulttuuritarjonnasta on juuri sosiaali- ja terveystieteiden laitoksissa järjestettävä ohjelma. Esimerkiksi vaikeasti vammautuneet tai hyvin huonokuntoiset vanhuksat ovat sidottuja asuinpaikkaansa. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että taiteilijat esiintyvät ja järjestävät muuta kulttuuritoimintaa nimenomaan laitoksissa, joissa asutaan tai ollaan pidempia aikoja.

Molemmissa haastatteluissani (kulttuurialan henkilöille sekä Koske:n yhteistyöryhmän jäsenille) kysyin mahdollisista sosiokulttuurisen toiminnan asiakasryhmistä. Kulttuuripuolen henkilöiltä kysyin suoraan: ”Kenelle kulttuuritoimintaa voitaisiin tarjota? Mitkä olisivat asiakasryhmät?” Koske:n työryhmän haastatteluissa kysyin sen sijaan: ”Ketkä olisivat sosiokulttuurisen työn keskuksen asiakkaita?” Koska sosiokulttuurisen työn keskus (tarkemmin sivulla 75) olisi juuri sellainen paikka, missä yhdistyisi sosiaalinen ja kulttuurinen, yleistän myös nämä vastaukset edustamaan yleisemmin sosiokulttuurista toimintaa. Haastatteluissa sain myös pari yleispätevää vastausta ”kaikki mahdolliset tahot” sekä ”kuntalaiset” kun kysyin asiakasryhmistä. Nämä vastaukset olen siis laskenut mukaan kaikkiin ryhmiin. Joku haastatelluista vastasi samaan kysymykseen ”laitoksissa asuvat”,

mutta täsmensi kuitenkin vastaustaan luettelemalla ryhmiä tarkemmin. Kerron tuloksista yksityiskohtaisemmin seuraavissa kappaleissa.

6.1.1 Lapset, nuoret ja perheet

Lapset sosiokulttuurisen toiminnan kohteena nousivat haastatteluissani esille usein. Selkeästi yli puolet haastatelluista mainitsivat lapset sopivana kohderyhmänä. Yksi haastatelluista täsmensi, että kohteena olisivat lähinnä sairaat lapset ja joku oli sitä mieltä, että kokonaiset perheet. Ainoastaan pari haastatelluista mainitsi nuoret tarpeellisenä kohderyhmänä ja heistäkin toinen puhui nimenomaan syrjäytyneistä nuorista.

Lastenkulttuuritoiminnan kannalta tehdään tärkeää työtä sekä päivähoitossa että kouluissa. Näiden toimijoiden toteuttama ja heille suunnattu lastenkulttuurityö on erityisen merkittävää siksi, että se saavuttaa nekin lapset, joita muu lastenkulttuuritoiminta ei saavuta. Varhaiskasvatuksessa kulttuurinen toiminta on perusteltu valtakunnallisissa esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ja varhaiskasvatuksen valtakunnallisessa linjauksessa VASU:ssa siten, että taidetta ja kulttuuria pidetään merkittävänä lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta. Näissä linjauksissa edellytetäänkin, että lapsille järjestetään mahdollisuuksia taidekokemuksiin ja –nautintoihin ja että lapset lisäksi ohjataan pitkäjänteiseen taiteelliseen työskentelyyn ja arvostamaan muiden taiteellista työtä. (www.jyvaskylanseutu.fi/files/lastenkulttuuripoliittinen_2005.pdf.)

Jyväskylän seudun taidelaitokset ovat kiinnittäneet viime vuosina erityistä huomiota lapsille suunnattujen palvelujen tarjoamiseen. Toimintaa on lisätty määrällisesti, ja tämän lisäksi tekijät ovat halunneet suunnitella ja toteuttaa toimintaa lapsilähtöisesti, lasten tarpeet huomioiden. Osa taidelaitoksista on myös kirjannut omalle toiminnalleen yleiset lastenkulttuuriin ja kulttuurikasvatukseen liittyvät tavoitteet. (www.jyvaskylanseutu.fi/files/lastenkulttuuripoliittinen_2005.pdf.)

Lapsille ja nuorille on tarjolla kulttuuriohjelmaa melko hyvin, koska päiväkodit ja koulut tekevät yhteistyötä eri kulttuuritahojen kanssa. Esimerkiksi kirjasto tekee yhteistyötä lastentarhanopettajien, muskarin opettajiksi opiskelevien sekä muun muassa opettajankoulutuslaitoksen kanssa. Jyväskylän seudun kirjastoissa lapsille tarjotaan hyvin monitahoista oheistoimintaa kuten satutunteja, teatteriesityksiä, kirjailijavierailuja,

kirjavinkkausta, kilpailuja sekä taidenäyttelyitä. Oheistoimintaa järjestetään yhdessä monien tahojen kanssa, esimerkiksi Jyväskylässä Uppo-Nalle -satutuokiot Kaupunginteatterin ja Jyväskylä Sinfonian kanssa. Eskari-ikäisten sanataideiltoja ovat olleet järjestämässä yliopiston varhaiskasvatuksen laitoksen opiskelijat. (www.jyvaskylanseutu.fi/files/lastenkulttuuripoliittinen_2005.pdf.)

Elävä joulukalenteri on jo perinteeksi muodostunut Jyväskylän kaupungin kirjastoissa joulukuisin järjestettävä kulttuuritapahtumien ketju. Joulukalenterin ohjelma on tarjonnut yllätyksiä kaikenikäisille. (www.jkl.fi/ajankohtaista/1/8421.)

”Olen...mm. Leena Kruutin kanssa pannut pystyyn Elävän Joulukalenterin, jossa mukana eri kirjailijoita, laulajia, kertojia, opiskelijoita, nukketeatteeria jne. Kohderyhmänä koululaiset, päiväkotilapset ja myös muuta sekä etenkin eläkeläiset ja vanhukset.” (K3)

Museot tekevät yhteistyötä etenkin opetus- ja saavutettavuuspalveluiden kehittämisessä. Opetuspalveluita tuotettaessa käytetään hyväksi muun muassa päiväkotien, koulujen ja erityiskoulujen asiantuntemusta. Museoiden tavoitteena on tuottaa ja kehittää monipuolista tarjontaa lapsille ja nuorille yhdessä muiden kulttuurialan toimijoiden kanssa. Museoiden toiminta on moniäänistä ja monikulttuurista. Toiminnassa otetaan huomioon myös erityisryhmät tarpeineen. Lapsille ja nuorille suunnatut palvelut ovat ilmaisia tai erittäin edullisia. Monet museot tarjoavat palveluita ja toimintaa myös perheille ja lasten vapaa-aikaan. Erityisen suosittuja ovat erilaiset tapahtumat sekä yleisölle suunnatut taidetyöpajat. Jyväskylän taidemuseossa on esimerkiksi kehitelty lapsiperheitä varten ”työkalupakki” omatoimisen näyttelyvierailun tueksi. Jonkin verran on perheille ja lasten vapaa-aikatoimintaan tarjolla myös kerhotyypistä säännöllistä toimintaa. (www.jyvaskylanseutu.fi/files/lastenkulttuuripoliittinen_2005.pdf.)

Jyväskylän kaupunginteatterin erityisenä painopisteenä on ollut syksystä 2002 lähtien lasten- ja nuortenteatteri sekä siihen liittyvä taide- ja teatterikasvatus, joka on vuoden 2005 syksystä lähtien toiminut TeatteriLumouksen nimissä. Tavoitteena on tehdä elävää, monimuotoista ja korkeatasoista lastenteatteria, josta esimerkkinä vuodesta 2002 lähtien esitetty vauvateatteriesitys Sydämen käärin silkkiliinaan. Lastenteatteriesitysten sisällöllisistä teemoista nouseva taide- ja teatterikasvatus tarjoaa lapselle mahdollisuuksia

elämykselliseen ja kokemukselliseen oppimiseen muun muassa työpajatyöskentelyn kautta. Teatteri tutuksi –toiminnassa lapset pääsivät tutustumaan teatterin ammatteihin ja toimintaan sekä seuraamaan näytelmän valmistamisprosessia. Syksyllä 2004 teatteri käynnisti Toisen nahka –nuorisoteatteri –hankkeen, jossa oli mukana 30 Jyväskylän alueen yläasteikäistä nuorta. Näytäntökautena 2005-2006 teatterissa nähtiin lastennäytelmä Pikkusiniisi, jonka yhteydessä tehtiin taidekasvatusprojekti Unelmieni minä, johon sisältyi draama- ja kuvataidetyöpajoja näytelmän teemoja hyödyntäen. Yhteistyökumppaneina projektissa olivat Jyväskylän taidemuseo, Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos, Cygnaeuksen ja Pohjanlammen koulut sekä Kulttuuriaitta. Jyväskylän kaupunginteatteri jatkaa taide- ja teatterikasvatustoimintaansa ja kehittää lasten ja nuorten parissa tapahtuvaa toimintaa sekä etsii uusia yhteistyömuotoja. Näin voidaan vahvistaa lasten äänen kuulumista kulttuurityössä ja samalla herkistetään teatterintekijöiden omaa ”leikkivä lapsi” –ajattelua. (www.jyvaskylanseutu.fi/files/lastenkulttuuripoliittinen_2005.pdf.)

Jyväskylä Sinfonia kehittää lapsille suunnattua tarjontaansa erityisen musiikkikasvatusryhmän avulla. Toiminnassa kiinnitetään huomiota sekä lapsille suunnattuun ohjelmistoon että yleisökasvatukseen. Jyväskylä Sinfonian koulukonserttien ohjelmassa oli esimerkiksi vuonna 2004 Vertti - musiikillinen nero. Orkesterissa soittamisesta haaveileva Vertti seikkaili Jyväskylän kaupungin ja maalaiskunnan lisäksi myös maakunnan muissa kouluissa. Useimmissa kouluissa konserttia edelsivät soitinpajat, joissa oppilaat pääsivät tutustumaan läheltä sinfoniaorkesterin soittimiin. Koululaiset ovat myös päässeet seuraamaan orkesterin kenraaliharjoituksia teatteritalolle. Yhdessä Kulttuuriaitan kanssa on toteutettu Konserttiin! –ohjelma. Päiväkoti-ikäisille on järjestetty Soitinsukelluksia, joissa lapset ovat päässeet orkesterin joukkoon harjoituksia seuraamaan. (www.jyvaskylanseutu.fi/files/lastenkulttuuripoliittinen_2005.pdf.)

Keski-Suomen keskussairaalan lastenosastolla järjestetään erilaisia lastentapahtumia yhteistyössä yksittäisten taiteilijoiden kanssa.

”Mä olin vetämässä tämmöstä Lastu ry:n juttua keskussairaalan lastenosastolla...seitsemän taiteilijaa otti vastuulleen käydä siellä aina taidetorstaisin tekemässä...siinä rekrytoitiin sitte sekä keskussairaala,

sosiaalitoimi, kulttuuritoimi ja kaikki nää...et se oli yks semmonen pilottihanke...” (K1)

”...siel (keskussairaalan lastenosastolla) on ollu taikureita ja on ollu soittajia, muusikoita, laulajia...ja siinä mekin (taidemuseo) ollaan oltu joskus siellä sit niin ku vetämässä työpajaa, mutta ei tän vaan ihan niin ku omasta puolesta.” (K4)

Kulttuuriaitta on lasten ja nuorten kulttuurikeskus, missä järjestetään lapsille ja nuorille monitaiteisia työpajoja, kerhoja, erilaisia näyttelyjä ja kursseja sekä aikuisille taidekasvatukseen liittyvää täydennyskoulutusta. Yhteistyökumppaneita ovat muun muassa koulut, päivähoito, kulttuuriyhdistykset, kulttuuri- ja taidelaitokset sekä Jyväskylän yliopisto. Kulttuuriaitta on osa Taikalamppua, valtakunnallista lastenkulttuurikeskusten verkostoa. (www.jyvaskyla.fi/kulttuuri/aitta/.) Kulttuuriaitta tarjoaa hyvät edellytykset kehittää kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveysalan välistä yhteistyötä.

Jyväskylän nuorisofoorumissa 1997 nuoret esittivät toiveen, että he saisivat mahdollisuuden tehdä yhteistyötä taidelaitosten kanssa esimerkiksi järjestämällä itse näyttelyn taidemuseossa. Samaan aikaan oli taidemuseossa pohdittu syitä siihen miksi nuoret eivät juurikaan käytä taidelaitosten palveluita vaikka ovatkin ahkeria kulttuurin kuluttajia. Taidemuseo otti nuorten haasteen vastaan ja alkoi kehittää erityistä nuorisohjelmaa, jonka tarkoituksena on murtaa ennakkoluuloja luoda uusia, myös nuoria kiinnostavia toimintatapoja. Nuorisohjelma sai nimekseen Elämäpeli. (www.jyvaskyla.fi/taidemuseo/palvelut/elama/info.htm.) Elämäpeli –projekti on poikanut muitakin kulttuuriprojekteja sekä hankkeita. Sen myötä syntyivät esimerkiksi Kulttuuriklubi Siperia ja Kulttuuriyhdistys Väristys.

Nuorten kulttuuritalo avasi 1.2.2007 ovensa Suojan, entisissä taidemuseon, tiloissa. Kulttuuritalo mahdollistaa nuorten tuottaman sekä nuorille suunnatun kulttuurin esittämisen. Tilaan on mahdollista tuoda teatteri- ja musiikkiesityksiä, tanssia, kuvataidetta, näyttelyitä – kaikkea kulttuuriin liittyvää toimintaa. Talossa voi esiintyä kuka tahansa nuori ilmaiseksi. Kulttuuritalon toiminnan käynnistävät yhdessä Kulttuuriklubi Siperia, Keski-Suomen elokuvakeskus, Jyväskylän lasten ja nuorten kulttuurikeskus Kulttuuriaitta, Jyväskylän taidemuseo, Jyväskylän kaupungin nuorisasiankeskus /

Jyväskylän maalaiskunnan kulttuuri-nuorisotoimi, Jyväskylän kaupungin työllisyyspalvelujen Nuorten työpaja sekä Luova Foorumi. (www.luovapaja.fi/home_fi/uutiset/jyvaskytaan-avataan-nuorten-kulttuuritalo.)

6.1.2 Eläkeläiset ja vanhukset

Vanhukset nousivat haastatteluissa vahvimmin esille sosiokulttuurisen toiminnan potentiaalisena kohderyhmänä. Ainoastaan yksi haastatelluista jätti mainitsematta ikäihmiset. Vanhuksia sopivana kohderyhmänä perusteltiin esimerkiksi sen vuoksi, että heille tarjottavia palvelumalleja tulisi uudistaa. Heidät koettiin tärkeänä kohderyhmänä nyt ja tulevaisuudessa. Vanhukset tarvitsisivatkin kulttuuritoimintaa nimenomaan ”suoraan kotiin tuotuna”, sillä he ovat usein huonokuntoisia, eivätkä jaksa lähteä kulttuuritapahtumiin kodin ulkopuolelle. Tämän vuoksi esimerkiksi päiväkeskuksissa ja vanhainkodeissa tapahtuva kulttuuritoiminta on erityisen tärkeää.

”...vanhustentyö on yks, mikä kaipaa uusia virityksiä...nimenomaan vanhuspalveluihin kaivataan uusia malleja...” (S1)

”Niillä (vanhuksilla) on tarve kulttuuriin, niil on tarve myös kulttuurin tuottamiseen, et ei pelkästään vastaanottamiseen...et ne oppii samalla.” (K4)

Jyväskylän kaupungilla on ollut yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen sekä työllistämisyksikön kanssa palkattuna päätoiminen muusikko, joka on järjestänyt musiikkituokioita esimerkiksi vanhusten päiväkeskuksissa, vanhainkodeissa ja sairaaloissa.

”Ennen esiinnyin enemmän päiväkodeissa, mutta siellä kaikenlaista viriketoimintaa on muutenkin. Ikääntyvien ja kuntoutettavien parissa aletaan vasta huomata, että tällaiselle musiikin kautta tapahtuvalle virkistävälle toiminnalle on tilausta.” (Ykä Mattila, www.jyvaskyla.fi/tiedotus/lehti/index.php/2004-03/387.)

Suomessa käynnistynyt Terveyttä kulttuurista –hanke liittyy laajempaan Arts in Hospital –hankkeeseen, joka syntyi DDR:n ja Itävallan yhteisenä hankkeena vuonna 1990. Unesco

hyväksyi hankkeen yhdeksi YK:n kulttuurikehityksen vuosikymmenen (1988-1997) projekteista. Opetusministeriö vahvisti Suomen aktiivisen osallistumisen kansainväliseen Arts in Hospital yhteistyöhön. Terveyttä kulttuurista –hankkeen lähtökohtana on kokonaisvaltainen näkemys ihmisestä. Kulttuurin avulla voidaan vaikuttaa ihmisen psyykkiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Hankkeen päätavoite on kokeilla kulttuurin ja taiteen vaikutusmahdollisuuksia terveyden edistämiseen, sekä ehkäisevään, että kuntouttavaan työhön, antaa tietoa jo käytössä olevista menetelmistä, tiedottaa merkittävistä tutkimustuloksista ja näin edistää yleistä hyvinvointia. (www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/3614_kulttuuri_ja_terveys_raportti2004.pdf.)

Jyväskylän kaupungin kulttuurilautakunta ja sosiaali- ja terveyslautakunta päättivät yhteisessä kokouksessaan maaliskuussa 2004 perustaa yhteisen työryhmän, jonka toiminnan tavoitteena on edistää kulttuuritoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen yhteistyöllä kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia. Terveiden edistäminen kulttuurin keinoin sisältyy myös nykyiseen hallitusohjelmaan. Perustetun Kulttuuri- ja terveys – työryhmän oli määrä antaa toimenpide-ehdotus tulevista Jyväskylän seudun yhteistyöhankkeista syyskuussa 2004. Toimenpide-ehdotuksen taustaksi työryhmä selvitti kirjallisen kyselyn avulla Jyväskylän seudulla sosiaali- ja terveystalalla toimivien tahojen kulttuuriyhteistyön määrää ja laatua viimeisen vuoden ajalta. Olen liittänyt jatkossa joitakin kyselyn tuloksia omien tuloksieni yhteyteen, sillä ne antoivat samansuuntaisia vastauksia. Kyselyyn vastattiin monipuolisesti Jyväskylän seudun sosiaali- ja terveystalalla toimivien tahojen toimesta, mutta vastaajia olivat myös asiakkaat itse. Kyselyn mukaan kulttuuritoimen muotona vastaajia kiinnosti eniten teatteri ja yhteistyökumppanina erityisesti Jyväskylän kaupunginteatteri. Kuitenkin myös musiikki, kuvataide ja kirjallisuus / sanataide kiinnostivat suurinta osaa vastanneista tulevina toimintamuotoina. Jyväskylän kaupunginkirjaston toiminta, etenkin potilaskirjastotoiminta, kiinnosti monia. Elokuvia, käsitöitä ja paikallishistoriaakin haluttiin tarjota yli puolessa vastanneista laitoksista ja yhdistyksistä. Yhteistyötä yksittäisten kulttuurihenkilöiden ja taiteilijoiden kanssa haluttiin myös jatkossa. (www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/3614_kulttuuri_ja_terveys_raportti2004.pdf.)

Kulttuuria pitkään ikään on Jyväskylän kaupungin hallinnoima hanke, josta Taidemuseolla on oma sovelluksensa: Taidetta pitkään ikään –projekti. Taidetta pitkään ikään on projekti, jossa motivoidaan ja innostetaan ikääntyviä ihmisiä taiteen pariin. Projekti tarjoaa

ikäntyville mahdollisuuksia taideharrastusten parissa ja lisää taidepalveluiden saatavuutta laitoksissa asuville ja laitospalveluita käyttäville vanhuksille. Projektin taustalla ovat hyvät kokemukset taiteen terveyttä sekä hyvinvointia edistävästä vaikutuksesta. Taiteen avulla tehdään yhdessä, pidetään yllä henkistä ja fyysistä aktiivisuutta sekä ehkäistään yksinäisyyttä ja syrjäytymistä. Toiminta on alkanut syksyllä 2006 ja jatkuu kevääseen 2007 saakka.(KSML 17.1.07.)

”Se on (Taidetta pitkään ikään -projekti) nyt ajateltu sillä tavalla et niin kun ikääntyviä ja ikääntyneitä, laitoksissa asuvia asiakkaita ja heidän omaisia ja henkilökunta ikään kun on kulttuurin alueella ja pyrittäs niin kun aktivoimaan, että pysyis virkeinä ja aktiivisina kauemmin, jolloin se vähentää perushoidon tarvetta. ...Ja tietenkin tuo työhyvinvointia henkilökunnalle ja omaisille tietysti kanssa, koska ne niin ku edistää tätä yhteisöllisyyttä.” (K4)

Jyväskylän taidemuseossa on vuoden 2006 aikana kiinnitetty erityistä huomiota ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämiseen. Taidemuseossa on esimerkiksi kokoontunut viikoittain kaksi senioriryhmää. Siellä on muun muassa piirretty elävää mallia sekä K-60-työpajoissa työstetty omaa elämänkaarta käännekohtineen. Taidekasvattaja on vierailut laitoksissa ja yhdistysten tilaisuuksissa keskustelemassa, pitämässä kuvaesityksiä tai ohjaamassa työpajoja. Päiväkeskuksissa ja vanhainkodeissa kiertää lisäksi taidenäyttely. Työpajoissa tehdyt työt ovat esillä helmikuun alkuun saakka Taidetta pitkään ikään – senioriprojektin satoa –näyttelyssä Jyväskylän taidemuseon Holvissa. (KSML 17.1.07.)

Jyväskylän museot ovat kouluttaneet vapaaehtoisia vanhusten, vammaisten ja muiden ystäväpalvelua tarvitsevien henkilöiden niin sanotuiksi kulttuuriluotseiksi syksystä 2006 lähtien. Kulttuuriluotsi ottaa selvää alueen kulttuuritarjonnasta, valmistelee vierailua sekä lähtee seuraksi museoihin ja näyttelyihin. Kulttuuriluotsitoiminta sai niin hyvää palautetta aiemmin, että museot päättivät järjestää toisen Kulttuuriluotsikurssin keväällä 2007. Kulttuuriluotsikoulutukseen osallistuva henkilö saa ilmaisiin museokäynteihin oikeuttavan VIP-kortin ja pääsee museoiden tiedotuslistalle. (KSML 17.1.07; www.jyvaskyla.fi/taidemuseo/ajankohtaista/htm#luotsi.)

Vanhusten päiväkeskuksissa järjestetään kulttuuritarjontaa jonkin verran ja siitä on saatu positiivista palautetta.

”Meillä on tuota, meillä on nyt jo, kun näit ennaltaehkäiseviä kotikäyntejä on tehty...niin me saatiin valokuvanäyttely ja ikoninäyttely nyt jo sitte päiväkeskuksiin. ...On tykätty, katsojia oli paljon, et ne oli siellä parisen viikkoa ja meillä on sit semmosia kädentaitoryhmiä, missä tehdään hyvin paljon monipuolista ja ehkä se sitte virittäis myöskin tuota tämmösiä ryhmiä, mitä vois...alueellisiin päiväkeskuksiin, että sais sit ammatillista apua näihin. Ja sitten on päiväkeskuksia, joissa tuotetaan myöskin omia näytelmiä ja on runopiirejä ja on, tehdään runoja, et kirjallisuus näkyy...” (S6)

6.1.3 Erityisryhmät

Sosiokulttuurisen toiminnan sopivina asiakasryhminä mainittiin haastatteluissa erikseen myös vammaiset, mielenterveyspotilaat, pitkäaikaissairaat ja muut potilaat, päihdekuntoutujat, maahanmuuttajat, laitosten henkilökunta, työttömät ja romanit. Lähes puolet haastatelluista mainitsi vammaiset tärkeänä kohderyhmänä ja melkein 40 % mielenterveyspotilaat. Lähes kolmannes mainitsi maahanmuuttajat, päihdekuntoutujat, pitkäaikaissairaat, mutta myös laitoksissa työskentelevän henkilökunnan tarpeellisena sosiokulttuurisen toiminnan kohteena. Vain yksi haastatelluista mainitsi erikseen työttömät ja romanit. Vastaukset ”kaikki mahdolliset tahot” sekä ”kuntalaiset” pitänevät sisällään myös nämä ryhmät, joten voidaan sanoa, että 23 % haastatelluista oli sitä mieltä, että myös työttömät ja romanit ovat oleellisia ryhmiä sosiokulttuurisen toiminnan kohteena.

Esteetön museo – Tasavertainen museokokemus –hanke käynnistyi Suomen käsityön museossa vuonna 2001. Sen tavoitteena oli luoda kaikille kävijöille mahdollisuus yksilöllisesti koettuun, mielenkiintoiseen ja tasavertaiseen museokokemukseen. Hankkeen myötä museon saavutettavuutta parannettiin moniaistisesta näkökulmasta sekä herätettiin mielenkiintoa käsityökulttuuriin. Museossa oli näytteillä kosketeltavia esineitä havainnollistamassa näyttelyn ideaa sekä konkretisoimassa suomalaista käsityökulttuuria. Museossa oli myös selkokieliä ääninauhoja, joiden välityksellä havainnollistettiin esineiden muotoja ja materiaaleja näkövammaiset museovieraat huomioiden. Lisäksi äänitteiden tekstit käännettiin osittain englanniksi, ruotsiksi, saksaksi ja venäjäksi, jolloin niitä pystyivät käyttämään maahanmuuttajat ja matkailijatkin. Museon perusnäyttelystä

kuvattiin viittomakielinen video, jonka sisältö ideoitiin yhdessä kuulovammaisten kanssa. (www.craftmuseum.fi/esitteet/esteetonmuseo.htm.)

Esteetön museo –projekti on vuosina 2001-2003 toteutunut keskisuomalaisten museoiden yhteistyöhanke, jonka avulla museot paransivat palveluitaan ja lisäsivät saavutettavuuttaan. Mukana olivat Jyväskylän taidemuseo, Keski-Suomen museo, Keuruun museo, Saarijärven museo, Suomen Käsityön museo ja Äänekosken museo. Yhteistyötä tehtiin myös muiden museoiden ja yhteistyökumppanien kanssa. Mukana projektissa oli lukuisa joukko museotalon, sosiaali- ja terveysalan sekä kulttuurialojen opiskelijoita, erilaisissa projekteissa työskenteleviä tai koulutettavia, järjestöjen tai yhdistysten edustajia ja vapaaehtoisia yksityishenkilöitä. Avoin museo on jatkoa Esteetön museo –projektille, joka on poikanut myös muita projekteja. (www.avoinmuseo.fi/esteetonmuseo.php.)

”Et pienoismallit, ja niitä me on tehty, me on tehty nyt esimerkiksi semmonen Näkemyksiä, lainattava pienoismalli... siel on kosketeltavia esineitä ja materiaaleja, se soveltuu myös näkövammaisille, on auditiivista materiaalia...siel on tuoksuja ja vaikka mitä...Se sopii ihan yhtä lailla ihan tavalliseen kouluun, päiväkotiin tai sitten johonkin vanhusten laitokseen tai mihinkä vaan...” (K4)

”Pidin itse Pehtori-kodissa talven 2003-2004 ja osin vielä tämän vuoden (2005) puolella luenta- ja kerrontailtoja, joista oli varmasti iloa, hyötyä ja edistystä sekä aikuisille kehitysvammaisille että heidän hoitajilleen.” (K3)

Kaikkien ihmisten tulee ...voida ilmaista itseään sekä luoda ja levittää teoksiaan valitsemallaan kielellä, erityisesti äidinkielellään. Kaikilla ihmisillä tulee olla oikeus laadukkaaseen kasvatukseen ja koulutukseen, joissa otetaan kaikin puolin huomioon heidän kulttuuri-identiteettinsä. Kaikkien yksilöiden tulee voida osallistua haluamaansa kulttuurielämään ja harjoittaa omaan kulttuuriinsa kuuluvia tapoja, kunnioittaen samalla ihmisoikeuksia ja perusvapauksia. (Unescon kulttuurista moninaisuutta koskeva yleismaailmallinen julistus, 5 artikla, sivistykselliset oikeudet kulttuurisen moninaisuuden mahdollistajina)

Palapeli –projektin kohderyhmänä olivat maahanmuuttajat, joilla on Suomessa pysyvänluonteinen oleskelulupa ja joiden kotoutumisaika on kulumassa. Projekti toimi pääasiassa Kumppanuustalolla vuosina 2001-2003, mutta jatkui vuosina 2004-2005. Se oli

ESR – rahoitteinen ja sen hallinnoija oli Keski-Suomen TE-keskus. Palapelin tavoitteena oli verkostojen synnyttäminen maahanmuuttajille. Heille tarjottiin suomen kielen ja tietojenkäsittelyn opetusta sekä yhteiskunta- ja kulttuuriopintoja. (www.jkl.fi/palvelut/tyollisydenedistaminen/palapeli.) Mukana projektissa oli esimerkiksi kuusi museota siten että kerran viikossa maahanmuuttajat kävivät taidemuseossa, missä oli järjestetty heille opetusta.

”...(henkilö X) kyseli että onko meillä työllistettynä tällasta harjottelijaa tai työpajaohjaajaa, joka vois tulla vetämään...tulokasleiriä eli tämmöstä grafiikan työpajaa tai kuvataidetyöpajaa Vesalan leirikeskukseen. He (maahanmuuttajat) ei osaa kieltä, he osais niin ku tehdä, ja kuva vois olla kommunikointiväline. Et just tämmösiä me ollaan tehty.” (K4)

”Kohtaamisia taiteessa” oli monikulttuurinen yhteisöllinen taideprojekti, jonka teemana oli tutkia taiteen mahdollisuuksia yhdistävänä, tervehdyttävänä ja elämänlaatua parantavana voimana. Hankkeen taustalla oli valtakunnallinen Esteetön museo –projekti. Projekti huipentui huhti- ja toukokuussa 2004 pidettyyn näyttelyyn ja taidetapahtumaan Jyväskylän taidemuseossa. Kohtaamisia taiteessa –projektin myötä syntyi museoissa erilaisten ihmisten sekä ryhmien välisiä kontakteja, joissa taide, sen vastaanottaminen, kokeminen tai tekeminen oli yhdistävänä tekijänä. Tapahtumaa oli suunnittelemassa ja toteuttamassa eri taiteen alojen ammattilaisista, harrastajista ja taiteen kuluttajista muodostunut työryhmä yhteistyössä Jyväskylän taidemuseon kanssa. Mukana oli suuri joukko taustoiltaan erilaisia, erilaisissa elämäntilanteissa olevia toimijoita; kuvataiteilijoita, tanssijoita, näyttelijöitä, sanataiteilijoita, kirjoittajia, opiskelijoita, opettajia, eläkeläisiä, maahanmuuttajia, vammaisia ja työttömiä. Kaikkia yhdisti halu osallistua itse taiteeseen ja työskennellä yhdessä. (www3.jkl.fi/kulttuuri/taidemuseo/toiminta/kohtaamisia.htm.)

Jyväskylän Kumppanuustalo on 26:n eri toimijan yhteisö ja yhteinen toimintapiste. Sen toimijoista valtaosa edustaa kolmatta sektoria ja siksi se onkin keskisuomalaisen järjestöosaamisen ja -asiantuntemuksen keskittymä. Kumppanuustalon toimijoiden yhteisiä tavoitteita ovat esimerkiksi kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan aktivoiminen ja yhteistyön tehostaminen sekä järjestöjen kesken, että viranomaisten ja oppilaitosten kanssa. Kumppanuustalossa käy päivittäin satoja asiakkaita ja talon tiloissa kokoontuu muun muassa harrastus- ja vertaisryhmiä. (www.tieka.net/kumppanuustalo/esittely.php.)

”Kumppanuustalo on täynnä projekteja, pidin itsekin kaksi suomalaisen kulttuurin ja lukemisen ja kirjoittamisen kurssia viime keväänä (2005).” (K3)

Mielenterveyspotilaille ja päihdekuntoutujillekin on järjestetty sosiokulttuurista toimintaa jonkin verran, esimerkiksi taidekerhoja ja työpajoja sekä musiikkiesityksiä. Haastatteluissa nämä ryhmät koettiin tärkeiksi kulttuurin käyttäjiksi ja heidän uskottiin saavan kulttuurista eheyttäviä kokemuksia.

”Olen ollut psykiatrisessa päiväkeskuksessa vetämässä taidekerhoa aikuisille avohoitoasiakkaille, olen ollut Haukkalan lastenpsykiatrisessa sairaalassa vetämässä taidekerhoa, olen ollut Kangasvuoren sairaalassa vetämässä taidekerhoa...Jyväskylän grafiikanpajan kursseilla on ollut mukana psykiatrisia kuntoutujia...” (K5)

”...mä oon käyny erilaisissaki laitoksissa, siis tuolla Sallaajärven, mis on tota päihdeongelmaisia ja sitte mielenterveyspuolella, että siis nää, jotka joutuvat tukeutumaan toisen apuun, ni sinne...sosiaalinen tämä toiminta, et sen ensisijainen tehtävä ois mennä just sinne missä ihmiset joutuu...liikuntavammaset tai sokeat tai kuurot tai jotain, mä oon niillekki käyny soittamassa tuolla ja monivammaisille...” (K1)

Mielenkiintoista oli, että joissakin haastatteluissa nostettiin esille tarpeellisena sosiokulttuurisen toiminnan kohderyhmänä myös laitoksissa työskentelevä henkilökunta. Heidän (työssä) jaksamistaan haluttiin tukea tarjoamalla kulttuurielämyksiä. Henkilökunnan jaksaminenhan todella välittyy suoraan asiakkaiden ja potilaiden hyvinvointiin.

”...et ne (henkilökunta) saa jonkun lepo hetken esimerkiks, että siinä voi joku meikäläinen taiteilija niin ku olla sitte, vaikka se on tunti siinä jossaki Keljossa tai Kyllössä tai missä tahansa, mut se on kuitenkin, et ne saa kuunnella sen...” (K1)

”Tapahtumat ovat tärkeitä henkilökunnan virkistyksenä, otettava tämä huomioon.” (K3)

6.2 ”Ihan oikeesti se kulttuuri tuo, eikä vie!” – Tuloksia sosiokulttuurisesta toiminnasta

”...ihan oikeesti se kulttuuri tuo, eikä vie!” (K4)

Taide voi antaa voimaa ja energiaa arjen puristuksessa. Tällöin mukaan tarvitaan kiireettömyyttä, inspiraatiota ja valmiutta elämyksiin, jotta mielikuvat pääsevät virtaamaan vapaasti. Mielikuvitusta pitää ruokkia säännöllisesti. Vahvat elämykset saavat mielen liikkeelle, kuljettavat meidät mielen maisemiin ja arjen yläpuolelle. (Hyypä & Liikanen 2005, 104-105.) Kun siirrytään kotoa hoitolaitokseen, tarve kulttuuritoimintaan ja taiteeseen ei katoa mihinkään (Liikanen 2003, 156). Liikasen (2003, 156) haastattelemat henkilöt kertoivat nauttineensa taidehetkistä ja yhdessä tekemisestä. Taide ja juhlat koettiin välittämisenä ja arvostamisena, ja siksi ne synnyttivätkin luottamusta itseen ja yhteisöön. (Liikanen 2003, 156.)

Kulttuuri voi myös lisätä yhteisön sosiaalista pääomaa, sillä sitä kasvattaa esimerkiksi rakentava yhteistoiminta. Yhdessä harrastaminen itse tekemällä tai vaikkapa esitystä seuraamalla, lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta, koska ajatuksia ja kokemuksia voi tällöin jakaa muiden kesken. Sosiaalinen pääoma taas parantaa yhteisön jäsenten vuorovaikutussuhteita ja lisää näin ollen yksilöiden hyvinvointia. Myös Taide- ja taiteilijapoliittisessa ohjelmaehdotuksessa *Taide on mahdollisuuksia* (2002) määritellään taide yhteisön voimavaraksi ja sosiaalisen pääoman lisääjäksi.

Sosiokulttuuristen projektien ensisijainen tulos ja tärkein tehtävä lienee ihmisten henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisääntyminen ja elämänlaadun kohentuminen, mutta myös mahdolliset terveysvaikutukset. Tätä kautta toiminnasta hyötyy koko yhteiskunta. Sosiokulttuurinen toiminta on saanut paljon positiivista palautetta ja taiteilijat mainitsivat saaneensa uusia kutsuja esimerkiksi hoitolaitoksiin, joissa olivat esiintyneet tai pitäneet kursseja tai työpajoja.

6.2.1 Kulttuurin kautta elämyksiä ja piristystä arkeen

Jyväskylässä vuonna 2004 toimineen Kulttuuri- ja terveys –työryhmän kyselyn (sosiaali- ja terveysalan henkilökunnalle sekä asiakkaille) mukaan kulttuuritoiminnot antavat onnistumisen, tyytyväisyyden, liikituksen, onnellisuuden ja rentoutumisen kokemuksia, jolloin hoidon tarve saattaa jopa laskea sekä kipu ja sairaus saattavat hetkeksi unohtua. Kulttuuritoiminnot koetaan myös tärkeiksi palveluiksi potilaille, jotka eivät pääse sairautensa vuoksi sairaalan ulkopuolelle nauttimaan kulttuuritilaisuuksista. Ne tuovat myös tervetullutta vaihtelua arkeen vanhuksille, jotka harvemmin lähtevät oma-aloitteisesti tapahtumiin ja näyttelyihin. (www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/3614_kulttuuri_ja_terveys_raportti2004.pdf.) Taide ja kulttuuri(toiminta) voi tällöin toimia kuten ennaltaehkäisevä sosiaalipolitiikka. Esimerkiksi yksilön joutuessa laitokseen, voi hän taide- ja kulttuuritoiminnan kautta koota uudelleen elämänsä merkityksiä. (Liikanen 2003, 48.)

Haastatteluissa puhuttiin kulttuurin elämyksiä tuottavasta vaikutuksesta sekä sen parissa syntyvästä mielihyvän tunteesta, jopa huumorista. Ruohosen (2001) mukaan kauneuden kokemus taiteen muodossa voikin olla esimerkiksi sairaalle tai yksinäiselle vahva terveyselämys ja ilon sekä voiman lähde. Shustermanin (1999; 2000, 17; Liikasen 2003, 29 mukaan) mukaan esteettinen kokemus on muun muassa ilahduttava sekä nautittava, se vie mukanaan ja kiinnittää nykyhetkeen sekä kuljettaa pois arkirutiineista. Se on mielekäs kokemus, eikä ainoastaan tuntemus.

”...mut se että minkälaisen elämyksen pystyy tuottamaan, että niin ku tossa mä olin Mathilda-kodissakin, ni ku siellä oikeen mimmit rupes klappaan...”
(K1)

”Missään ei kuitenkaan ole niin aidosti hauskaa kuin psykiatrisen sairaalan kerhossa. Kaikki suhtautuvat toisiinsa erittäin inhimillisesti. Unohtamatta huumoria, joka joskus saattaa olla aika mustaa, mutta kaikki nauravat retkussa. Erittäin rentouttavaa ohjaajalle, josta kukaan ei edes epäile että hän olisi täydellinen.” (K5)

”Ja kato vanhoja biisei...ja sit tulee kans se, että ai et tää elämä on myös elämän arvosta...tätä eletään niin ku tätä hetkee...” (K1)

”Näissä omissa projekteissani olen saanut nähdä aidon ja oikean, tarpeesta syntyvän taideteoksen synnyn. Laatu on ollut sisällössä ja mikään ei muuten estä psyykkisesti haurasta ihmistä oppimaan todella nopeasti erilaisia tekniikoita.” (K5)

6.2.2 Kulttuuri luo turvaa ja lisää yhteisöllisyyden tunnetta

Kulttuuriesitykset voivat saada aikaan myös turvallisuuden tunteen, esimerkiksi herättämällä dementiaa sairastavassa muistikuvia vaikkapa tutun musiikkikappaleen myötä. Monet kansainväliset tutkimukset ovat löytäneet yhteyksiä taiteen ja kulttuuritoiminnan sekä muiden mentaalisesti stimuloivien toimintojen positiivisista vaikutuksista muistiin (Liikanen 2004). Kulttuuri- ja terveys –työryhmän kyselyssä vastanneiden mukaan kulttuuritoiminnot aktivoivat tunteita ja muistoja: positiivisia ja negatiivisia tunnemuistoja saa tällöin tuotua esiin turvallisesti järjestetyissä kulttuuritoiminnoissa. Erilaiset tapahtumat antavat myös puheenaiheita potilaiden sekä henkilökunnan välille ja lisäävät yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. (www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/3614_kulttuuri_ja_terveys_raportti2004.pdf.) Laitoksissa paljon esiintyneen taiteilijankin mukaan musiikkihetket voivat virkistää kuulijoiden muistia.

”...musiikilla on ainakin yks semmonen aikamoinen voimavara, esimerkiks tuoda tommosta lähimuistiakin, se että etämuistihan niillä säilyy aika hyvin, mut sitte ku sitä kutkuttaa, ni sitte lähimuistiki alkaa...”ai niin, sä ootki se meijän soittajapoika”” (K1)

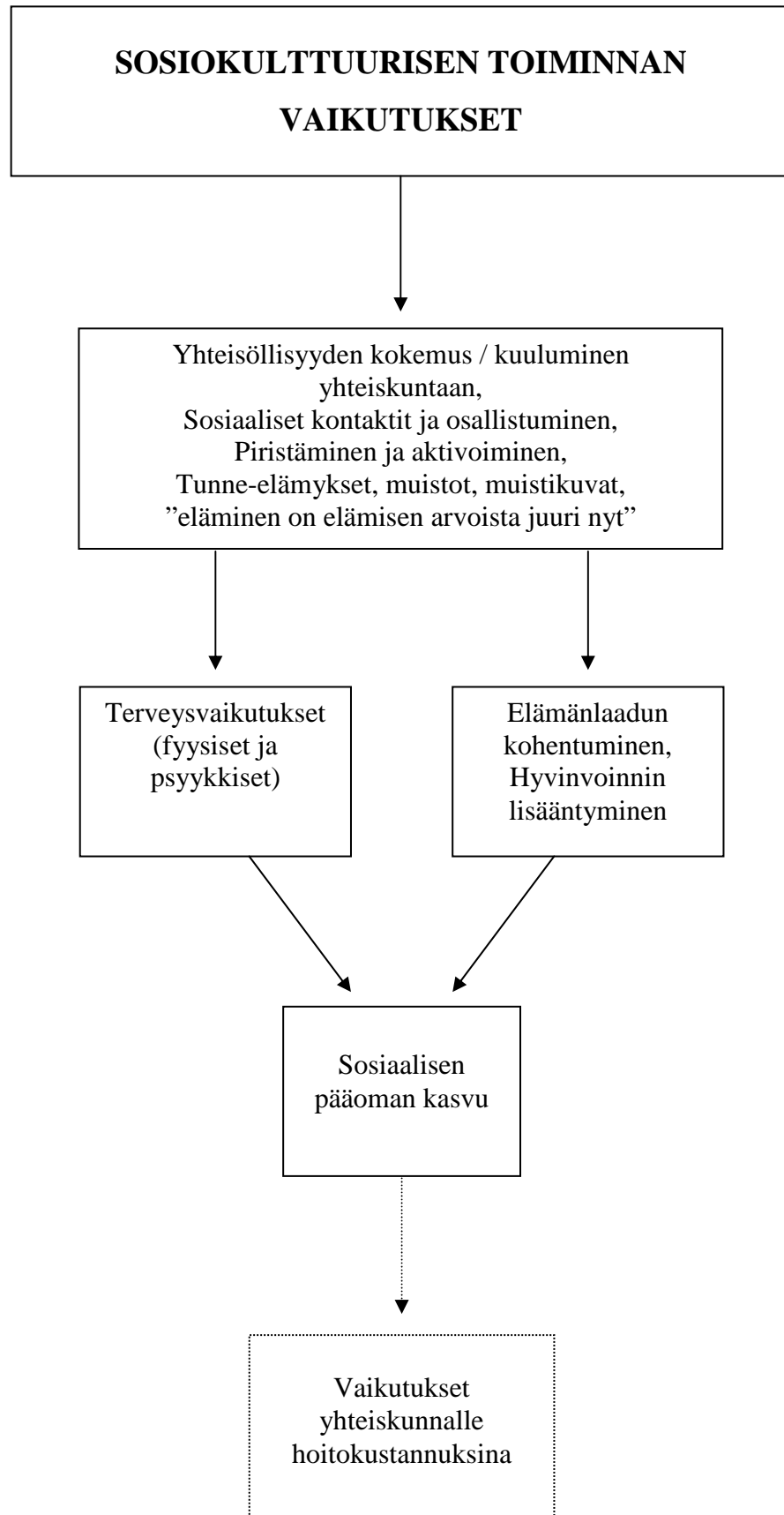
”...sen turvatilan rakentamine, nii kyllä siinä on tämän lääkehoidon...ja fysikaalisen hoidon ja kaiken tämmösen lisäksi, siinä on myös taiteella äärimmäisen haastava kenttä. Se saattaa tuoda sitä turvatilaa, se eheyttää sitä ihmistä et se on niin ku vastustuskyky...” (K1)

Matarasson (1997, 79) mukaan osallistuminen taideprojekteihin vahvistaa sosiaalista koheesiota, koska yhteiset projektit tarjoavat mahdollisuuden tutustua muihin ihmisiin ja solmia ystävyysuhteita. Matarasson tutkimuksessa kävikin ilmi, että ihmissuhteet ja yhteisöön kuuluminen koettiin itse taidetta tärkeämmäksi. Kulttuuritoiminta lisää yhteisön sosiaalista pääomaa sitä kautta, että se luo sosiaalisia verkostoja yhteisön jäsenten välille. Sosiaalinen pääoma taas selittää useita hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Hyvät vuorovaikutussuhteet yhteisössä edistävät terveyttä ja hyvinvointia.

Kulttuuri nähtiin haastatteluissakin ihmisiä yhdistävänä ja yhteisöllisyyttä lisäävänä voimavarana. Kulttuurin kautta esimerkiksi hoitolaitoksessa elävä henkilö saattoi kokea olevansa tarpeellinen ja osa yhteisöään. Kulttuuri ja terveys –työryhmän kyselyssä saatiin samankaltaisia vastauksia. Kulttuuritoimintojen ansioiksi mainittiin muun muassa sosiaalisten kontaktien luominen, osallistumisen kautta itsensä tarpeelliseksi kokeminen ja yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollistuminen (www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/3614_kulttuuri_ja_terveys_raportti2004.pdf).

”Minusta se (sosiokulttuuristen projektien tavoite) on toimivuus. Sellanen yhteiskunnallinen toimivuus, yhteisöllinen toimivuus, jossa nää palaset loksahda sillä tavalla kohdalleen...et selkiytetään sitä ihmisen tarpeellisuuden tajuntaa. Et tajuaa olevansa tarpeellinen tekijänä ja tajuaa olevansa tarpeellinen niin sanotusti kohteena. Et sit se tasavertaisuus , et se on sellanen luovuttamaton oikeus...” (K1)

”Sosiokulttuurinen toiminta on kulttuurityössä toimintaa, joka kohdennetaan erityisryhmiin ja jolla pyritään lisäämään heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa.” (K2)

Kuva 4. Sosiokulttuurisen toiminnan vaikutukset.

Kuvassa neljä (edellisellä sivulla) on nähtävissä sosiokulttuurisen toiminnan vaikutukset yksilöille ja yhteiskunnalle. Sosiokulttuurisesta toiminnasta lähtee nuoli alaspäin seuraavaan laatikkoon, mihin olen listannut haastatteluaineistossani esille nousseita kulttuuritoiminnan vaikutuksia hoitolaitoksissa asuviin tai asioiviin henkilöihin. Yksittäisistä vaikutuksista lähtee nuoli vielä kahteen seuraavaan laatikkoon, joissa näkyvät olennaisimmat sosiokulttuurisen toiminnan saavutukset: terveysvaikutukset, elämänlaadun kohentuminen ja hyvinvoinnin lisääntyminen. Toiminnan myötä ihmisille ja yhteiskunnalle kerääntyy sosiaalista pääomaa. Katkoviiva-laatikossa näkyy sosiokulttuurisen toiminnan vaikutukset hoitokustannuksissa yhteiskunnalle.

Tuloksena mainittiin myös projektin kautta syntyneet uudet toimintamuodot sekä yhteistyöverkostot. Esimerkiksi Elämäveli –projektin myötä syntyi Kulttuuriklubi Siperia sekä Kulttuuriyhdistys Väristys. Sen jälkeen muutama keski-ikäinen kävi kyselemässä taidemuseolta, miksi aikuisille ei ole järjestetty vastaavaa toimintaa. Siitä jäi muhimaan ajatus ”eläkepelistä”. Esteetön museo –projektin myötävaikutuksesta taidemuseo suunnitteli siitä sovelluksen, ja näin syntyi Kohtaamisia taiteessa –projekti.

”Me ollaan tehty itse asiassa täällä tällaisia isojaakin hankkeita, sosiokulttuurisia hankkeita, elikkä toi Elämäveli oli yks semmonen, mitä tehtiin nuorten kanssa, alle kaksikymppiä –vuotiaitten nuorten. ...Et siinä oli se idea, että nuoret toteutti kaiken itse, me annettiin apparaatti heille elikkä tää museo, koko koneisto, koko tietotaito, koko niin ku ihmiset, resurssit. Me ve`ettiin ihan niitten lähtökohdistä. Me haettiin rahaa, mää autoin niitä budjetin tekemisessä. ...Toteuttajina oli niin kun ne parikymmentä nuorta, jotka oli aktiivisesti. Sittenhän siinä, kun ne teki siitä semmosen, et siinä sai niin kun osallistua, niin kun hyvin monenlaiset kukat sai kukkia ja siellä oli jatkuvasti tapahtumaa, et se oli niin kun elämää. ...Siellä oli varmaan, mä laskin, semmonen sata nuorta, jotka tuotti sitä ohjelmaa jollakin tavalla ja osallistu siihen niin ku järjestelyyn. Meil oli yhtenä iltana jopa museoon, niin jonot. ...Siinä ois ollu kans tutkimisen paikka, et miten se vaikutti niitten elämään. Koska tota, se varmasti vaikutti ja monet niistä nuorista lähti sitte kyllä niin ku sille taide...Taidealalle ja nekin, jotka ei lähteny, niin niihinki se varmasti vaikutti... Siitähän synty sitte oikeesti tällöinen nuorten

kulttuuriklubi elikä toi Siperia synty siitä. Ja viimesenä iltana ne kokoontu tänne... ...ne piti kokouksen ne nuoret ja ne päätti perustaa kulttuuriyhdistyksen. Ja ne teki, rekisteröi yhdistyksen, se on se kulttuuriyhdistys Väristys. ” (K4)

Esteetön museo –projekti poiki myös erilaisia verkostoja.

”...Esteettömyys on projekti, jossa on ollu kaikki nää museot mukana ja semmonen koulutusprojekti, jossa sitten tuli hirveen hyvät verkostot esimerkiksi justiin vammaisjärjestöihin ja tällasiin niin ku työttömyysyhdistykseen ja ne vois olla semmosia, niitä tota, niiden kans vois näitä projekteja tehdä...” (K4)

6.3 Sosiokulttuurisessa toiminnassa ilmenneitä ongelmia

Haastatteluissa nousi selkeästi esille neljä teemaa, jotka hankaloittivat tavalla tai toisella sosiokulttuurista toimintaa. Jokainen kulttuurialalla työskentelevä haastateltu mainitsi *rahan*, väärin kohdenneet tai olemattomat resurssit, ongelmana tai jopa esteenä projekteissa. Toinen merkittävä ongelma oli haastattelujen mukaan kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveyssektorin *yhteistyön käynnistymisen vaikeudet*. Haastatellut henkilöt näkivät, että suunnittelu ja tekijät eivät kohta. Näiden ongelma-alueiden lisäksi mainittiin pulmallisina projektien kannalta toimintaan *soveltuvien tilojen saannin vaikeus* sekä *asenteet* kulttuuria kohtaan.

Sosiaali- ja terveyssektorilla järjestettävä kulttuuritoiminta törmää usein konkreettisesti rahan puutteeseen. Tällöin toiminta jää kokeilu- tai projektiluontoiseksi, eikä jatkosta ole tietoa. Haastatteluissa korostettiin useaan otteeseen, kuinka jatkuvuutta todella kaivataan sosiokulttuuriseen toimintaan. Myös asianmukaisten tilojen puuttuminen voi estää koko toiminnan. Tilojen tulisi sijaita niiden laitosten yhteydessä, missä ihmiset asuvat, sillä kulttuuritoimintaan osallistuminen pitäisi tehdä mahdollisimman helpoksi.

”Ongelmana on ollut se, että kerho loppuu, kun rahat loppuvat. ...Yritimme käynnistää Haukkalassa jotain poikkitaiteellista, mutta rahanpuutteeseen taisi kaatua se ajatus.” (K5)

”Toinen ongelma on tilojen puute, joka tämäntyyppisen porukan (mielenterveyspotilaat) kanssa on pari kertaa aiheuttanut vakavan vaaratilanteen. Tilojen pitäisi olla tuohon tarkoitukseen sopivia ja mieluummin muusta käytöstä pois. ...Laitokset tarvitsevat omat tilat, edes avohoitoasiakkaita ei saa helposti ihan johonkin muualle ohjattua, päiväkeskusten yhteyteen ja laitosten yhteyteen.” (K5)

”...ja sit miten sen pystyy sitte toteuttamaan, varsinkin kun meilläkää ei oo, meil on ollu noita taideohjaajia, mutta ne on sitte semmosia niin ku työllistettyjä tai sitte freelancereita, niin ne tarvii rahaa, sitte ku museolla ei oo sitä rahaa ja sit ku nää ei voi maksaa niille osallistujille, et ne pitää olla ilmasia tai äärimmäisen halpoja.” (K4)

”...taidesektori ei kyllä pysty maksamaan mitään. Se nytkin maksaa jo niin paljon...tekee ilmaseks työtä, samaten niin ku tää kulttuuripuoli et, se on niin kuvaavaa, et jos meiän niin ku koko toimintabudjetti on Andersonin kahen kuukauden palkka...Niin siit ei kauheesti revitä enää...” (K4)

Suunnittelussa nähtiin ongelmallisena nimenomaan liiallinen suunnittelu, millä ei ole varsinaista kontaktipintaa todelliseen tilanteeseen ja mikä ei edes välttämättä johda itse toimintaan. Suunnittelun sijaan rahat voitaisiin kohdentaa suoraan taiteilijoille.

”...tehdään liian isoja suunnitelmia ja hankkeita ja hankkeet jää suunnitelmatasolle tai raporttitasolle...ei pidä tehdä liian suuria suunnitelmia, ei pidä tehdä semmosia muistioita, että pitäis tehdä näin, vaan lähtee olemassaolevista asioista...se voi olla mikä tahansa yksikkö, mutta se ei o liian suuri, ja silloin ne resurssit voidaan pikku hiljaa kasvattaa, jos niitä pystytään kasvattaa, mutta nähdä se tarve käytännön toiminnan kautta...kun tää on näitten hankkeitten kans, että täällä perustetaan niin ku työryhmiä, jotka mieltii ja sit ku niille tulee kesäloma, nii sit ne sanoo ”että joo me

sovittiin, että syyskuussa tavataan sit seuraavan kerran”...siinä vaiheessa mä oon käyny jo kaksikymment keikkaa heittämissä tuolla. Ihan siis resursseja menee hukkaan.” (K1)

”Ongelmana on, ettei kukaan käsitä, miten halvalla voi saada suuria aikaan ja miten tärkeitä työ on. Kaikki katoaa sinne byrokratian ja suunnittelun suohon, jossa minäilijät kirjoittavat kieleviä papereita eivätkä tekijät saa penniäkään.” (K3)

”...rahat pannaan aina suunnitteluun kun ne voisi myöntää apurahoina tekijöille, joita on paljon ja päteviä. Seminaari toisensa jälkeen on minullakin käytyä, taidan olla ainoita, joka todella on hankkinut rahaa ja pannut toimeksi.” (K3)

Käytännön tason toimintaa helpottaisi sekin, että sosiaali- ja terveysalan sekä kulttuuripuolen toimijat kävisivät enemmän vuoropuhelua keskenään. Tällöin yhteistyö voisi lisääntyä. Taiteen ja kulttuuritoiminnan integraatiopyrkimykset sosiaalisen kentän kanssa eivät ole vielä yltäneet vielä eläväksi kulttuuri-, sosiaali- ja terveystoimitteluksi. Kenties integraatio on mahdollinen, mutta jokseenkin hidas prosessi. Liikasen (2003) tutkimuksessa kävi ilmi, että taide- ja kulttuuritoiminnalla olisi kyllä kysyntää hoitoyksiköiden arjessa, mutta sitä ei ole helppo sovittaa hoitokulttuurin kentälle. Taide- ja kulttuuritoiminta ei ole Suomessa muotoutunut osaksi hoitotyötä, vaikka yksittäisiä projekteja onkin ollut. Hoito- ja hoivatyön toimenpidekeskeisyys sekä taiteen vapaus ja luovuus lomittuvat hankalasti toisiinsa. (Liikanen 2003, 153-154.)

”Mä tiedän, et kulttuuripuolella on hirveesti halukkuutta siihen (sosiokulttuuriseen toimintaan), ja niillä on ideoita ja tuntuu et siellä sosiaali- ja terveystoimitteluilla törmää siihen, että ei meil oo aikaa, eikä oo rahaa ja...sitte itse asiassa siinä ei oo muusta kysymys kun siitä, että annetaan tilaa.” (K4)

”Kulttuuritoimijoiden ja sosiaali- ja terveysalan toimijoiden toistensa tuntemusta pitää lisätä, jolloin yhteistyö käy helpommaksi.” (K2)

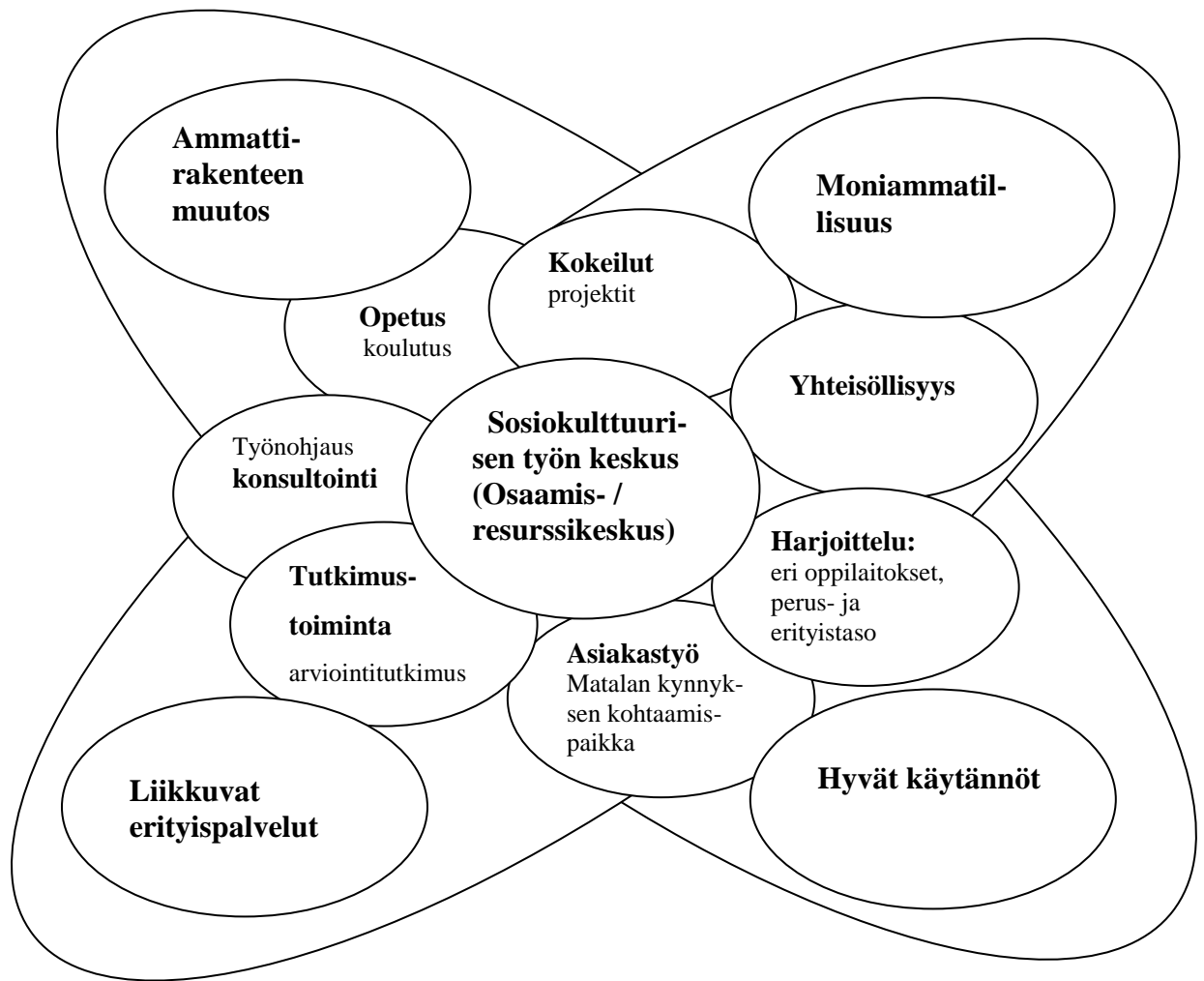
Kulttuuri nähdään yleisesti jollain tavalla ylimääräisenä. Sitä ei nähdä ihmiselle välttämättömänä tarpeena. Tällaisen ajattelun koetaan hidastavan ja hankaloittavan sosiokulttuurisen toiminnan eteenpäin viemistä. Kun ihmisten asenteet ovat kulttuuria aliarvioivia, on resursseja vaikea löytää.

”...asenteet on tietysti tiukassa, et niin kauan kun kulttuuri nähdään ylimääräisenä ja lisää työtä tuottavana...turhana asiana...ylellisyytenä, niin silloin se ei tule toimimaan, et se asennemuutos pitäis saada aikaseksi, tietämys ja kaikki muu...” (K4)

6.4 Tapausesimerkinä sosiokulttuurisen työn keskus

Sosiokulttuurisen työn keskus -työnimeä kantava projekti on ollut Keski-Suomen Sosiaalialan osaamiskeskuksen työryhmän visio sukupolvet kokoavasta ja kulttuurista otetta korostavasta matalan kynnyksen keskuksesta, jota on kaavailtu Jyväskylän keskustaan.

Seuraavalla sivulla oleva kuva (kuva 5.) on työryhmän kokousten ideoinnin tulosta, missä keskimäinen ellipsi on sosiokulttuurisen työn keskus, jonka keskeisenä toimintamallina on nähty osaamis- tai resurssiklinikka-ajatus. Sitä seitsemän lähimpänä olevaa ellipsiä sisältävät keskuksen keskeisimmät toimialueet ja edustavat sitä, mitä keskuksella olisi tarjottavaa: opetus- ja koulutustoiminnan, joista opetus nähdään tärkeämpänä (lihavoitu), kokeilut ja projektit, harjoittelu, asiakastyö, tutkimustoiminta sekä konsultointi. Neljä kauimmaista ellipsiä kuvaavat sen sijaan keskuksen palveluun liittyviä tavoitteita, sillä tarkoituksena keskuksen toiminnassa olisi korostaa moniammatillisuutta, hyviä käytäntöjä tukevaa luonnetta, liikkuvien erityispalvelujen mahdollisuutta sekä toteuttaa ammattirakenteen muutosta. Ylisukupolvisuus sekä kulttuurisuus ovat taustalla kaikessa keskuksen toiminnassa ja näkyvätkin kuviossa kaiken perustana taustalla olevissa, muun kuvion leikkaavissa ellipseissa.

Ylisukupolvisuus

Kulttuurisuus

Kuva 5. Sosiokulttuurisen työn keskus (osaamis- / resurssikeskus)

Haastatteluissa sosiokulttuurisen työn keskuksen toimintaperiaatteina mainittiin esimerkiksi ihmisen kokonaisvaltaisuudesta sekä arjen (-kulttuurin) näkökulmasta lähtevä ja sitä tukeva ajattelu. Ihmisen kokonaisvaltaisuuden tulisi olla keskuksen työssä kantavana ajatuksena. Asiakkuus keskuksessa nähtiin voimakkaasti elämäntapaan liittyvänä ja sukupolvet ylittävänä. Mihinkään tiettyihin asiakasryhmiin ei keskuksen toimintaa haluttu rajata, vaan ennemminkin ajateltiin, että keskus voisi ikään kuin tarjota ”jokaiselle jotakin”. Elinkaariajattelu nähtiin jopa nykyajalle välttämättömänä suuntana. Vanhusten roolia keskuksen asiakkaina painotettiin kuitenkin lähes jokaisessa haastattelussa, sillä tulevaisuudessa juuri vanhuspalveluihin kaivataan uusia toimintamalleja.

”...jos tässä teemana on nämä vanhemmat ihmiset, voisko se olla jotakin heidän tarpeisiinsa liittyvää? Siis kun tää vanhuskysymys on tietysti niin kun semmonen, joka tulee koko ajan niin kun yhä enemmän näkyviin...” (S3)

”...siellä vois olla esimerkiks lasten iltapäivähoito-juttu ihan hyvin, et jos siellä mummut olis päivällä, söis ja sitten tulis lasten iltapäivähoito ja sit kun ne lähtee, niin tulis vielä iltatoimintoja. Et mahdollisimman niin ku paljon olis se talo niin ku tunneissa käytettävissä koko ajan.” (S5)

Keskuksen toiminnalla yritettäisiin luoda uusyhteisöllisyyttä yksinkertaisesti tarjoamalla paikka sen rakentumiselle. Sosiokulttuurisen työn keskus nähtiin myös niin sanottuna matalan kynnyksen yksikkönä, jonne olisi asiakkaiden, opiskelijoiden ja yhteistyökumppaneiden helppo tulla. Lisäksi sosiokulttuurisen työn keskus nähtiin sukupolvet ylittävänä paikkana, joka ei leimautuisi minkään tietyn sektorin paikaksi. Keskuksen pitäisi lähteä liikkeelle jostakin jo olemassa olevasta palvelusta, siten että se korvaisi aluksi vain jonkin asiakasryhmän palvelut. Sosiokulttuurisen työn keskus voisi sitten myöhemmin kasvattaa palvelukenttäänsä.

”Se ihmisen erillisyyks ja yksinäisyys ja se, että sitä yritetään pilkkoa. Että kai tällä (sosiokulttuurisen työn keskuksella) haetaan sitä semmosta uusyhteisöllisyyttä, tukirakanteita sille asialle, tai tuodaan semmosta paikkaa, mahdollisuutta, tilaa, jossa voi sitä yhteisöllisyyttä rakentaa ja rakentua. Ja siitä sitten tosiaan ihmiset saada niitä voimavaroja. Se oisikin varmaan se semmonen voimavarojen turvaaminen tai mahdollistaminen yks semmonen keskeinen asia, että se ois semmonen positiivinen lähtökohta.” (S2)

”...se lähtisi siitä ihmisen kokonaisvaltaisuuden ja arjen näkökulmasta ja sen niin ku tukemisen mahdollisuuksista tai tarpeista...se ois se lähtökohta. Että se olis paikka, jossa ei jotenki niin ku pilkottais ihmistä vaivojen mukaan tai jonkun muun asian mukaan, et se ois niin ku se kokonaisvaltaisuus siinä yks kantava ajatus.” (S1)

”...se ois sellainen yksikkö, missä, mikä ois semmonen ikään kuin matalan kynnyksen yksikkö, elikkä sinne ois helppo tulla asiakkaitten, yhteistyökumppaneitten, opiskelijoitten. Ja matala kynnyks tarkoittaa myös sitä, et siel ois hyvin erilaista toimintaa et siellä ois, siel ois toimintaa, jossa vois harjotella asiakastyöhön liittyvää esimerkiks, perustutkintoon johtavien opiskelijoitten osalta sekä sosiaalityön, varhaiskasvatuksen, sitten meidän sosionomi-opiskelijoitten mahdollisuus opiskella siellä, harjotella näit taitoja ja sit se ois sellanen matalan kynnyksen paikka, johon ois asiakkaitten helppo tulla esimerkiks konsultaatioon. Elikkä se ois sellasta erityisasiantuntemusta, siellä olis käytettävissä ja sitte se ois myös sellanen matalan kynnyksen paikka, joka tarjoais niin ku areenat tehdä tutkimustyötä, kehittää työtä.” (S7)

”...yks mikä niissä keskusteluissa on ollu, haluaa päästä vähän irti tällasesta niin kun tiukkaan rajatuista sektoroiduista palveluista, niin et on niin kun eri, eri-ikäisille ihmisille, et tää niin kun vois sitten kattaa eri ikävaiheessa, eri sukupolvien ihmisiä...” (S4)

Sosiokulttuurisen työn keskuksen tulisi myös tarjota moniammatillista yhteistyötä opiskelijoille jo koulutuksen aikana. Näin se toimisi linkkinä työelämän ja opiskelun välillä. Sosiokulttuurisen työn keskuksen kautta saataisiin myös kirkastettua sosiaalipalvelutyötä sinänsä, sillä nykyään sen on koettu jäävän terveyssektorin vaatimusten jalkoihin. Keskuksen tulisi olla myös yksikkö, joka kehittää työmenetelmiä ja kokeilee niitä, eikä ainoastaan tuota rinnakkaispalveluja siihen arsenaaliin, joka on jo olemassa. Jyväskylä ei tarvitse uutta päiväkeskusta vanhuksille, eikä uutta avointa päiväkotia tai muuta vastaavaa, vaan kaippaa uutta toimintamallia, minkä sosiokulttuurisen työn keskus voisi tarjota. Keskuksen toiminnan kautta voitaisiin osoittaa, että hyvään elämään liittyy muutakin kuin medikalisoitunut toiminta. Näin ollen keskuksen olisi tarkoitus profiloitua sosiaalialan sekä kulttuurin kohtaupaikkana.

”Liikkeellehän tää lähti siitä että, haluttiin tämmöstä moniammatillista...yhteistyötä jo koulutuksen aikana opiskelijoille. ...mä näkisin tän niin kun tommosena yhteistyörinkinä, johonka jokainen tuo sen oman osaamisensa.” (S8)

”...mä oon ollu vuosia harjottelijayhdyshenkilö joka puolelle, niin kaivannu semmosta että tulis tämmöseen opiskelijakäytännönharjotteluun tällasta vaativampaa ja laadukkaampaakin paikkaa kun pelkästään perustyön opiskelu...” (S5)

”Siellä opiskelijat ainakin näkisivät, että miten konkreettisesti toimitaan, kun tavoitteena on ihmisen arkielämän tukeminen. Että se ei lähtis niin kun järjestelmän näkökulmasta tavallaan, että mennään nyt tutustumaan sosiaalitoimiston sosiaalityöhön ja täällä nyt on aina tehty näin, että täällä on nämä kaavakkeet pitää muistaa täyttää, vaan et se niin ku lähtis jostakin siitä, että ihmisen omia voimavaroja yritetään kohentaa ja et siin ois se ennaltaehkäisevä näkökulma...” (S1)

”...sit nää kulttuuripalvelut, mitä ihmiset lähtee hakemaan paljon, ni tuota, ne ois kanssa, heillä ois niin ku mahdollisuus jollakin tavalla sitä kautta toteuttaa. Ja sitten myös, ehkä se rohkasis sitten tämmösiä uusien harrastusten pariin, että kun on, nytkin on nousu (vanhusten haastatteluissa), että on näytelly ennen ja laulanut kuoroissa ja muuta...ja jos on hyvin yksin, niin on vaikea lähteä...” (S6)

Sosiokulttuurisen työn keskus -projekti linkittyy yleensä sosiaalialan soveltavan tutkimuksen eteenpäin viemiseen yksinkertaisesti olemalla itsessään sosiaalinen innovaatio sekä tarjoamalla puitteet sosiaalialan eteenpäin viemiselle eli tutkimus- ja kehitystyölle. Sosiokulttuurisen työn keskus olisi ihmisten omatoimista suoriutumista tukeva yksikkö. Se lisäisi ihmisten hyvinvointia tukemalla ihmisten sosiaalisia ja kulttuurisia voimavaroja sekä kasvattamalla yhteisöllisyyden tunnetta. Keskus mahdollistaisi myös tutkimustiedon ja käytännön vuoropuhelun.

6.5 Sosiokulttuurisen toiminnan tulevaisuus ja haasteet Jyväskylässä

Haastateltavilla oli toiveita ja näkemyksiä uusien projektien luomiseksi. Sosiokulttuuriset toiminnot ovat olleet Jyväskylässä usein projektiluontoisia ja haastatteluista kävikin ilmi, että nimenomaan jatkuvuutta toimintoihin todella kaivattaisiin. Liikanen (2003, 156) on

saanut samankaltaisia tuloksia tutkimuksessaan, jossa haastateltavat toivoivat jatkuvampaa kulttuuritoimintaa. Liikanen (2003, 152) toteaa, että sosiaali- tai hoivatyö on soveltanut kulttuuritoimintaa rajoitetusti, lähinnä vain yksittäisten projektien kautta.

”Muistelu, keskustelu, kamariteatteri, lausunta, luenta saatava tavaksi kaikkiin laitoksiin ja otettava mukaan jatkuvina tapahtumina vanhus- ja vammaistyöhön.” (K3)

”...niitä toiveita on, et jatkuuks tää... Et ne (vanhukset) haluais sitä jatkuvuutta, se olis tärkeitä.” (K4)

”...ne on aina sitte niitä projekteja, et miten se juurrutettas osaks sitä toimintakulttuuria, miten se juurrutettas sinne...jatkuvaks. Niin, se ois se haaste...” (K4)

”Aiemmin on ollut jotain vammaisiin ym. helposti kategorioitaviin erityisryhmiin kohdistettuja teemavuosia. Se on ajatuksenakin minusta aika ronski. Eihän kesäkissaakaan saisi ottaa. Kaikki rakentava ja pitkäjänteinen on poissa.” (K5)

Eräs haastateltavista oli sitä mieltä, että sanataidetta hyödynnetään aivan liian vähän sosiokulttuurisena toimintana.

”...sanataide yleensäkin on aina häviäjä, näkymätön, laiminlyöty, vaikka se olisi edullisin ja monipuolisin kulttuuritoiminta miltei missä vain toteutettavaksi.” (K3)

Haastattelujen perusteella oltiin halukkaita tarjoamaan laitoksissa kulttuuritoimintoja esimerkiksi ohjatusti työpajoissa, jolloin asiakkaat voisivat toteuttaa itseään. Näin toteutettaisiin kulttuuria sosiokulttuurisen animaatiotoiminnan periaatteella, elävöittämällä, korostaen ihmisten oma-aloitteisuutta (Kangas 2003, 66-67). Haastatteluissa esitettiin kulttuuritarjonnaksi myös erilaisia esityksiä ja näyttelyitä.

”Se voisi olla kahdenlaista. Laitokset ottavat mielellään vastaan erilaista kulttuuritoimintaa ja voitaisiin jakaa ammattitaiteilijoiden omiin esityksiin tai näyttelyihin ja toisaalta taas sitten sellaisiin työpajatoimintoihin, joissa taiteilijat toimivat ohjaajina.” (K5)

”Ohjattuja toimintoja: musiikkituokioita, käsillä tekemistä (ei vain perinteisiä tapoja), musiikkiliikuntaa, käyntejä teatterissa, konserteissa, museoissa, lukutuokioita jne. Yhteistyössä sos-terveyden ja kulttuuritoimijoiden kesken.” (K2)

Vanhukset mainittiin sosiokulttuurisen toiminnan tärkeänä kohderyhmänä tulevaisuudessakin. Lisäksi mietittiin maahanmuuttajien tilannetta, sekä esimerkiksi työttömien, pitkäaikaissairaiden ja mielenterveyskuntoutujien.

”Ainakin mä ite pelkään sitä tulevaisuutta, että jos mä jou`un johonki semmoseen kunnalliskotiin...Niin, köllöttämään sinne. Tota, ei paljon huvita. Et niin ku tavallaan pitäis nyt rakentaa sitä tulevaisuuden semmosta paikkaa, missä haluais asua, minkälaisessa ympäristössä haluais viettää vanhuutensa ja mitä tehdä. Joo, kyllä mä nyt, mä ehdottaisin sitä tämmöstä niin kun yhteistyötä ja sitä keskustelun käymistä...(sosiaali- ja kulttuurisektorin välillä)” (K4)

”...kun nää maahanmuuttajat alkaa olla ikääntyneitä ja...sitte ku ne joutuu laitoksiin ja ne on eri kulttuureista tulleita, niin siinä on yks semmonen joka täytyy ratkasta...ja kaikki eettiset ja tämmöset niin ku kysymykset, et saako sinne mennä mies niin ku naiselle laulamaan...” (K1)

”Minulla ois kyllä hirveestikin mielenkiintoa niin ku lähteä tekemään jotain esimerkiks työttömien kanssa jotain tämmöstä...Tai maahanmuuttajien, maahanmuuttajanaisten. ...mä voisin kuvitella että olis paljonkin annettavaa...tai romaneiden...et saatais niitä asenteita ja ennakkoluuloja vähän murrettua ja heiän se, niin ku se panos ja kulttuuri näkys, et se ois tämmöstä interaktiivista. ...Ja sit nää seniorit, joita tietysti nyt varmasti...Ja

sitten noi pitkäaikaissairaat, ja nää ketkä oli mielenterveyskuntoutujia...”
(K4)

Toiminnan rahoituksen suhteen oltiin muutamassa haastattelussa sitä mieltä, että raha voitaisiin kohdentaa suoraan tekijöille, eikä kierrättää esimerkiksi erilaisten työryhmien tai kankeiden instituutioiden kautta. Yksityiset toimijat mainittiin varteenotettavana tuottajana tulevaisuudessa, kun joku sen sijaan painotti nimenomaan julkisen rahoituksen tärkeyttä.

”Yhteistyöprojektit joissa eri tahot huolehtivat vain rahoituksesta ja rahat annetaan työryhmille tai yksityisille tekijöille, jotka tekevät sen kummemmitta kommerverkeittä. Eli rahoja ei tarvitse panna organisaatioon vaan käyttää jo olemassa olevia ihmisiä ja asiantuntijoita. 5000 euroa on jo iso summa.”
(K3)

”Kulttuuritoimen keskus (Kulttuuripalvelukeskus) pois ja uutta tilalle. Erittäin kevyt organisaatio luultavasti toimii, vrt. Hämeenlinnan Arx-lastenkeskus, erittäin toimiva ja upea yksikkö. Tilalle samoilla rahoilla voisi tulla pari tuottajaa, jotka ovat erikoistuneet erilaisten kulttuuripalvelujen välittämiseen.” (K5)

”Tilaaaja yleensä maksaa. Kuntien taloudellisen tilanteen takia kenenkään resursseja ei lisätä, vaan pikemminkin päinvastoin. Ehkä jatkossa Kulttuuri ja terveys –kentälle tarvitaan yksityisiä tuottajia, jotka saavat julkista tukea esim. RAY:ltä ja silloin pystyvät tuottamaan palveluja, joiden todellisia kuluja ei tilaaja pysty maksamaan. ...Ehkä optimistisen näkemyksen mukaan kulttuurin avulla voidaan alentaa perushoidon kuluja, jolloin raha tulee jo nykyisten toimijoiden budjeteista.” (K2)

”Mut millä resursseilla (sosiokulttuurista toimintaa voitaisiin toteuttaa), varmasti meidän omalla, omalla tässä niin kun leipätyössäkin pystyy jonkun verran sitä tekemään, et se ei erityisesti maksa mitään...” (K4)

”Kummallakin osapuolella (sosiaali- ja kulttuurisektorilla) tulisi olla resursseja: vastaanottavilla laitoksilla varaa maksaa ulkopuoliset esiintyjät.

Kulttuuri- ja taidelaitoksilla varaa tuottaa erityisryhmille tarkoitettuja palveluja (ohjaajia, kuljetuksia tms.).” (K2)

”...se että kuka sen maksaa, niin se minusta pitäis olla tavallaan siis semmonen niin ku julkinen liikenne Helsingissä tai jotakin semmosta...et se otetaan sen yhteisön vaatimukseks...Et sitten jos siinä tarvitaan tällöisiä ulkopuolisia tuottajia, niin näitä ulkoistamisjuttuja, niin näitä voidaan käyttää harkitusti...Ja se pitää pystyä maksaa veroissa...Raamit pitää taata ja sitte otetaan sinne taiteilijoita...työvoimaresurssi on olemassa sisällöntuottamiseen...Kuhan sitten niin ku tajuttas, että tää ei oo mikään Nokia-maa pelkästään...sen täytyy olla yhteisöllinen semmonen sopimus...että näitä ihmiset kuitenkin tarttee...” (K1)

”Miten kansalaisille taataan tasavertaiset mahdollisuudet osallistua, jos palvelut hinnoitellaan entistä enemmän vastaamaan todellisia kuluja (esim. lasten taiteen perusopetus)? ...toivoisin, että keskusteltaisiin taloudellisesti vaikeimmassa asemassa olevien hyvinvoinnista, toimeentulon lisäksi myös henkisestä hyvinvoinnista.” (K2)

6.6 Tarvitaanko sosiokulttuurista toimintaa?

Monen ihmisen arkinen ympäristö ja pitkäaikainen koti ovat hoitolaitoksessa. Tällöin hoitoyhteisön velvollisuutena on antaa mahdollisuuksia luovuuteen ja elämyksiin sekä tukea asiakkaan omaa kulttuuritaustaa. Samalla madaltuu kynnys laitoksen ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. Potilaalle on tärkeää saada nauttia taiteesta, joka ilahduttaa, vapauttaa ja luo harmoniaa. Taide sisältää luovan itseilmaisun sekä esteettisen asennoitumisen elämään ja ympäristöön. On kuitenkin otettava huomioon myös se, että vääriin yhteyksiin asetettuna taide voidaan kokea loukkaavana, uhkakuvana tai ahdistavana näkynä. (Hyypä & Liikanen 2005, 105.) On myös esitetty, että hoitoyhteisöihin asetettuna taiteelta vaaditaan juuri tietynlaista luonnetta eli sen tulisi tässä yhteydessä olla nimenomaan piristävää ja positiivista (ks. esim. Sederholm 2002).

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että sosiokulttuurisella toiminnalla on tällä hetkellä selkeä tilaus ja tarve. Tietenkin on otettava huomioon, että kaikki haastattelemani henkilöt ovat itse olleet mukana joko luomassa sosiokulttuurisia projekteja tai suunnittelemassa sellaisia. Toisaalta juuri siksi he tietävät käytännön kautta, että toiminnalle on kysyntää.

Sosiokulttuurisen toiminnan tarvetta perusteltiin esimerkiksi väestön ikääntymisellä, uusien toimintamuotojen tarpeella, laitoksissa asuvien ja tilapäisesti olevien virkistämisen- ja aktivoimistavoitteella, elämänlaadun kohentamisella sekä yhteisöllisyyden vahvistamisella.

”Sosiokulttuurisella toiminnalla on mielestäni tällä hetkellä tilausta. Niin ku tuos puhuin, et väen ikääntyminen... Ja se näkyy jo siinä, että niin ku järjestää jotakin, sinne tulee osanottajia paljon...” (K4)

”Mielestäni se (sosiokulttuurinen toiminta) on sitä, että yhdessä toimimalla saadaan mielekästä elämänlaatua. Ja siitä kannattaisi maksaa.” (K5)

”Se että ihminen ei ois hädissään jos se joutuu tonne laitoksiin, nii sinne pitäis tuoda takasin vielä se semmonen tietynlainen turvallisuudentunne siinä että ei sua oo jätetty, eikä sun kulttuuris oo, ei sun sosiaalitaustas oo hävinny mihinkään...vaik sää oot niin ku ton ikänen...” (K1)

”Ihmisen kokonaisuus on semmonen psyko-fyysinen...sen niin ku ymmärtää yhteisöllisen toiminnan lähtökohdaks..” (K1)

”Omat projektini ovat olleet sellaisia, että sairaaloista on kysytty, tuletko opettamaan eli sairaalat tarvitsevat kulttuuritoimintoja. ...Minusta jo tuo, että olen ollut paljon laitoksissa ohjaamassa ja aloite on aina tullut heidän puoleltaan, kertoo paljon.” (K5)

”Sosiokulttuurinen toiminta on kulttuurityössä toimintaa, joka kohdennetaan erityisryhmiin ja jolla pyritään lisäämään heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa.” (K2)

Haastatteluissa toistui usein sama toive: vanhuksille tarvitaan sisältöä elämään.

”Vanhus- ja vammaistyö tarvitsee tekijöitä ja virkistäjiä sillä vanha ja vaivainen tarvitsee eniten ihmisen läsnäoloa, puhetta ja tunne-elämyksiä, energiaa.” (K3)

”Se, että ku tuossa kysyttiin harrastuksia (vanhuksilta), esimerkiks näillä ennaltaehkäisevillä kotikäynneillä, sillä ensimmäisellä jaksolla, niin sieltä tuli esille, et kuinka paljon ihmiset kävi esimerkiks taidenäyttelyissä. Ja harrasti hyvin monipuolisesti, tota tämmösiä kulttuuri...eri kulttuuriin liittyviä aineita. Se on, kulttuuri näyttäytyy erittäin voimakkaasti tässä haastattelussa. Että kyllä se antaa viitettä siihen, että mun mielestä, ehkä unohdetaan ainakin vanhusten kohdalla se kulttuuri. ...Sieltä mun mielestä ne sisällöt elämään tulee.” (S6)

”Laitoskonserttitoiminnasta (päätoiminen muusikko) vain hyvää palautetta. Aktivoidaan ja virkistetään laitoksissa olevia vanhuksia ja vammaisia.” (K2)

”...suomalainen vanhustenhuolto tarvii välttämättä uudenlaisia toimintamuotoja. Nyt sit pitää täysin uutta jotain löytää. Et vanhusten mielenterveysongelmat ja nää masennusoireet, mitä Suomessa on aivan erityisesti...Niin et se on kyl semmonen haaste, mihin täytyy pystyä jotain löytämään.” (S5)

Sosiokulttuurisen toiminnan tärkeyttä perusteltiin myös sillä, että se voisi työllistää ammattitaiteilijoita.

”Kyllä on (sosiokulttuurisella toiminnalla tilausta). Toimintaa voitaisiin lisätä rajattomasti, jos siihen löytyy maksajia. Toiminnalla olisi myös merkitystä ammattitaiteilijoiden työllistäjänä, jos toiminnalle löytyy maksaja.” (K2)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Pro gradu –tutkielmassani olen käsitellyt sosiokulttuurista toimintaa sosiaalisena innovaationa. Olen halunnut selvittää sosiokulttuurisen toiminnan tilannetta Jyväskylän seudulla. Tavoitteenani oli saada kokonaiskuva siitä kuinka kulttuuria ja sosiaalista nykyään yhdistellään eli millaista yhteistyötä kulttuuri- ja sosiaalisektorin välillä on.

Tutkielmani lähti liikkeelle kysymyksestä: Kuinka sosiokulttuurista toimintaa voi jäsentää sosiaalisena innovaationa? Kysyin myös 1) Millaista yhteistyötä sosiaali- ja kulttuurialan välillä on olemassa? 2) Millaisia sosiokulttuurisen toiminnan muotoja Jyväskylän seudulla on? Eli millaisia projekteja Jyväskylän alueella on järjestetty tai mitä mahdollisesti haluttaisiin järjestää? 3) Mikä on sosiokulttuurisen toiminnan tilaus ja tarve tällä hetkellä? Sekä 4) Millaisia ongelmia sosiokulttuurisessa toiminnassa on ilmaantunut?

Tutkielman alussa asettamani ennakko-oletukset osoittautuivat oikeiksi. Olen tullut siihen johtopäätökseen, että sosiokulttuurinen toiminta täyttää sosiaalisen innovaation tunnuspiirteet. Tutkimusmateriaalin perusteella kävi myös ilmi, että sosiokulttuurisella toiminnalla todellakin on tilaus ja tarve. Sekä sosiaali- että kulttuuripuolella oltiin halukkaita lisäämään yhteistyötä ja kehittämään sosiokulttuurisia projekteja. Oletin myös, että sosiokulttuurinen toiminta edistäisi yhteisöllisyyden kokemusta sekä olisi henkisesti vahvistavaa ja virkistävää toimintaa. Näin tuntuu tosiaan olevan. Haastatteluissa korostettiin erityisesti kulttuuritoiminnan piristävää ja elämyksiä tuottavaa vaikutusta, elämänlaadun parantumista.

Jyväskylän erilaisissa terveys- ja hoitolaitoksissa on tarjolla jonkin verran kulttuuritoimintaa. Pääsääntöisesti sosiokulttuurinen toiminta on kuitenkin projektiluonteista ja ainutkertaista, jatkuvuus toiminnalta puuttuu. Jatkuvuutta ei ole, koska toiminnalla ei ole selvää rahoittajaa. Kulttuuria voitaisiin hyödyntää sosiaalialalla enemmänkin, sillä mahdollisuudet olisivat loputtomat ja hyöty varmasti suuri, erityisesti yksilötasolla, mutta myös koko yhteiskunnalle.

Jyväskylän keskeisimmät kulttuuritoimijat, kuten museot ja teatteri, ovat kiinnittäneet huomiota sosiokulttuuriseen otteeseen tarjonnassaan. Kaupungilla on ollut esimerkiksi

päätoiminen muusikko, joka on esiintynyt eri hoitolaitoksissa. Lapset ja nuoret pääsevät osalliseksi kulttuuritarjonnasta päiväkotien ja koulujen kautta, koska esimerkiksi esiopetuksen opetussuunnitelmassa taidetta ja kulttuuria pidetään merkittävänä lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta.

Ikäihmiset nousivat esille tarpeellisena sosiokulttuurisen toiminnan kohteena lähes jokaisessa haastattelussani. Heidät muistettiin mainita usein myös silloin, kun kysyin millaista toimintaa ja kenelle tulevaisuudessa voitaisiin tarjota. Perustelutkin olivat selvät: Vanhuspalvelut tarvitsevat uusia toimintamalleja ja vanhusten elämänlaatua pitäisi kohentaa. Kulttuuria pitkään ikään - sekä Kulttuuri ja terveys -hankkeet huomioivat vanhukset kulttuuritoiminnan kohteena. Nämä laajahkot hankkeet ovat poikineet myös pienempiä sivuprojekteja ja sovelluksia, kuten esimerkiksi Taidetta pitkään ikään ja sen myötä K-60-työpaja taidemuseossa.

Erilaisia työpajoja, näyttelyitä sekä esityksiä on tämän tästä saatu myös erityisryhmien ulottuville. Kaikkia tällainenkaan tarjonta ei kuitenkaan saavuta, sillä monen pitkäaikainen koti on hoitolaitoksessa, eikä sieltä liikkuminen kulttuurin (tai minkään muunkaan) pariin ole aina syystä tai toisesta mahdollista.

Kaiken kaikkiaan sosiokulttuurisen toiminnan tärkeimmäksi kohderyhmäksi tuntui haastattelujen perusteella nousevan ”*kaikki hoitolaitoksissa asuvat ihmiset*”: vanhukset, vammaiset, mielenterveyspotilaat, pitkäaikaissairaat, päihdeongelmaiset ja niin edelleen. Kuitenkin monet muutkin ryhmät kaipaisivat todennäköisesti virikkeitä, esimerkiksi päiväkeskuksissa käyvät vanhukset, työttömät ja maahanmuuttajat.

Sosiokulttuurisen toiminnan merkittävimpana tuloksena mainittiin haastatteluissa useimmiten asiakkaan, kulttuuritoiminnan seuraajan tai osallistujan, *elämänlaadun kohentuminen ja henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisääntyminen, elämyksien tuottaminen sekä arjen piristäminen ja mielen virkistäminen, muistojen ja muistin aktivoiminen sekä turvallisuuden tunteen tuottaminen*. Kulttuuritoiminta lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä sosiaalista pääomaa.

Sosiokulttuurisen toiminnan ongelmakohtana, jopa esteenä, nähtiin haastatteluissa ensisijaisesti raha. Toiminnalle on vaikea löytää rahoittajia, eivätkä asianosaisten

toimijoiden omat budjetit jouta äärimmilleen. Muina sosiokulttuurisen toiminnan esteinä, hidasteina ja ongelmina nähtiin lisäksi tilojen puuttuminen tai niiden puutteellisuus, jolloin tilat ovat toimintaan soveltumattomia. Myös kulttuuria väheksyvät asenteet mainittiin toimintaa häiritsevänä asiana. Nämä kaikki kolme toimintaa vaikeuttavaa seikkaa: raha, tilojen puuttuminen tai puutteellisuus sekä asenteet, kietoutuvat toisiinsa. Koska asenteet kulttuuria kohtaan ovat yleisesti väheksyvät ja kulttuuria ylimääräisenä pitävät, ei toiminnalle löydy rahoittajia ja tällöin toiminta kärsii resurssien puutteesta. Ja koska rahaa ei ole tarpeeksi, joudutaan toimintaa järjestämään vääränlaisissa tiloissa tai sitten sitä ei voida järjestää lainkaan. Neljäntenä sosiokulttuurisen toiminnan ongelmakohtana mainittiin sosiaali- ja kulttuurisektorin yhteistyön käynnistymisen vaikeudet. Tähän liittyen puututtiin myös siihen, että suunnittelijat ja tekijät (taiteilijat) eivät kohtaa.

Tutkielmassani esittelin tapausesimerkkinä Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteistyöryhmän Sosiokulttuurisen työn keskus –työnimellä kulkevan hankkeen. Halusin esitellä sen esimerkkinä modernista sosiaalipalvelumallista, jonka yhteydessä voitaisiin helposti toteuttaa kulttuuritoimintoja eri muodoissaan ja tuoda kulttuuri usean ryhmän ulottuville.

Haastatteluissa oltiin halukkaita tarjoamaan kulttuuria laitoksissa kahdella tavalla sekä 1) ohjatusti työpajoissa, jolloin asiakkaat voisivat toteuttaa itseään että 2) erilaisina esityksinä ja näyttelyinä. Sosiokulttuurisen toiminnan varsinaisena haasteena pidettiin kuitenkin jatkuvuuden saavuttamista. Vanhukset mainittiin jälleen tärkeimpänä ryhmänä. Tuleva väestörakenteenmuutos, vanhuksien määrän suhteellinen kasvu, pakottaakin pohtimaan uusia toimintamuotoja ja –malleja vanhustenpalvelukentälle. Myös tulevaisuuden rahoitusta mietittiin haastatteluissa. Esimerkiksi yksityiset toimijat mainittiin vartenotettavina tuottajina, mutta joku taas painotti nimenomaan julkisen rahoituksen tärkeyttä.

Monen ihmisen arkinen ympäristö ja pitkäaikainen koti ovat hoitolaitoksessa. Siksi hoitoyhteisön velvollisuus onkin antaa mahdollisuuksia luovuuteen ja elämyksiin sekä tukea asiakkaan omaa kulttuuritaustaa. (Hyypä & Liikanen 2005, 105.) Kaikki haastattelemiini henkilöt näkivät, että sosiokulttuurinen toiminta on tulevaisuudessa tarpeellista. Toiminnan tarvetta perusteltiin esimerkiksi väestön ikääntymisellä, uusien

toimintamuotojen tarpeella, laitoksissa asuvien ja tilapäisesti olevien virkistämisen- ja aktivoimistavoitteella, elämänlaadun kohentamisella sekä yhteisöllisyyden vahvistamisella.

Onnistuin tutkimustehtävässäni mielestäni kohtalaisen hyvin. Sain kokonaiskäsityksen tämän hetkisestä tilanteesta sosiokulttuurisen toiminnan osalta. Mielestäni merkittävin seikka, mikä tutkielmassani käy ilmi, on se tosiasia, että sekä sosiaali- että kulttuurisektori ovat kiinnostuneita sosiokulttuurisesta toiminnasta. Molemmilla osapuolilla on motivaatiota sosiaalisen ja kulttuurin yhdistämiseen. Tärkeää on myös sosiokulttuurisen toiminnan tulokset ja vaikutukset (ks. kaavio sivulla 70).

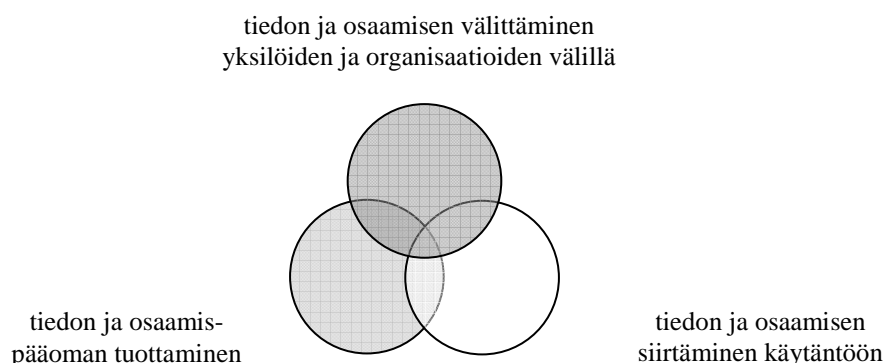
Tutkimukseni olisi kylläkin voinut olla helpompi toteuttaa, mikäli haastatteluni olisivat kaikki pohjanneet samaan haastattelurunkoon. Tulokset olisivat olleet tällöin helpommin tulkittavissa. Välillä haastatteluaineistojen vertaileminen oli aika haastavaa. Mitä toisessa haastattelussa kysyttiin suoraan, piti toisesta haastatteluaineistosta vastaus samaan kysymykseen kaivaa ikään kuin rivien välistä.

Yleistettävyyden tutkielmassani on lienee samaa tasoa kuin laadullisessa tutkimuksessa yleensäkin. Mitään suoraa yleistystä ei tutkimuksestani voi tehdä, mutta suuntaa se todennäköisesti näyttää. Uskon, että sosiokulttuurisella toiminnalla on tällä hetkellä laajemminkin tilaus ja tarve. Olen varma, että toiminta parantaisi monen laitoksessa asuvan elämänlaatua: sen kautta helpottuisi sosiaalisten verkostojen luominen, se piristäisi ja aktivoisi, toisi sisältöä elämään ja sitä kautta parantaisi kenties koko hyvinvointia, henkisen lisäksi myös fyysistä terveyttä.

Tutkielmassani käsiteltiin sosiokulttuurista toimintaa tekijöiden ja toimijoiden kannalta. Olisi varmasti mielekästä tutkia ilmiön toista puolta eli kulttuuritoimintojen käyttäjien näkökulmaa ja kenties vielä laajemmin toimijoiden puolta. Olisi erittäin kiinnostavaa seurata hoitolaitoksissa asukkaan näkökulmasta, millaista kulttuuritoimintaa heille tarjotaan. Mitä hoitolaitosten asukkaat kaipaisivat kenties lisää ja mitä kulttuuri on heille antanut? Haastattelisin myös mielelläni lisää taiteilijoita, niitä taiteen tekijöitä, jotka vievät kulttuuritoimintaa hoitolaitoksiin. Tässä tutkielmassani varsinaisia taiteilijoita oli haastatelluista kolme ja heiltä sain mielestäni erityisen paljon irti. Taiteilijat näkevät kuitenkin kulttuurin välittömät vaikutukset ja konkreettiset elämykset paikan päällä.

”Sosiaalinen” tuo innovaatiotoiminnan tarkastelun keskiöön uudet ajattelu- ja toimintatavat yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi. Monitahoista sosiaalisen innovaation käsitettä tarkasteltaessa voi vaikuttaa siltä, että sen avulla selitetään yhtäkkiä kaikki yksilölliset sekä yhteiskunnalliset uudistamis- ja kehittämissuunnitelmat. Sosiaalisen innovaation käsitteen määrittelykin vaihtelee suppeasta laajaan selitysmalliin. Suppeasti sosiaalinen innovaatio on lähinnä uusi tapa organisoida sosiaali-, terveys- ja opetustoimen alan toimintoja (VTTN 2003), kun taas laajemmissa määrittelyissä sosiaalinen innovaatio nähdään koko yhteiskunnallisen kokonaisuuden ja sen eri sektorien toimintatavan sekä keskinäisen suhteen muutoksissa (Hämäläinen & Heiskala 2004). Toisin sanoen, laajan määrittelyn mukaan sosiaalisella innovaatiolla tarkoitetaan sellaista saranakohtaa, jossa yhteiskunnallisen kokonaisuuden toimintaperiaatteet muuttuvat niin voimakkaasti, että sen voidaan perustellusti ajatella siirtyneen aiemmalta uraltaan uudelle kehityspolulle. Tällaiset saranakohdat ovat sosiaalisia innovaatioita silloin, kun ne eivät tapahdu sattumalta, vaan ne sisältävät ainakin jonkin verran suunnitelmallista toimintaa (Heiskala 2006, 202-203).

Kuinka sosiaalinen innovaatio voi sitten toteutua? Alla olevassa kuvassa (kuva 6) on hahmoteltu ne avainprosessit, jotka mahdollistavat sosiaalisten innovaatioiden toteutumisen. Learning space –käsite viittaa konkreettiseen työskentelytilaan ja tilanteeseen sekä niin sanottuun mentaaliseen tilaan ja ilmapiiriin. Parhaimmillaan tämä ”learning space” mahdollistaa tiedon ja osaamisen välittymisen, yhdessä tekemisen ja oivaltamisen, keskinäisen ymmärryksen lisäämisen, eri toimijoiden luovan kohtaamisen sekä *sosiaaliset innovaatiot*. (Husso 2004, 44.)

Kuva 6. Learning space: avainprosessit, jotka mahdollistavat sosiaaliset innovaatiot. (Husso 2004, 45.)

Miksi sitten sosiokulttuurinen toiminta on sosiaalinen innovaatio? Sosiokulttuurinen toiminta on sosiaalinen innovaatio, mutta ei välttämättä sen laajan määritelmän mukaan. Toteutuessaan se muuttaisi esimerkiksi sosiaalialan toimintoja. Sosiokulttuurinen toiminta täyttää myös sosiaalisen innovaation määritelmän kolme kohtaa: 1) se on uusi tai uutena pidetty, 2) muuttaa vallitsevia käytäntöjä siten, että 3) seurauksena on kohonnut (teknologinen, taloudellinen tai sosiaalinen) toimintakyky. (Hämäläinen & Heiskala 2004, 46.) Yhteiskunnan kohonnut sosiaalinen toimintakyky on tällöin seurausta sosiaalisesta pääomasta, joka kasvaa yhteisössä järjestettävän kulttuuritoiminnan kautta syntyneiden vuorovaikutussuhteiden myötä.

Sosiaalisten innovaatioiden tarvetta on perusteltu esimerkiksi luovuuden lisääntyneellä arvostuksella ja Joutsenojan sekä Lindhin (2004, 51) mukaan uusien ajattelu- ja toimintamallien tarpeella yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisessa. Tarvetta on perusteltu myös kilpailuedulla, mikä liittyy siihen, ettei sosiaalisia toimintatapoja tai -suhteita ole yhtä helppo kopioida kuin esimerkiksi teknologisia innovaatioita (Ruuskanen 2004, 39). Niitä pidetään tarpeellisina, ellei jopa välttämättöminä talouden ja teknologisen kehityksen toiminnassa (Joutsenoja & Lindh 2004, 51). Lisäksi sosiaalipoliittisten innovaatioiden asema taloudellisen aktiivisuuden lisäämisessä, tukemisessa ja uudesta teknologiasta aiheutuvien syrjäytymistendenssien eliminoimisessa on tärkeä (Saari 1998, 48).

2000-luvulla kehittyvässä taloudessa korostuu sosiaalinen pääoma, jonka muodostumisessa kulttuuriosaamisella ja vuorovaikutuksella on tärkeä osuus. Paineet luovuuden kasvattamiseen lisääntyvät yrityksissäkin. Kulttuuri ja kulttuuriosaaminen on viime aikoina alettu nähdä myös uutena taloudellisena mahdollisuutena (Hämäläinen & Heiskala 2004, 148). Tulevaisuuden haasteisiin vastaaminen edellyttää maamme innovaatiopolitiikan laventamista ja taiteen ymmärtämistä kehityksen strategisena voimavarana (Taide on mahdollisuuksia 2002, 6). Modernisaatiokehityksen myötä myös sosiaalityöhön joudutaan hakemaan uusia ulottuvuuksia esimerkiksi uusien menetelmien kautta ja asiakkaiden arjesta. Kanaoja (2000, 17) ehdottaa tiedollisen, sosiaalisten ja tunneperäisten aineiden yhteen kytkemistä muutosprosessin toteuttamisessa. Kulttuuritoiminta voisi olla uusi elementti sosiaalipalvelukentässä. Kulttuurin kentältä voitaisiin varmasti ammentaa aineksia sosiaalisen piiriin.

Kysyessäni eräältä haastateltavista, onko sosiokulttuurisella toiminnalla hänen mielestään tällä hetkellä tilausta, vastasi hän näin:

”Lue lehtiä niin näet hullun maailman, joka tarvitsee ajatusta, kauneutta, läheisyyttä, tekemistä, tunteita ja rakkautta.” (K3)

Lähteet

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Bardy, Marjatta (1998) Sosiaalityö, taide ja kanssaihmissyys. Teoksessa Haverinen, Riitta, Simonen, Leila & Kiikkala, Irma (toim.) Kohtaamisia sosiaalialan ja terveysalan areenoilla. Helsinki: STAKES, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 221.

Beck, Ulrich (1990) Riskiyhteiskunnan vastakysymykset: organisoitunut vastuuttomuus. Tampere: Vastapaino.

Cantell, Timo (2002) Taide luovana, kulttuurisena, sosiaalisena ja taloudellisena pääomana. Teoksessa Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu. Helsinki: opetusministeriö.

Eskola, Antti (1975) Sosiologian tutkimusmenetelmät II. Porvoo: WSOY.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Freeman, Cristopher & Perez, Carlota (1988) Structural Crises of Adjustment. Business Cycles and Investment Behaviour. Teoksessa Dosi, Giovanni, Freeman, Cristopher, Nelson Richard, Silverberg, Gerald & Soete, Luc (toim.) Technical Change and Economic Theory. London & New York: Pinter.

Heiskala, Risto (2006) Sosiaaliset innovaatiot ja hegemonisten mallien muutokset: kuinka tulkita Suomen 1990-luvun murrosta? Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio Eeva (toim.) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus.

Helne, Tuula (2003) Sosiaalipolitiikan nykyiset haasteet. Teoksessa Helne, Tuula, Julkunen, Raija, Kajanoja, Jouko, Laitinen-Kuikka, Sini, Silvasti, Tiina & Simpura, Jussi (toim.) Sosiaalinen politiikka. Juva: WSOY.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1980) Teemahaastattelu. Tampere: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1982) Teemahaastattelu. Toinen korjattu painos. Tampere: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1998) Tutki ja kirjoita. Tampere: Tammerpaino.

Husso, Marita (2004) Innovaatioiden aika. Sosiaalialan tutkimus, tieto ja välittämisen taito. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Tutkimuksia 2.

Hyypä, Markku T. (2002) Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hyypä, Markku T. (2005) Me-hengen mahti. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hyypä, Markku T. & Liikanen, Hanna-Liisa (2005) Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita.

Hämäläinen, Timo J. & Heiskala, Risto (2004) Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky. Helsinki: Edita. Sitra 271.

Joutsenoja, Markku & Lindh, Jari (2004) Sosiaaliset innovaatiot: mobilisaatioharjoitus. Teoksessa Lemola, Tarmo & Honkanen, Petri (toim.) Innovaatiopolitiikka –Kenen hyväksi, keiden ehdoilla? Helsinki: Gaudeamus.

Kajanoja, Jouko (2003) Sosiaalipolitiikka ja talousteoria. Teoksessa Helne, Tuula, Julkunen, Raija, Kajanoja, Jouko, Laitinen-Kuikka, Sini, Silvasti, Tiina & Simpura, Jussi (toim.) Sosiaalinen politiikka. Juva: WSOY.

Kanaoja, Aulikki (2000) Sosiaalityön asiantuntijuus ja rakennemuutokset. Asiantuntijuuden politiikka, Sosiaalityön tutkimusliite 1/00. Sosiaalityöntekijä -lehti ja sosiaalityön tutkimuksen seura.

Kangas, Anita (1997) Kulttuuripolitiikan aika. Virkaanastujaisluento 26.11.1996, Jyväskylän yliopisto. Janus 5 (2), 189-194.

Kangas, Anita (2003) Sosiokulttuurisesta animaatiosta sosiokulttuuriseen innostamiseen. Teoksessa Puhakka, Antero, Suutari, Minna & Tedre, Silva (toim.) Notkea liike – Pirkkoliisa Ahposen juhlaKirja. Joensuu: Joensuun yliopistopaino. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia N:o 11.

Karisto, Antti (1984) Hyvinvointi ja sairauden ongelma. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:46. Helsinki.

Kurki, Leena (2000) Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Kuusi, Eino (1931) Sosiaalipolitiikka I-II. Porvoo: WSOY.

Kuusisto, Jari (2004) Edistyksellistä innovaatiopolitiikkaa Euroopan periferiassa? Teoksessa Lemola, Tarmo & Honkanen, Petri (toim.) Innovaatiopolitiikka –Kenen hyväksi, keiden ehdoilla? Helsinki: Gaudeamus.

Latour, Bruno (1993) We have never been modern. London: Harvester Wheatsheaf.

Liikanen, Hanna-Liisa (2003) Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital –hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.

Liikanen, Hanna-Liisa (2004) Taide kuntoutumista edistävän hoitotyön ulottuvuutena. Teoksessa Heimonen, Sirkkaliisa & Voutilainen, Päivi (toim.) Dementoituvan ihmisen kuntoutuksen lupaus. Helsinki: Tammi.

Lundvall, Bengt-Åke (2002) Innovation, Growth and Social Cohesion: The Danish Model. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.

Matarasso, Francois (1997) Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts. Comedia. London: Da Costa Print.

Niemelä, Heikki, Saari, Juho & Salminen, Kari (toim.) (1996) Sosiaalipolitiikan teoreettisia lähtökohtia: sosiaalitaloudellinen näkökulma. Helsinki: ETK & Kela.

Nieminen, Armas (1984) Mitä on sosiaalipolitiikka? Tutkimus sosiaalipolitiikan käsitteen ja järjestelmän kehityksestä. WSOY: Juva. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 4.

OECD (2001) The Well-being of Nations. The Role of Human and Social Capital. Paris: OECD.

OECD (2003) The Sources of Economic Growth in OECD Countries. Paris: OECD.

Oksa, Jukka, Tuuva, Sari & Uotinen, Johanna (2004) Kansalaisuus sosiaalisen innovaation lähteenä. Teoksessa Lemola, Tarmo & Honkanen, Petri (toim.) Innovaatiopolitiikka – Kenen hyväksi, keiden ehdoilla? Helsinki: Gaudeamus.

Pantzar, Eero (1991) Jatkuvaa koulutusta tunnistamassa. Tampereen yliopisto, Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 28.

Perustieto sanakirja (1996) Jyväskylä: Gummerus.

Pirnes, Esa (2002) Taidepolitiikka muuttuvassa kulttuuripolitiikassa. Teoksessa Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu. Helsinki: opetusministeriö.

Rauhala, Pirkko-Liisa (1998) Mistä ennaltaehkäisevässä sosiaalipolitiikassa on kysymys? Helsinki: STAKES -tutkimuksia 90.

Ruohonen, Eila (2001) Hoitaminen –”taiteista kaunein”. Teoksessa Ukkola, Inka (toim.) Parantava taide. Helsinki: Toimihenkilöjärjestöjen sivistysliitto TJS.

Ruuskanen, Petri (2002) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ruuskanen, Petri (2004) Innovaatioiden sosiaalisuus ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Lemola, Tarmo & Honkanen, Petri (toim.) Innovaatiopolitiikka –Kenen hyväksi, keiden ehdoilla? Helsinki: Gaudeamus.

Saari, Juho (1998) Sosiaalipoliittinen innovaatiotutkimus. Teoksessa: Niemelä, Heikki, Saari, Juho & Salminen, Kari (toim.) Innovatiivinen sosiaalipolitiikka. Helsinki: Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 25.

Sederholm, Helena (2002) Taiteilijuus murroksessa. Teoksessa Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu. Helsinki: opetusministeriö.

Shusterman, Richard (1997) Taide, elämä ja estetiikka. Pragmatistinen filosofia ja estetiikka. Helsinki: Gaudeamus.

Shusterman, Richard (1999) The End of Aesthetic Experience. *Journal of Aesthetic and Art Criticism* 55, 29-41.

Shusterman, Richard (2000) *Performing Live: Aesthetic Alternatives for the Ends of Art*. New York: Cornell University Press.

Smelser, Neil J. & Swedberg, Richard (1994) *Handbook of Economic Sociology*. Princeton: Princeton University Press.

Suomen perustuslaki 16 §. Sivistykselliset oikeudet.

Virkki, Juha (1997) Mitä annettavaa kulttuuritutkimuksella olisi sosiaalipolitiikalle? *Janus* 5 (2). 135-148.

Vromen Jack J. (1995) *Economic evolution: An Enquiry into the Foundations of New Institutional Economics*. London: Routledge.

Wilenius, Markku (2004) *Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana*. Helsinki: Sitra 266, Edita.

Woolcock, Michael (2000) *Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus*. Teoksessa: Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim.) *Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia*. Helsinki: Stakes-raportti 252, 25-56.

Elektroniset tietolähteet

Elämäpeli / Lifegame. [viitattu 21.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.jyvaskyla.fi/taidemuseo/palvelut/elama/info.htm>>

Esteetön museo. Tasavertainen museokokemus Suomen käsityön museossa. [viitattu 20.1.2007] Saatavilla www-muodossa:
<URL:<http://www.craftmuseum.fi/esitteet/esteetonmuseo.htm>>

Esteetön museo –projekti. [viitattu 20.1.2007] Saatavilla www-muodossa:
<URL:<http://www.avoinmuseo.fi/esteetonmuseo.php>>

Filppa, Virpi (2002) Kansalaisten tarpeista sosiaalialan erityisosaamiseen. Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä. *Sosiaali- ja terveysalan selvityksiä* 2002:9. [viitattu 12.1.2005] Saatavilla www-muodossa:
<URL:<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/eritosaamis/raportti.pdf>>

Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012. [viitattu 21.1.2007] Saatavilla www-muodossa:

<URL:http://www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/3612_kulttuuristrategia_300506.pdf>

Jyväskylän kaupunginkirjaston Elävä joulukalenteri avaa jouluun asti luokkujaan. [viitattu 21.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.jkl.fi/ajankohtaista/1/8421>

Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2005). Jyväskylän kaupungin kulttuuripalvelukeskus: Jyväskylä. [viitattu 21.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.jyvaskylanseutu.fi/files/lastenkulttuuripoliittinen_2005.pdf>

Jyväskylään avataan Nuorten kulttuuritalo. [viitattu 20.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.luovapaja.fi/home_fi/uutiset/jyvaskytaan-avataan-nuorten-kulttuuritalo>

Kinnunen, Petri (2003) Maakunnalliset ja seudulliset hyvinvointistrategiat. Teoksessa Kinnunen, Petri & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.) Alueelliset hyvinvointistrategiat. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 5/2003. [viitattu 5.2.2005] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.poske.fi/dokumentit/alueelliset%20hyvinvointistrategiat.pdf>

”Kohtaamisia taiteessa” – monikulttuurinen yhteisöprojekti. [viitattu 20.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www3jkl.fi/kulttuuri/taidemuseo/toiminta/kohtaamisia.htm>

Kulttuuri ja terveys. Sosiaali- ja terveyslautakunnan 3.3.2004 asettaman työryhmän esitys Jyväskylän seudun sosiaali- ja terveysalalla toimivien tahojen kulttuuriyhteistyöhankkeiden kehittämiseksi 30.9.2004. [viitattu 15.6.2005] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/3614_kulttuuri_ja_terveys_raportti2004.pdf>

Kulttuuriaitta. Lasten- ja nuortenkulttuurikeskus. [viitattu 21.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.jyvaskyla.fi/kulttuuri/aitta>

Kulttuuriluotsi-koulutus Jyväskylän museoissa 2007. [viitattu 20.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.jyvaskyla.fi/taidemuseo/ajankohtaista.htm#luotsi>

Kumppanuustalon esittely. [viitattu 20.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.tieka.net/kumppanuustalo/esittely.php>

Palapeli-projekti. [viitattu 20.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.jkl.fi/palvelut/tyollisydenedistaminen/palapeli>

Taide on mahdollisuuksia. (2002) Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO. Helsinki: Opetusministeriö. [viitattu 21.10.2006] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_41_TAO.pdf?lang=fi>

VTTN, Valtion tiede- ja teknologianeuvosto (2003) Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen. Helsinki. [viitattu 14.5.2005] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.minedu.fi/tiede_ja_teknologianeuvosto/julkaisut/katsaus2003.pdf>

Valtioneuvoston periaatepäätös sosiaalialan tulevaisuuden turvaamiseksi (2003). Sosiaali- ja terveysministeriö. Esitteitä 5. [viitattu 15.5.2005] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/periaatepaatos/periaatepaatos.pdf>

Ykä Mattilan laulut herättävät muistoja. Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 3/2004. [viitattu 20.1.2007] Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.jyvaskyla.fi/tiedotus/lehti/index.php/2004-03/387>

Sanomalehtiartikkelit

Keskisuomalainen 17.1.2007 ”Eletty muuttuu kuviksi”

LIITTEET

LIITE1

HAASTATTELURUNKO (Koske:n työryhmälle)

SOSIOKULTTUURISEN TYÖN KESKUS

1. Millainen on mielestäsi sosiokulttuurisen työn keskus?
2. Kuinka laajaa sosiokulttuurisen työn keskuksen toiminta olisi?

ASIAKKUUS

3. Ketkä ovat sosiokulttuurisen keskuksen asiakkaita?
4. Millaisia palveluja asiakkaille tarjotaan? Mikä oikeuttaa asiakkuuteen?

OPISKELIJAT, OPPILAITOKSET, TUTKIMUS

5. Mikä on opiskelijoiden suhde sosiokulttuurisen työn keskuksen?
6. Millaista yhteistyötä oppilaitosten kanssa on tarkoitus tehdä?
7. Mikä on tutkimustiedon / -työn sekä käytännön välinen suhde?
8. Miten opetuslinikkatoiminta liittyy keskuksen (vai liittyykö mitenkään)?

KULTTUURI

9. Mikä on kulttuurin rooli sosiokulttuurisen työn keskuksessa? Miten kulttuuri näyttäytyisi keskuksessa käytännön tasolla?

TYÖSKENTELEY SOSIOKULTTUURISEN TYÖN KESKUKSESSA

10. Ketä sosiokulttuurisessa keskuksessa työskentelisi?

PERUSTELUT TOIMINNALLE

11. Mikä tekee sosiokulttuurisen työn keskuksesta erityisen? Mitä uutta keskus toisi suhteessa jo olemassa oleviin palveluihin?

LIITE2

HAASTATTELURUNKO (kulttuurialan henkilöille)

1. Minkälaista yhteistyötä kulttuuritoimintoja järjestävien tahojen (kaupunki, taidelaitokset, festivaalit, yhdistykset jne.) sekä sosiaali- ja terveyssektorin välillä Jyväskylässä on tällä hetkellä?
 - Mitä voisi lisäksi olla?
2. Onko Jyväskylässä meneillään projekteja, joissa pyritään aktivoimaan erilaisia erityisryhmiä (esim. vanhukset, maahanmuuttajat, lapset, työttömät) kulttuuri- ja taidetoiminnan avulla?
 - Mikä on näiden projektien tavoitteena?
3. Mitä sosiokulttuurinen toiminta mielestäsi on (nimenomaan kulttuurin / kulttuurisektorin näkökulmasta)?
4. Oletko itse ollut mukana suunnittelemassa tai toteuttamassa sosiokulttuurisia hankkeita?
 - Millaisia?
 - Jos et ole ollut mukana, olisiko sinulla kiinnostusta? Millaisia projekteja kohtaan?
5. Mitkä ovat em. projektien keskeiset tulokset ja käynnistämisen / toteuttamisen ilmenneet mahdolliset ongelmat?
6. Mitä sosiokulttuurisiin projekteihin osallistuminen merkitsee sinulle taiteilijana?
 - Oletko joutunut (näiden projektien yhteydessä) luopumaan taiteilijana joistakin tärkeinä pitämistäsi periaatteista / tavoitteista? (Esim. taiteilijan kunnianhimoisista laatutavoitteista.)
7. Olisiko sosiokulttuurisella toiminnalla tällä hetkellä tilausta?
 - Missä?
 - Kuinka se ilmenee?
8. Millaista kulttuuritoimintaa sosiaalipalvelujen yhteydessä voitaisiin toteuttaa?
 - Kenen / keiden toimesta?
 - Millä resursseilla?
9. Kenelle kulttuuritoimintaa voitaisiin tarjota? Mitkä olisivat asiakasryhmät?
10. Mistä sosiaalipolitiikassa keskustellaan tällä hetkellä (keskeiset ongelmat, tulevaisuuden näkymät ja haasteet)? Entä kulttuuripolitiikassa?
 - Miten sosiokulttuurinen toiminta voisi vastata näihin ongelmiin, haasteisiin jne.?
11. Miten sosiokulttuurista toimintaa voitaisiin kehittää Jyväskylässä?

- Pohdi resursseja (kuka on maksajana? esim. taidesektori vai yhteistyöprojekti), toimijoita, toimintatapoja jne.